

Bölüm 16: Linux

İşletim Sistemleri

UNIX ve Linux tarihçesi

Tasarım hedefleri ve arayüzler

Kabuk ve boru hatları

Çekirdek yapısı ve modüller

Süreçler, sinyaller, iş parçacıkları

Çizelgeleme: EEVDF, gerçek zamanlı

Önyükleme ve systemd

Bellek: sayfalama, buddy, SLUB

G/Ç: aygıtlar, blk-mq, ağ

Dosya sistemleri: VFS, ext4

Güvenlik: izinler, konteynerler

Android

Öğrenme Çıktıları

Tarih ve aile

UNIX'ten BSD, MINIX, GNU ve Linux'a uzanan çizgiyi; dağıtımları ve Android'i konumlandırmak.

Arayüzler ve kabuk

Kütüphane / sistem çağrısı / çekirdek katmanlarını ayırmak; boru hatlarının fork, pipe, dup2 ile kurulduğunu göstermek.

Süreçler ve çizelgeleme

fork/exec/wait, sinyaller, task_struct, clone() ve NPTL; EEVDF ve gerçek zamanlı sınıfları açıklamak.

Bellek

Adres alanı düzenini, 4/5 düzeyli sayfa tablolarını, buddy + SLUB ayırıcılarını, sayfa önbelleğini ve OOM'u yorumlamak.

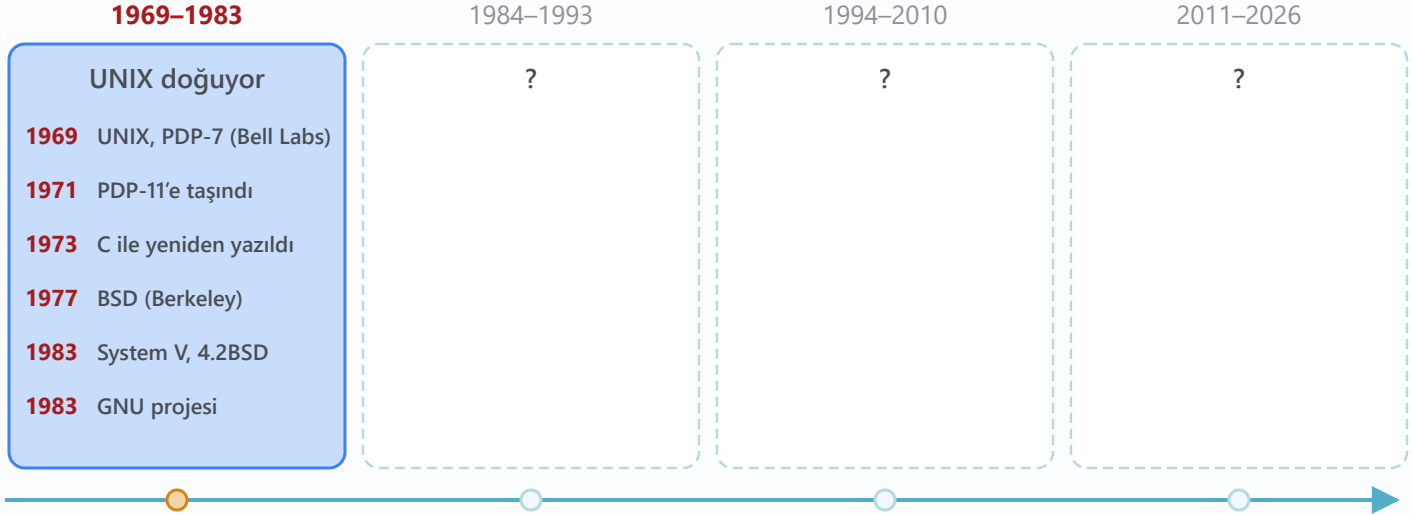
G/Ç ve dosyalar

Aygıt dosyaları, blk-mq, ağ yığını; VFS, i-node, ext4 extent ve günlükleme, bağlar ve /proc.

Güvenlik

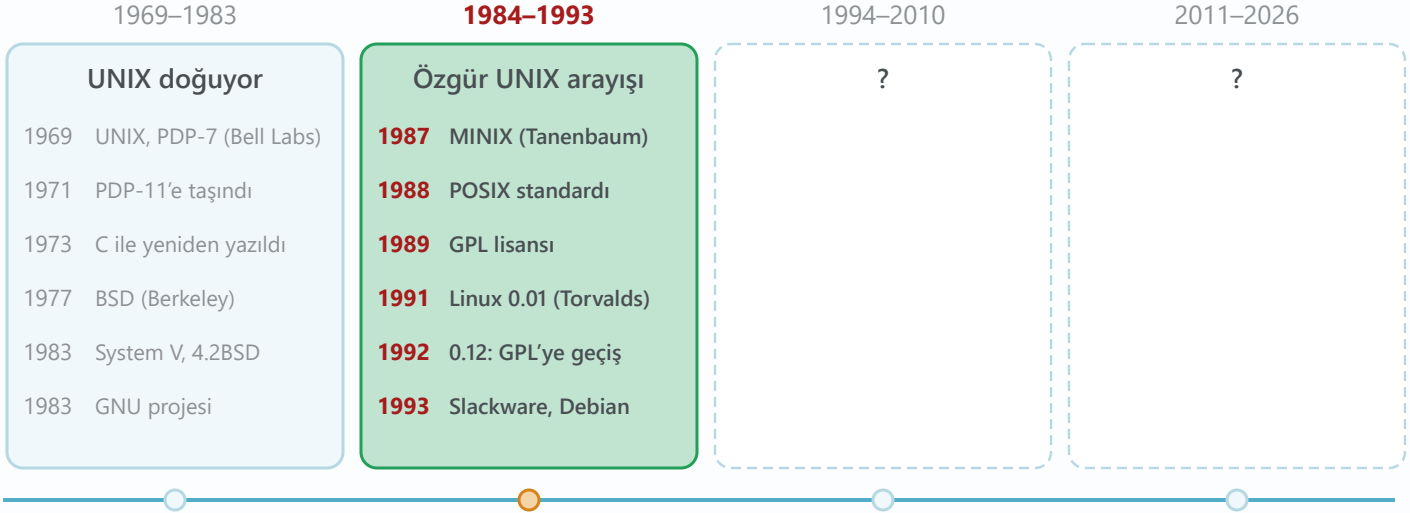
rwx/setuid/umask hesaplamak; yetenekler, namespaces + cgroups, SELinux/AppArmor, seccomp ve Android kum havuzunu tanımak.

UNIX'ten Linux'a Zaman Çizelgesi

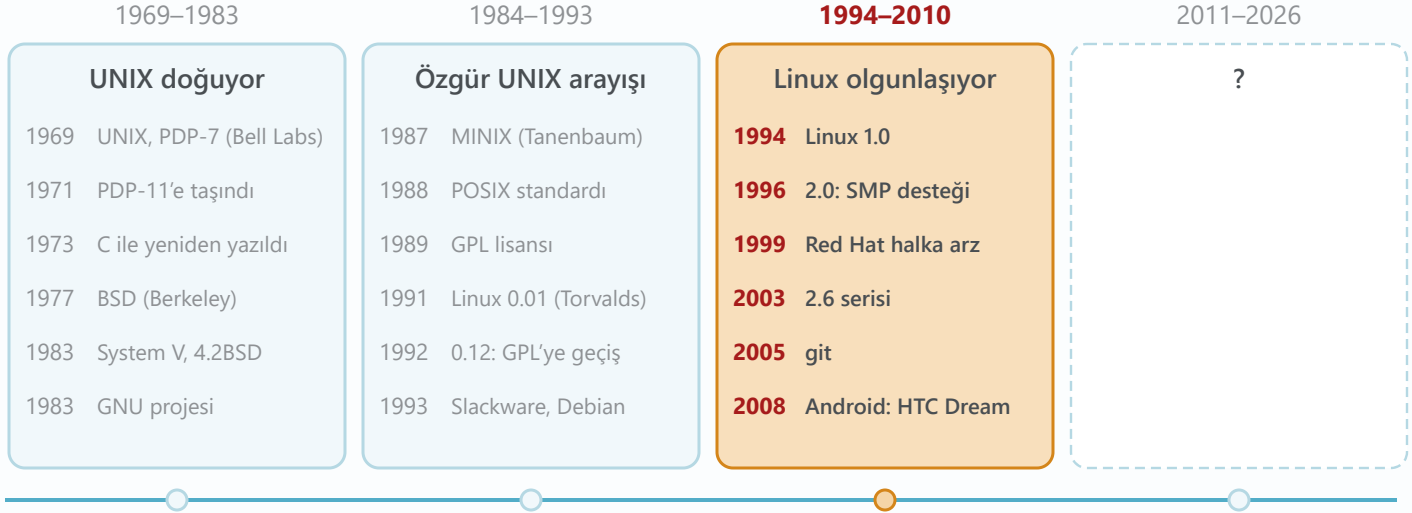
Ken Thompson ve Dennis Ritchie UNIX'i 1969'da PDP-7 üzerinde assembly ile yazdı; 1973'te **C ile yeniden yazılması** taşınabilirliği getirdi. AT&T kaynak kodunu üniversitelere verdi: Berkeley'den **BSD** doğdu.

UNIX'ten Linux'a Zaman Çizelgesi

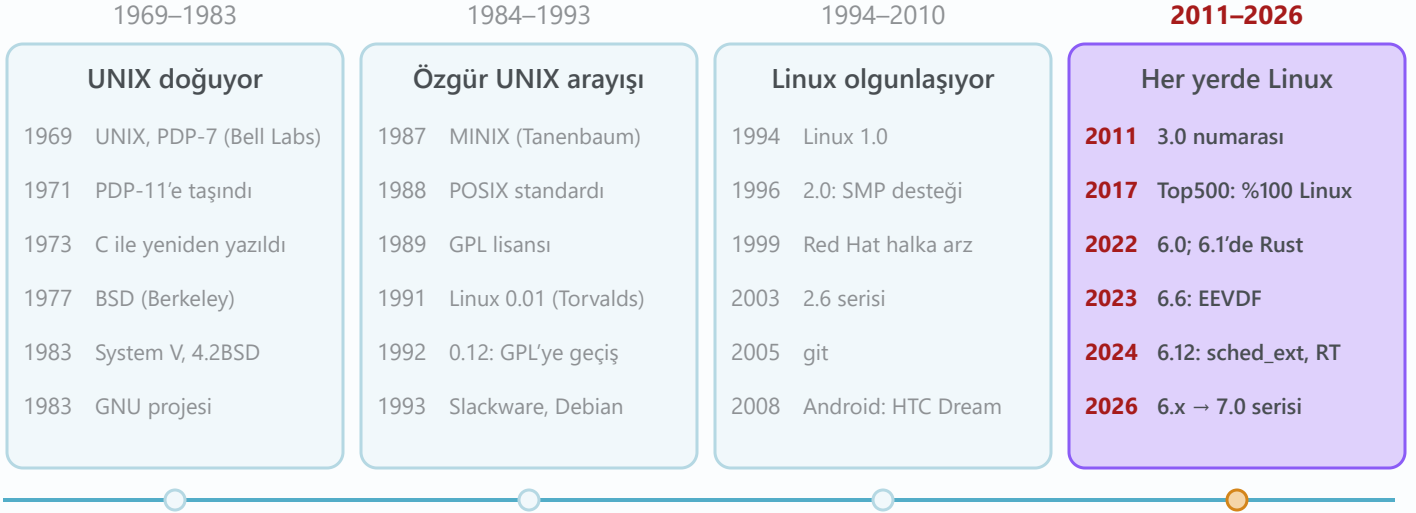
Ticari UNIX'ler (System V, SunOS, AIX...) birbirinden ayrışınca **POSIX** ortak arayüzü tanımlandı. Tanenbaum öğretim için **MINIX**'i yazdı; Linus Torvalds 1991'de MINIX üzerinde kendi çekirdeğini geliştirdi ve GNU araçlarıyla birleştirdi.

UNIX'ten Linux'a Zaman Çizelgesi

Linux 1.0 (1994), 2.0 ile çok işlemci (Bkz. Bölüm 12), 2.6 ile kesilebilir çekirdek ve O(1)/CFS çizelgeleyicileri. 2005'te BitKeeper sorunu üzerine Torvalds **git**'i yazdı. İlk Android telefonu 2008'de çıktı.

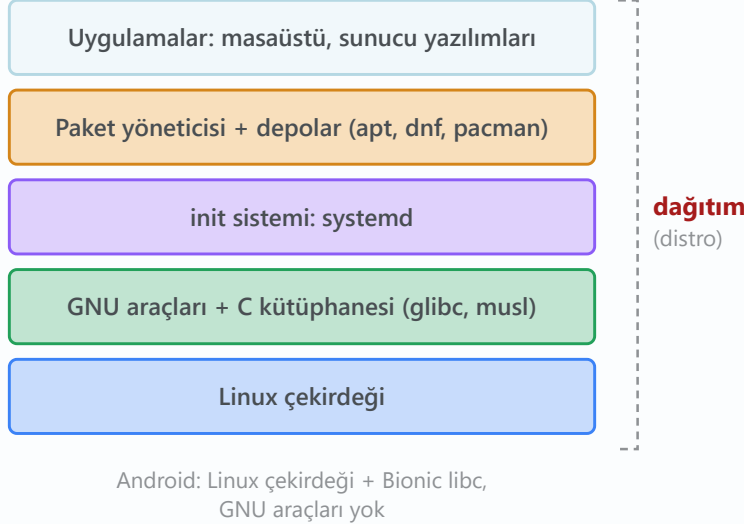
UNIX'ten Linux'a Zaman Çizelgesi

2017'den beri dünyanın en hızlı 500 süper bilgisayarının tamamı Linux çalıştırıyor. 6.x serisinde Rust desteği, EEVDF ve sched_ext geldi; numaralar yalnızca büyüdüğü için artar (6.19'un ardından 7.0).

GİRİŞ VE TARİHÇE

GNU, Linux ve Dağıtımlar

Aile	Örnekler	Paket
Debian	Debian, Ubuntu, Mint, Pardus	.deb / apt
Red Hat	Fedora, RHEL, Rocky, Alma	.rpm / dnf
Arch	Arch, Manjaro	pacman
SUSE	openSUSE, SLES	zypper
Hafif	Alpine (musl + BusyBox)	apk

Sürüm modeli: ~9–10 haftada bir ana sürüm (2 haftalık birleştirme penceresi + rc1...rc7). Her yılın son sürümü **LTS** olur: 6.6, 6.12, 6.18...

“Linux” tam olarak yalnızca çekirdeğin adıdır; kullanıcıların kurduğu sistem bir **dağıtımdır** (GNU/Linux).

Tasarım Hedefleri ve UNIX Felsefesi

Basit (simple)

Az sayıda, iyi tanımlı kavram:
süreç, dosya, boru.

Şık (elegant)

Küçük, tek iş yapan araçlar
birleştirilerek büyük iş yapılır.

Tutarlı (consistent)

"Her şey dosyadır": disk,
terminal, boru aynı read/write
ile.

Güçlü (powerful)

Kabuk betikleri, boru hatları,
düzenli ifadeler.

Esnek (flexible)

Metin akışları evrensel arayüz;
araçlar birbirini bilmeden
çalışır.

Programcı için

Sistemi programcılar
programcılar için tasarladı: az
"sihir", sessiz başarı.

UNIX felsefesi (McIlroy): Tek bir işi iyi yapan programlar yazın; birlikte çalışacak programlar yazın; metin akışlarını işleyen programlar yazın, çünkü metin evrensel arayüzdür.

/home/ali/not.txt

/dev/tty1

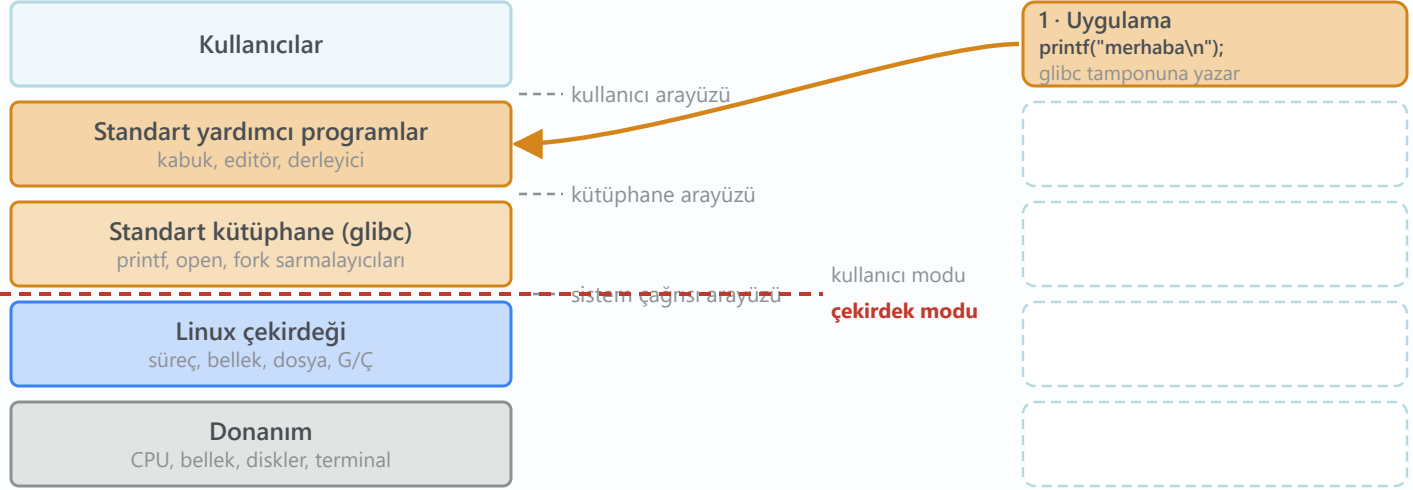
boru (pipe)

soket

fd → read() / write()

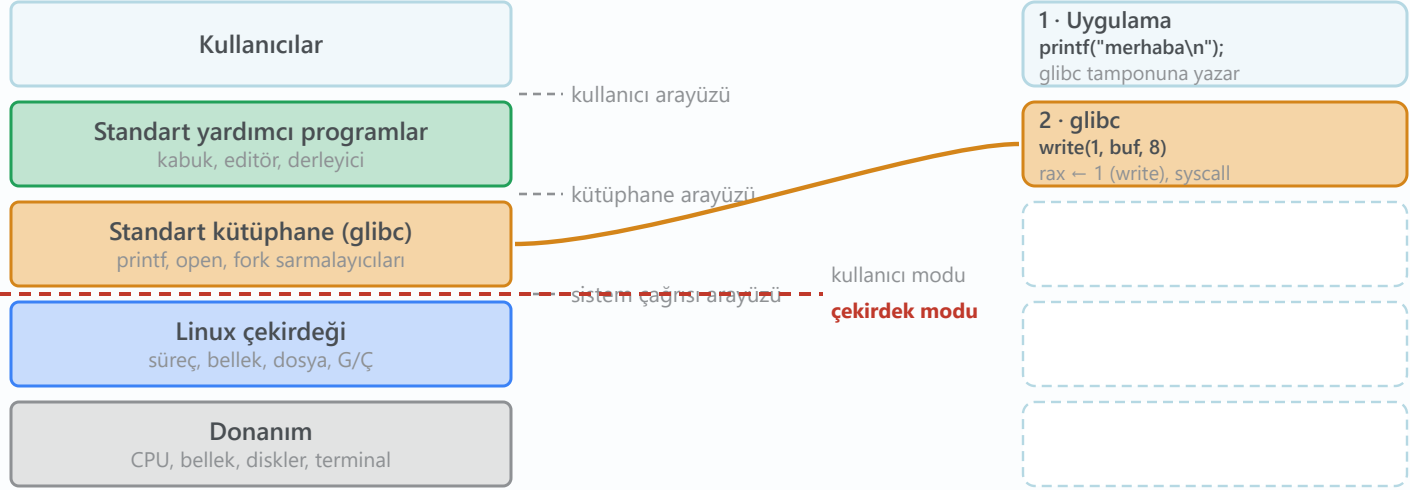
POSIX bu arayüzü standartlaştırır: aynı kaynak kod Linux, BSD ve macOS'ta derlenebilir.

Katmanlar ve Arayüzler: Bir printf'in Yolculuğu

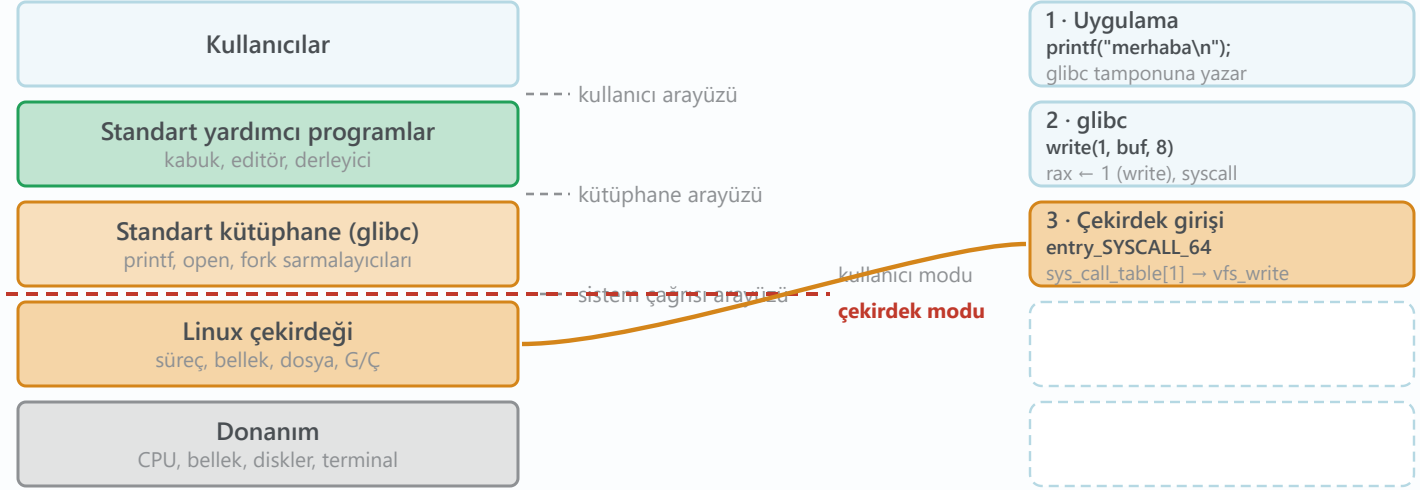
Program `printf` çağırır. Bu henüz bir sistem çağrısı değildir: glibc metni kullanıcı alanındaki bir tampona yazar.

Katmanlar ve Arayüzler: Bir printf'in Yolculuğu

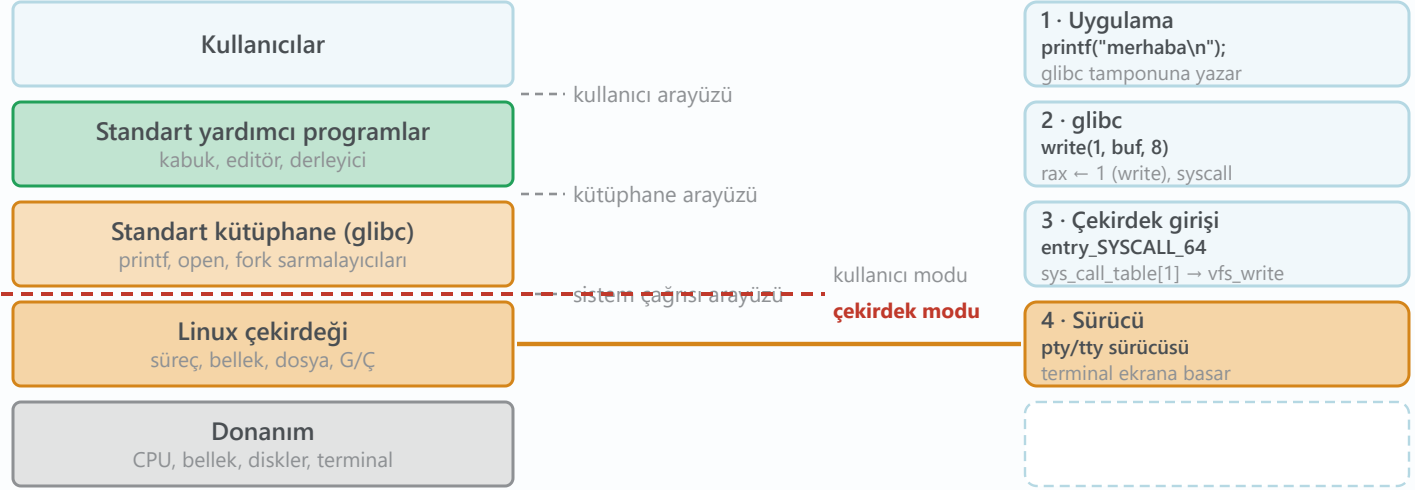
Tampon boşaltılırken glibc'nin `write()` sarmalayıcısı çalışır: sistem çağrısı numarasını (x86-64'te `write = 1`) `rax` 'a, argümanları yazmaçlara koyar ve `syscall` komutunu yürütür.

Katmanlar ve Arayüzler: Bir printf'in Yolculuğu

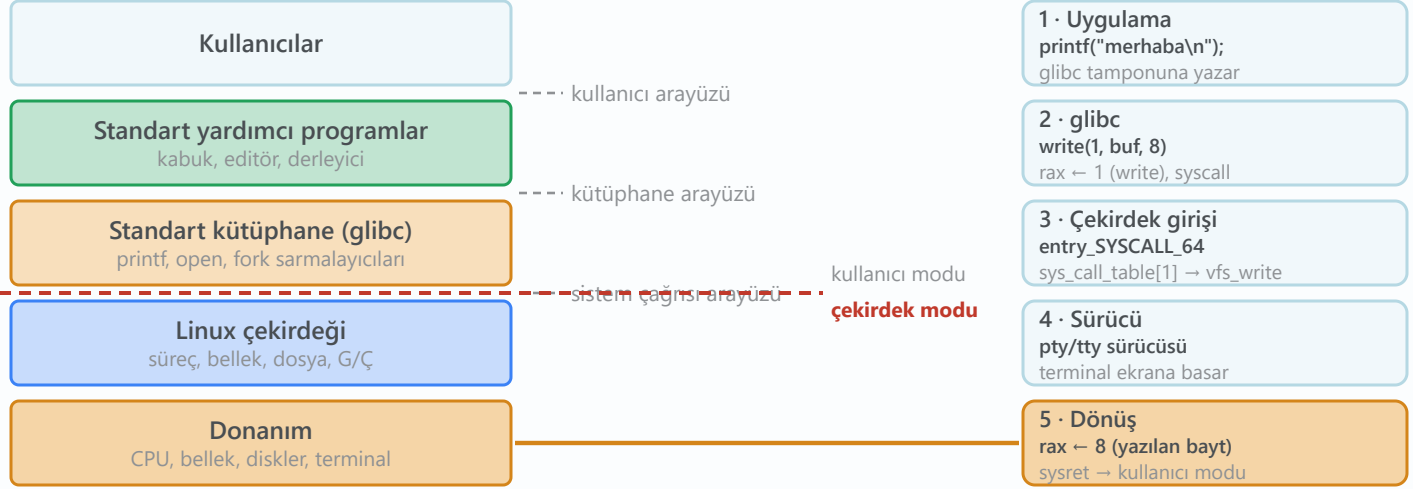
CPU çekirdek moduna geçer (Bkz. Bölüm 2). Giriş kodu numarayla `sys_call_table` 'dan işleyiciyi seçer; VFS dosya tanımlayıcısı 1'in arkasındaki nesneyi bulur.

Katmanlar ve Arayüzler: Bir printf'in Yolculuğu

`fd 1` bir sözde terminale (`pty`) bağlıdır; `tty` katmanı veriyi terminal öykünücüsüne iletir. Disk olsaydı yol sayfa önbelleğine ve blok katmanına giderdi.

Katmanlar ve Arayüzler: Bir printf'in Yolculuğu

Dönüş değeri `rax` 'ta (8 bayt) döner, `sysret` ile kullanıcı moduna dönlür. Hata olursa negatif değer glibc'de `errno` 'ya çevrilir ve `-1` döner.

Temel Komutlar ve Yönlendirme

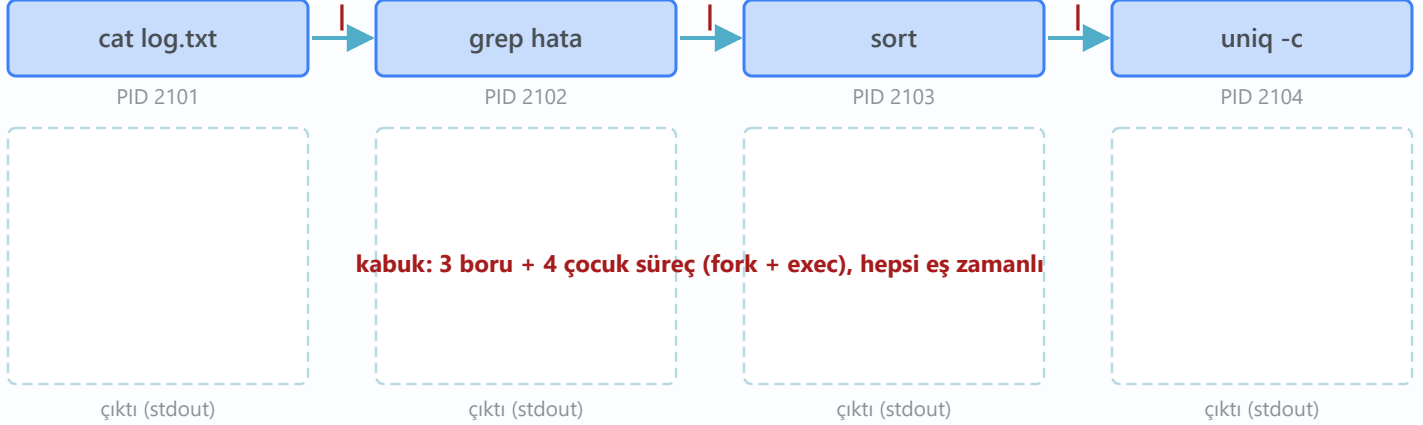
Kategori	Komutlar	Not
Dosya / dizin	<code>ls cd pwd mkdir rm -r cp mv touch find tar</code>	<code>touch</code> zaman damgasını günceller; dosya yoksa boş dosya oluşturur
Metin (filtre)	<code>cat less head tail grep sort uniq wc echo</code>	stdin'den okur, stdout'a yazar: boru hattında birleşir
Süreç / sistem	<code>ps top kill chmod chown df du sync</code>	<code>sync</code> kirli tamponları diske yazar (makinelere arası eşitleme: <code>rsync</code>)
Ağ	<code>ssh scp ping curl wget traceroute</code>	<code>ip addr</code> , <code>ip route</code> , <code>ss</code> , <code>nft</code> eski <code>ifconfig</code> , <code>route</code> , <code>netstat</code> , <code>iptables</code> 'in yerini aldı
Bilgi	<code>man uname free lsblk</code>	<code>/proc</code> komut değil, sözde dosya sistemidir: <code>cat /proc/meminfo</code>

```
# yönlendirme: 0 = stdin, 1 = stdout, 2 = stderr
sort < girdi.txt > cikti.txt 2> hatalar.log # < okur, > yazar (üzerine)
echo "satır" >> gunluk.txt # >> sona ekler
make 2>&1 | tee derleme.log & # stderr→stdout, boru, arka plan
```

sort'un tanımlayıcı tablosu (kabuk exec'ten önce kurar):

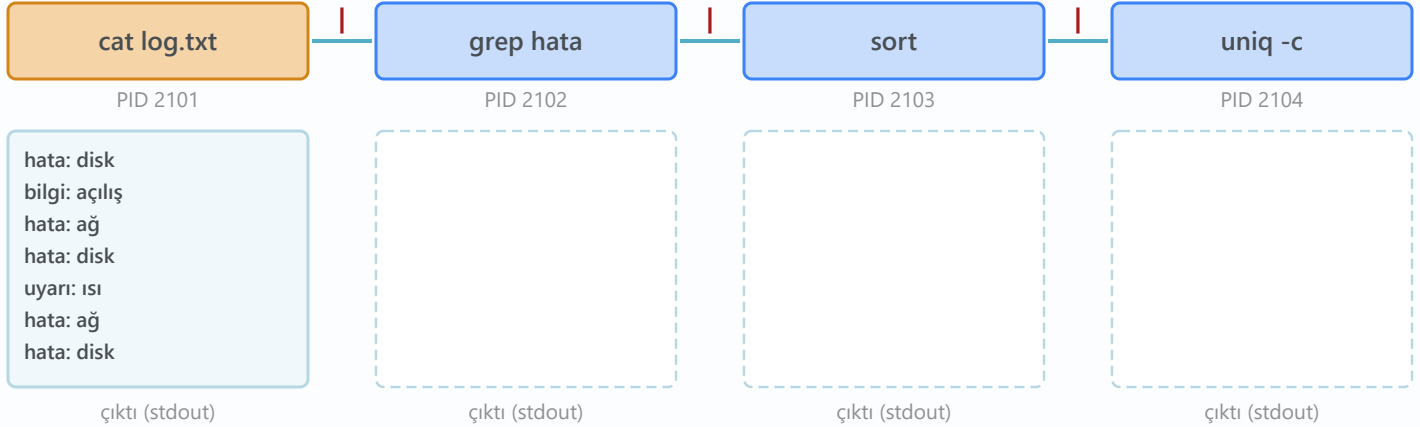

Boru Hattı: Veri Aşamalardan Akar

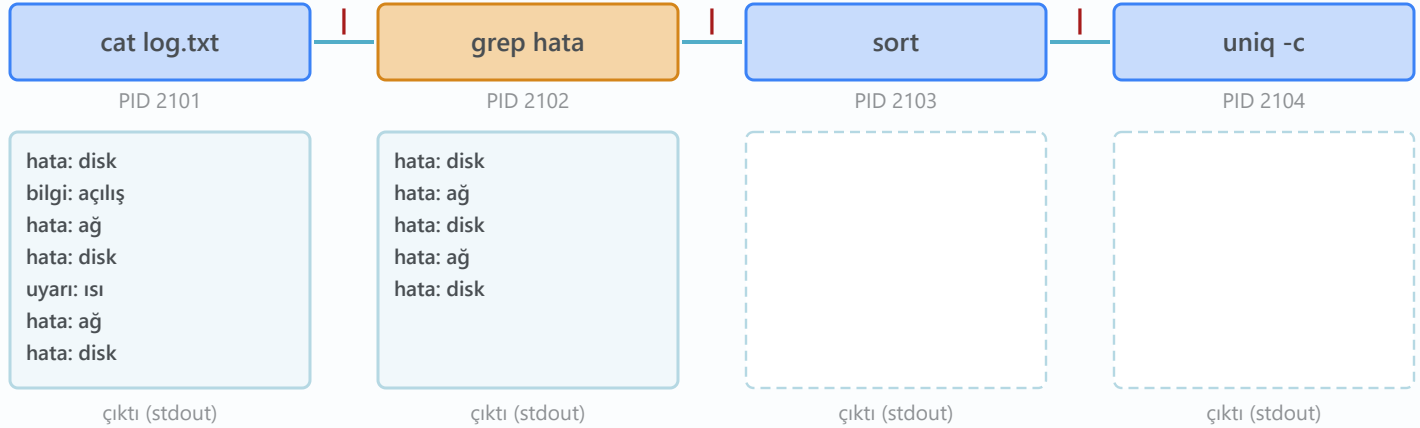
Kabuk satırı ayrıştırır, 3 boru ve 4 süreç oluşturur. Süreçler **aynı anda** çalışır; her biri yalnızca kendi stdin/stdout'unu bilir.

Boru Hattı: Veri Aşamalardan Akar

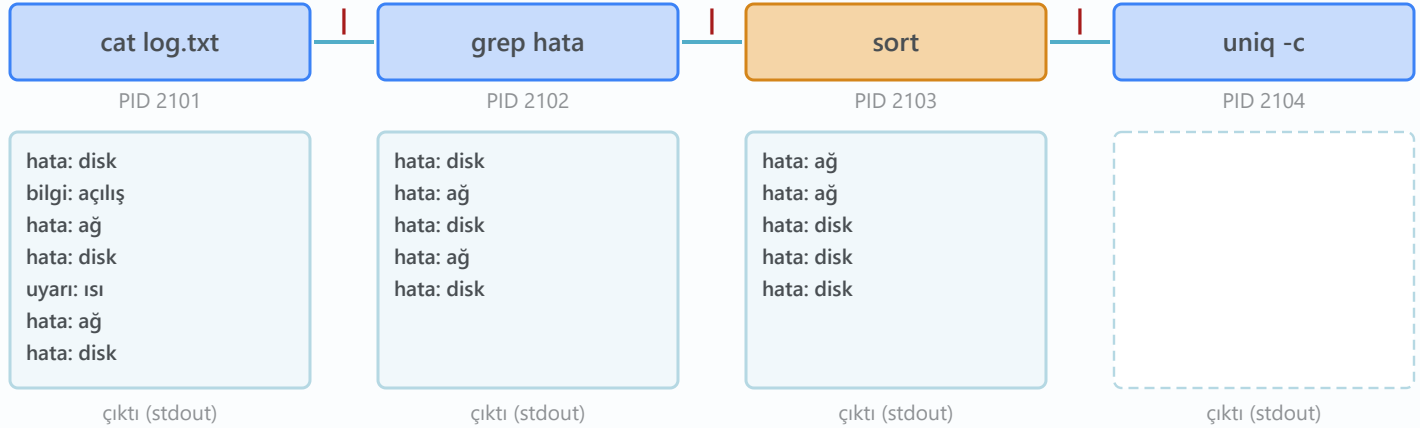
`cat` dosyanın 7 satırını boruya yazar. Boru tamponu (varsayılan 64 KiB) dolarsa yazan süreç **bloke olur**: üretici–tüketici (Bkz. Bölüm 6).

Boru Hattı: Veri Aşamalardan Akar

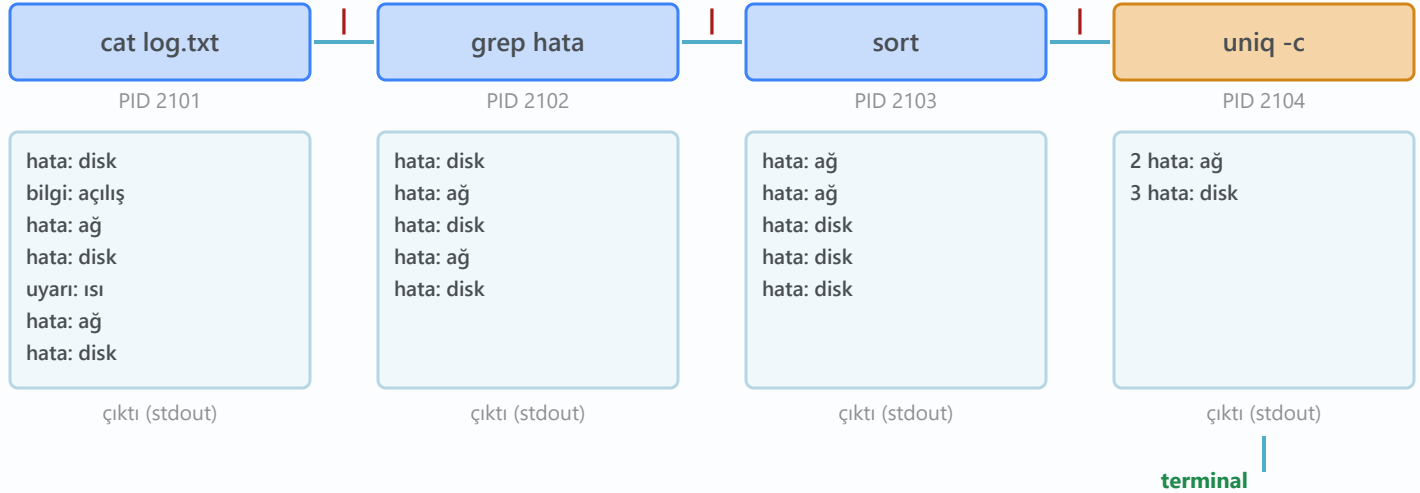
`grep` satır satır okur, eşleşen 5 satırı hemen iletir. Filtre durumsuzdur, akışı bekletmez.

Boru Hattı: Veri Aşamalardan Akar

sort ise **tüm girdiyi** (EOF'a kadar) okumadan çıktı veremez: son satır ilk sırayı değiştirebilir.

Boru Hattı: Veri Aşamalardan Akar

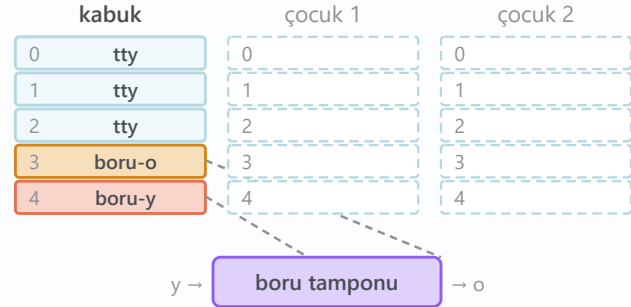
`uniq -c` yalnızca **ardışık** tekrarları sayar; bu yüzden önce sort gerekir. Sonuç: 2 × "hata: ağ", 3 × "hata: disk".

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

▶ int fd[2];
▶ pipe(fd);           /* 3: okuma, 4: yazma */
3 if (fork() == 0) {   /* çocuk 1 */
4     dup2(fd[1], 1);
5     close(fd[0]); close(fd[1]);
6     execlp("ls", "ls", NULL);
7 }
8 if (fork() == 0) {   /* çocuk 2 */
9     dup2(fd[0], 0);
10    close(fd[0]); close(fd[1]);
11    execlp("wc", "wc", "-l", NULL);
12 }
13 /* kabuk: iki ucu da kapat */
14 close(fd[0]); close(fd[1]);
15 wait(NULL); wait(NULL);

```


`pipe()` çekirdekte bir tampon ve iki uç oluşturur: en küçük boş numaralar **3 (okuma)** ve **4 (yazma)**.

Adım 1 / 6

DEĞİŞKENLER

`fd[0] = 3`

`fd[1] = 4`

ÇIKTI

```

ls: /bin/ls: cannot open shared library file: No such file or directory
wc: /bin/wc: cannot open shared library file: No such file or directory

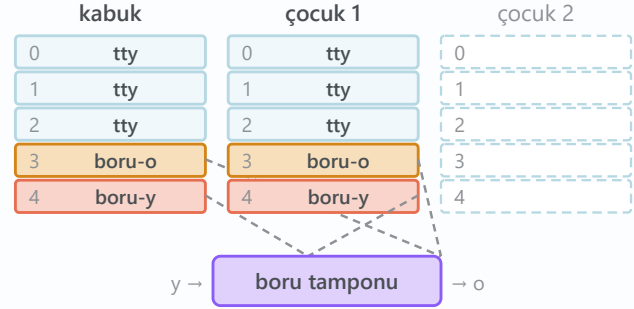
```

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

1 int fd[2];
2 pipe(fd);                /* 3: okuma, 4: yazma */
▶ if (fork() == 0) {       /* çocuk 1 */
4     dup2(fd[1], 1);
5     close(fd[0]); close(fd[1]);
6     execlp("ls", "ls", NULL);
7 }
8 if (fork() == 0) {       /* çocuk 2 */
9     dup2(fd[0], 0);
10    close(fd[0]); close(fd[1]);
11    execlp("wc", "wc", "-l", NULL);
12 }
13 /* kabuk: iki ucu da kapat */
14 close(fd[0]); close(fd[1]);
15 wait(NULL); wait(NULL);

```


`fork()` : çocuk, tanımlayıcı tablosunun **kopyasını** alır; iki süreç aynı boruyu işaret eder.

Adım 2 / 6

DEĞİŞKENLER

fd[0] = 3

fd[1] = 4

çocuk1 = PID 2201

ÇIKTI

```

ls: cannot open 'wc' for reading: No such file or directory
wc: cannot open 'ls' for reading: No such file or directory

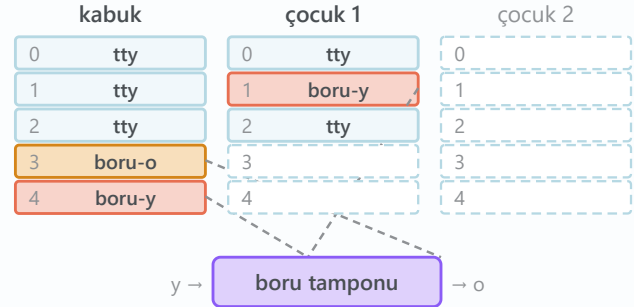
```

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

1 int fd[2];
2 pipe(fd);                /* 3: okuma, 4: yazma */
3 if (fork() == 0) {       /* çocuk 1 */
4     ▶ dup2(fd[1], 1);
5     ▶ close(fd[0]); close(fd[1]);
6     execlp("ls", "ls", NULL);
7 }
8 if (fork() == 0) {       /* çocuk 2 */
9     dup2(fd[0], 0);
10    close(fd[0]); close(fd[1]);
11    execlp("wc", "wc", "-l", NULL);
12 }
13 /* kabuk: iki ucu da kapat */
14 close(fd[0]); close(fd[1]);
15 wait(NULL); wait(NULL);

```


`dup2(4, 1)` : stdout artık borunun yazma ucu. Fazla uçlar kapatılır.

Adım 3 / 6

DEĞİŞKENLER

`fd[0] = 3`

`fd[1] = 4`

`çocuk1 = PID 2201`

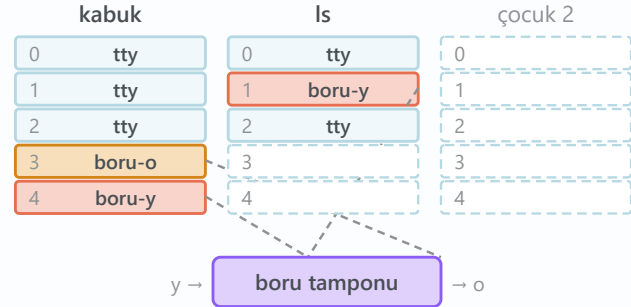
ÇIKTI

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

1 int fd[2];
2 pipe(fd);                /* 3: okuma, 4: yazma */
3 if (fork() == 0) {       /* çocuk 1 */
4     dup2(fd[1], 1);
5     close(fd[0]); close(fd[1]);
6     ▶ execvp("ls", "ls", NULL);
7 }
8 if (fork() == 0) {       /* çocuk 2 */
9     dup2(fd[0], 0);
10    close(fd[0]); close(fd[1]);
11    execvp("wc", "wc", "-l", NULL);
12 }
13 /* kabuk: iki ucu da kapat */
14 close(fd[0]); close(fd[1]);
15 wait(NULL); wait(NULL);

```


`execvp` görüntüyü `ls` ile değiştirir; tanımlayıcı tablosu **korunur**. `ls` hiçbir şey bilmeden boruya yazar.

Adım 4 / 6

DEĞİŞKENLER

`fd[0] = 3`

`fd[1] = 4`

`çocuk1 = ls`

ÇIKTI

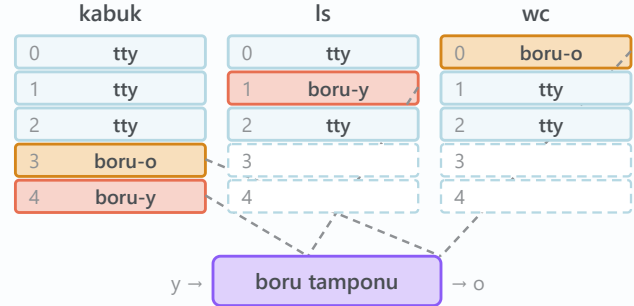

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

1 int fd[2];
2 pipe(fd);                /* 3: okuma, 4: yazma */
3 if (fork() == 0) {      /* çocuk 1 */
4     dup2(fd[1], 1);
5     close(fd[0]); close(fd[1]);
6     execlp("ls", "ls", NULL);
7 }
8
9 ► if (fork() == 0) {    /* çocuk 2 */
10     dup2(fd[0], 0);
11     close(fd[0]); close(fd[1]);
12     execlp("wc", "wc", "-l", NULL);
13 }
14 /* kabuk: iki ucu da kapat */
15 close(fd[0]); close(fd[1]);
16 wait(NULL); wait(NULL);

```


İkinci çocuk stdin'ini borunun okuma ucuna bağlar ve `wc -l` olur.

Adım 5 / 6

DEĞİŞKENLER

fd[0] = 3

fd[1] = 4

çocuk1 = ls

çocuk2 = wc

ÇIKTI

```

ls
wc -l

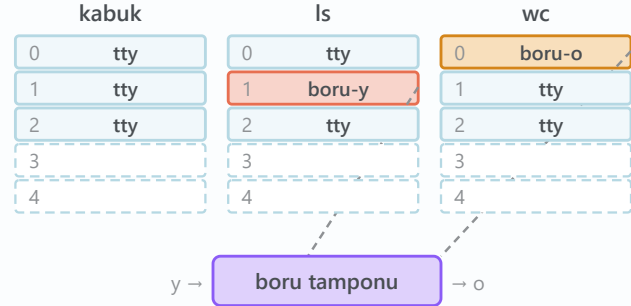
```

Kabuk Bir Boru Hattını Nasıl Kurar?

```

1 int fd[2];
2 pipe(fd);                /* 3: okuma, 4: yazma */
3 if (fork() == 0) {       /* çocuk 1 */
4     dup2(fd[1], 1);
5     close(fd[0]); close(fd[1]);
6     execlp("ls", "ls", NULL);
7 }
8 if (fork() == 0) {       /* çocuk 2 */
9     dup2(fd[0], 0);
10    close(fd[0]); close(fd[1]);
11    execlp("wc", "wc", "-l", NULL);
12 }
▶ /* kabuk: iki ucu da kapat */
▶ close(fd[0]); close(fd[1]);
▶ wait(NULL); wait(NULL);

```


Kabuk iki ucu da kapatır. Kapatmasaydı yazma ucu açık kalır, wc **hiç EOF görmez** ve sonsuza dek beklerdi. Sonra iki çocuğu bekler.

Adım 6 / 6

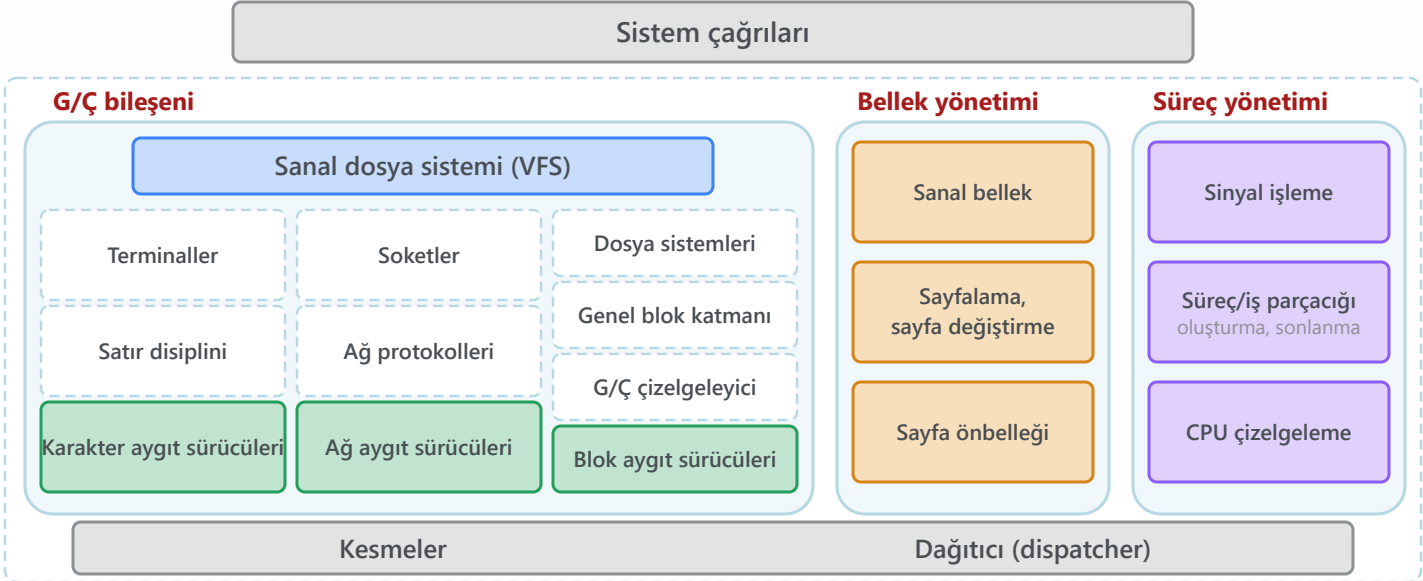
DEĞİŞKENLER

fd[0] = - fd[1] = - çocuk1 = **bitti**
 çocuk2 = **bitti**

ÇIKTI

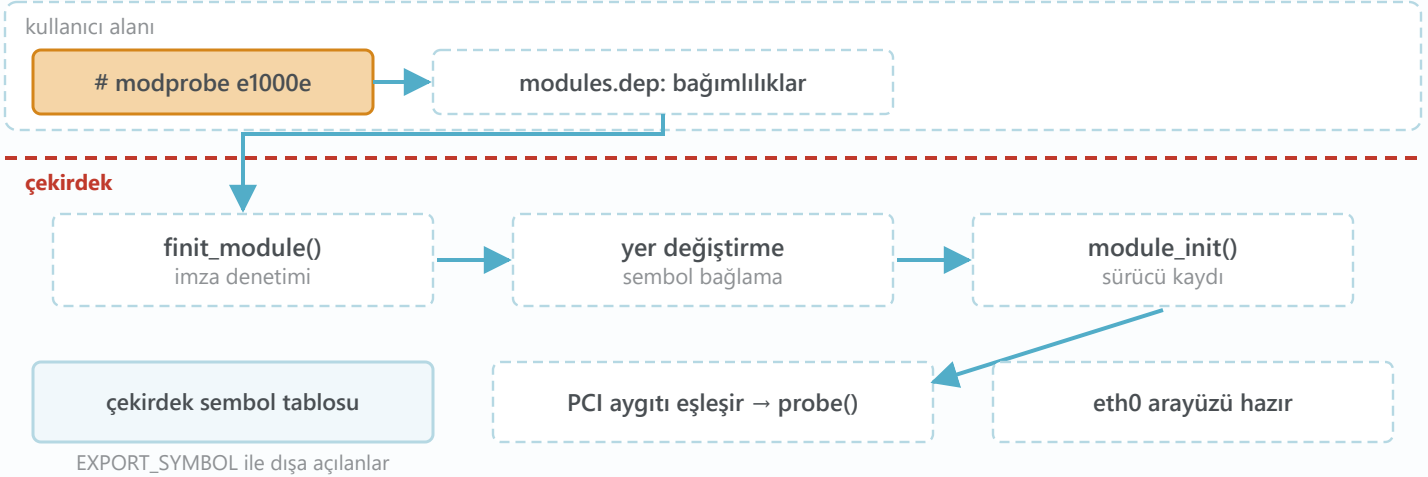
7

Linux Çekirdeğinin Yapısı

Üstte sistem çağrısı arayüzü, altta kesmeler ve dağıtıcı (bağlam değiştirme). Tüm bileşenler **tek adres alanında** çalışır: Linux monolitik bir çekirdektir (Bkz. Bölüm 2). Klasik 4.4BSD çekirdeği de aynı üç bileşene ayrılıyordu.

Yüklenabilir Çekirdek Modülleri (LKM)

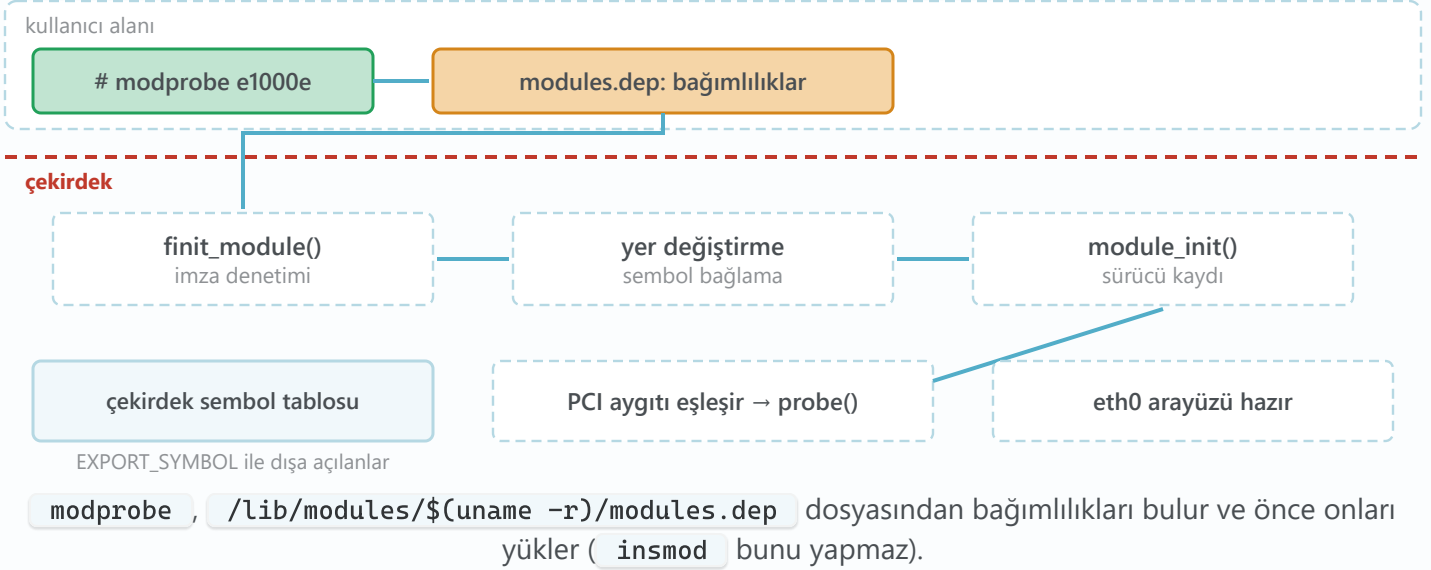

Monolitik ama **modüler**: sürücülerin çoğu yüklenabilir çekirdek modülüdür (`.ko`). Yönetici `modprobe` ile ister ya da udev aygıt görününce otomatik yükler.

Adım 1 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

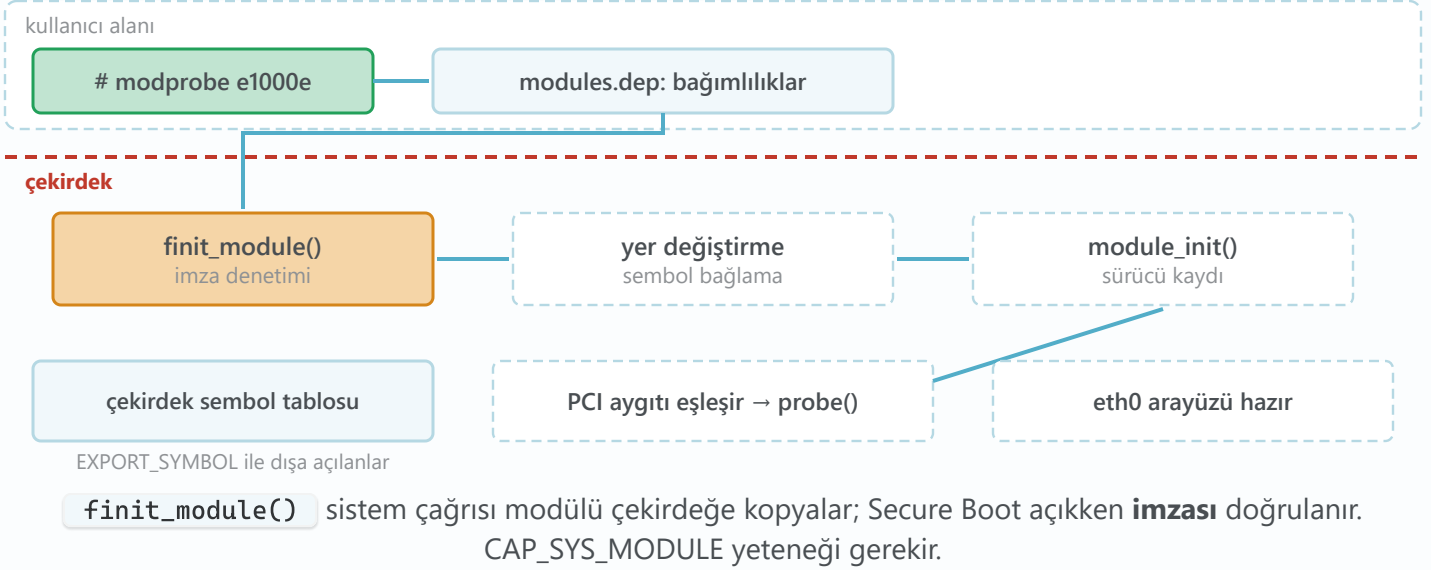
Yüklenebilir Çekirdek Modülleri (LKM)

Adım 2 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

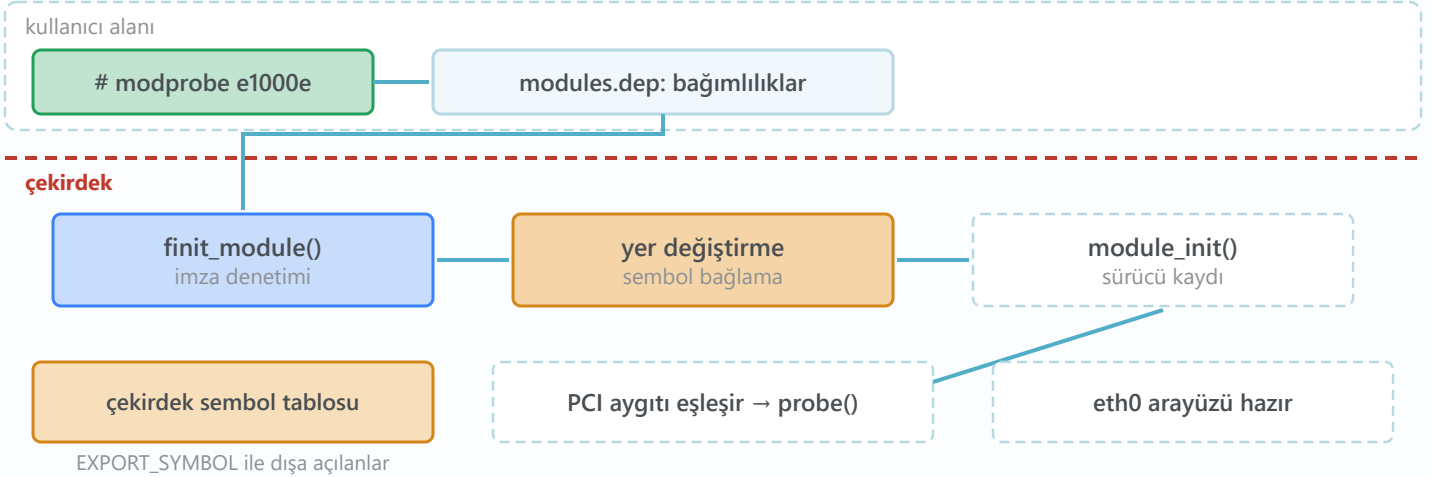
Yüklenebilir Çekirdek Modülleri (LKM)

Adım 3 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

Yüklenebilir Çekirdek Modülleri (LKM)

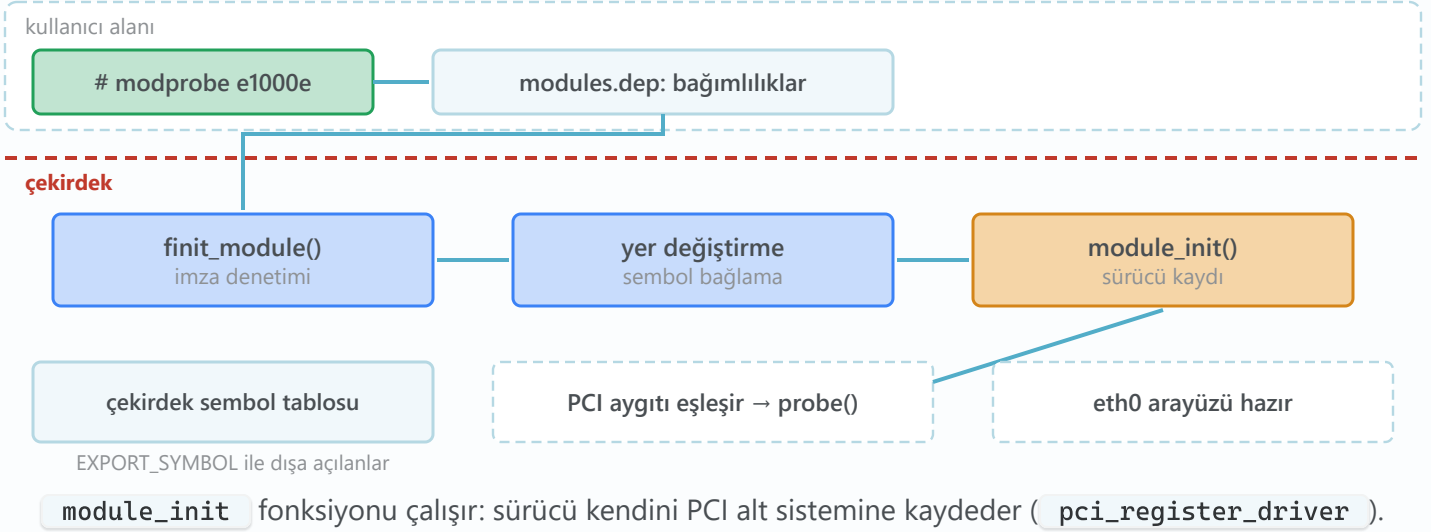

Çekirdek modülün yer değiştirmelerini yapar ve kullandığı sembolleri `EXPORT_SYMBOL` ile dışa açılmış çekirdek fonksiyonlarına bağlar.

Adım 4 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

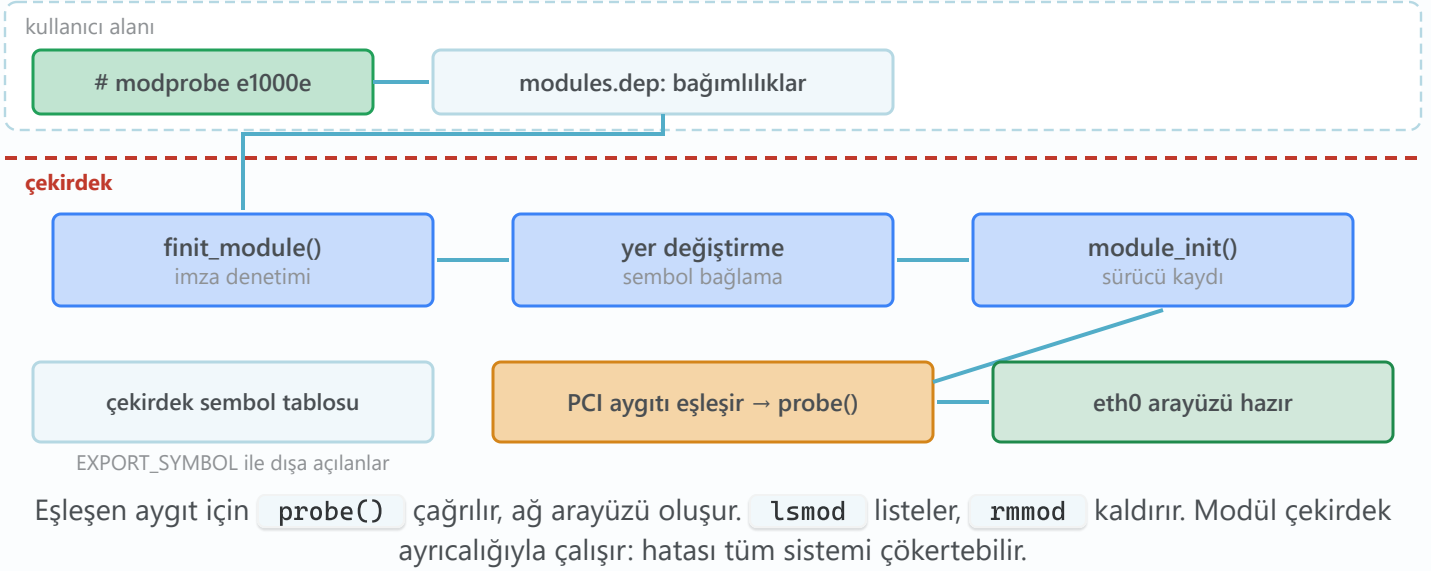
Yüklenebilir Çekirdek Modülleri (LKM)

Adım 5 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

Yüklenebilir Çekirdek Modülleri (LKM)

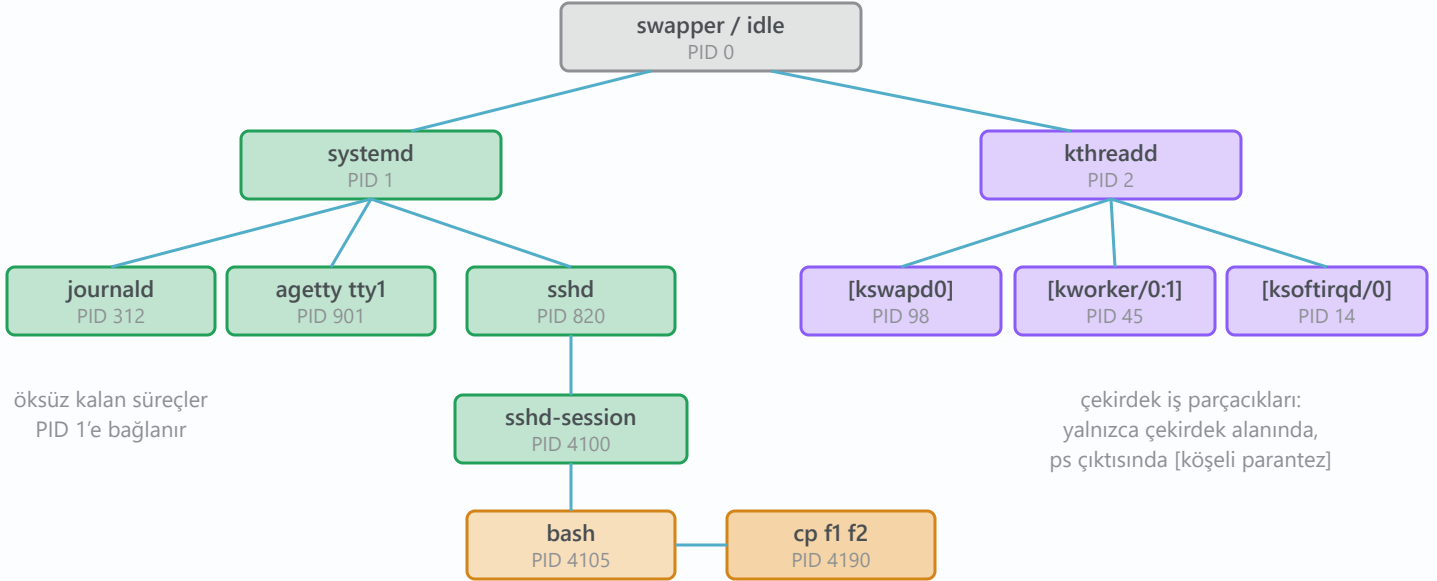

Adım 6 / 6

Kaynak ağacı ~40 milyon satır; büyük kısmı sürücüler. 6.1'den beri bazı sürücüler Rust ile yazılabiliyor; eBPF güvenli, doğrulanmış küçük programları çekirdekte çalıştırır.

SÜREÇLER

Süreç Ağacı

Her sürecin bir **PID**'i ve bir ebeveyni (**PPID**) vardır; ağaç `pstree -p` veya `ps -ef --forest` ile görülür. Eski UNIX'te 1 numara init, 2 numara "sayfa cini" idi; Linux'ta PID 1 systemd, sayfa geri kazanımı ise kthreadd altındaki `kswapd` çekirdek iş parçacığıdır (Bkz. Bölüm 3).

fork, exec ve wait

```
► int main(void) {  
2     pid_t pid = fork();  
3     if (pid == 0) {           /* çocuk */  
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);  
5         _exit(127);          /* exec hatası */  
6     }  
7     int st;                   /* ebeveyn */  
8     waitpid(pid, &st, 0);  
9     printf("çocuk bitti: %d\n",  
10         WEXITSTATUS(st));  
11     return 0;  
12 }
```

ebeveyn: a.out

PID 501 - durum R

Kabuk programı başlatmış; tek süreç var (PID 501).

Adım 1 / 6

DEĞİŞKENLER

pid = -

st = -

ÇIKTI

fork, exec ve wait

```
1 int main(void) {  
2     pid_t pid = fork();  
3     if (pid == 0) {          /* çocuk */  
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);  
5         _exit(127);          /* exec hatası */  
6     }  
7     int st;                  /* ebeveyn */  
8     waitpid(pid, &st, 0);  
9     printf("çocuk bitti: %d\n",  
10          WEXITSTATUS(st));  
11     return 0;  
12 }
```

ebeveyn: a.out
PID 501 · durum R

çocuk: a.out
PID 748 · durum R

sayfalar paylaşılır: yazınca kopyala (COW)

fork() bir kez çağrılır, iki kez döner:
ebeveynde çocuğun PID'i (748), çocukta 0. Bellek kopyalanmaz; sayfalar paylaşılır ve yazınca kopyalanır.

Adım 2 / 6

DEĞİŞKENLER

pid (ebeveyn) = 748

pid (çocuk) = 0

st = -

ÇIKTI

fork, exec ve wait

```
1 int main(void) {  
2     pid_t pid = fork();  
3     if (pid == 0) {           /* çocuk */  
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);  
5         _exit(127);           /* exec hatası */  
6     }  
7     int st;                   /* ebeveyn */  
8     waitpid(pid, &st, 0);  
9     printf("çocuk bitti: %d\n",  
10         WEXITSTATUS(st));  
11     return 0;  
12 }
```

ebeveyn: a.out
PID 501 · durum R

çocuk: ls -l
PID 748 · durum R

aynı PID, yeni program görüntüsü

Çocuk `execlp` ile kendini `ls` ile değiştirir. Başarılı exec **geri dönmaz**; 5. satır yalnızca hata durumunda çalışır.

Adım 3 / 6

DEĞİŞKENLER

pid (ebeveyn) = 748

pid (çocuk) = 0

st = -

ÇIKTI

fork, exec ve wait

```
1 int main(void) {
2     pid_t pid = fork();
3     if (pid == 0) {          /* çocuk */
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);
5         _exit(127);          /* exec hatası */
6     }
7     ▶ int st;                 /* ebeveyn */
8     ▶ waitpid(pid, &st, 0);
9     printf("çocuk bitti: %d\n",
10           WEXITSTATUS(st));
11     return 0;
12 }
```

ebeveyn: a.out
PID 501 · durum S

çocuk: ls -l
PID 748 · durum R

aynı PID, yeni program görüntüsü

waitpid() içinde uyuyor

Ebeveyn `waitpid` 'de **bloke** olur (durum S). Hangi sürecin önce CPU alacağı belirsizdir, ama bekleme sayesinde çıktı sırası **deterministiktir**.

Adım 4 / 6

DEĞİŞKENLER

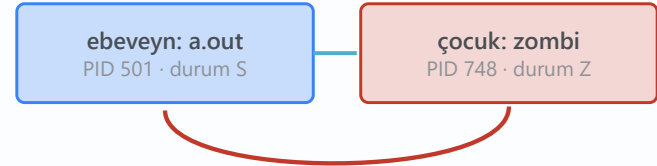
pid (ebeveyn) = 748

st = -

ÇIKTI

fork, exec ve wait

```
1 int main(void) {  
2     pid_t pid = fork();  
3     if (pid == 0) {           /* çocuk */  
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);  
5         _exit(127);          /* exec hatası */  
6     }  
7     int st;                   /* ebeveyn */  
8     waitpid(pid, &st, 0);  
9     printf("çocuk bitti: %d\n",  
10          WEXITSTATUS(st));  
11     return 0;  
12 }
```


exit(0) → SIGCHLD

`ls` çıktısını yazar ve `exit(0)` ile biter. Çıkış durumu okunana kadar süreç **zombi** (Z) kalır; ebeveyne SIGCHLD gider.

Adım 5 / 6

DEĞİŞKENLER

pid (ebeveyn) = 748 st = -

ÇIKTI

```
toplam 4  
-rw-r--r-- 1 ali ali 120 notlar.txt
```

fork, exec ve wait

```
1 int main(void) {
2     pid_t pid = fork();
3     if (pid == 0) {          /* çocuk */
4         execlp("ls", "ls", "-l", NULL);
5         _exit(127);         /* exec hatası */
6     }
7     int st;                  /* ebeveyn */
8     waitpid(pid, &st, 0);
9     ▶ printf("çocuk bitti: %d\n",
10             WEXITSTATUS(st));
11     return 0;
12 }
```

ebeveyn: a.out
PID 501 · durum R

(toplandı)
PID 748 · durum —

çıkış durumu okundu, task_struct serbest

`waitpid` döner, zombi toplanır.
`WEXITSTATUS(st)` = 0. Ebeveyn hiç beklemeseydi
zombiler birikir, ebeveyn ölünce PID 1 toplardı.

Adım 6 / 6

DEĞİŞKENLER

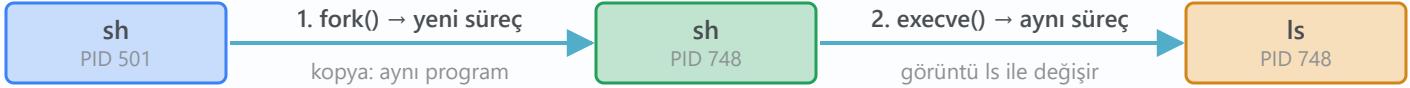
pid (ebeveyn) = 748

st = 0

ÇIKTI

```
toplam 4
-rw-r--r-- 1 ali ali 120 notlar.txt
çocuk bitti: 0
```

fork ve exec Çekirdekte Ne Yapar?

fork() çekirdekte

- Yeni `task_struct` ayır, ebeveynden doldur, yeni **PID** ata
- Çekirdek yığını ayır; yazmaçları kopyala (çocukta dönüş değeri 0)
- Sayfa tablolarını kopyala, yazılabilir sayfaları **salt okunur** işaretle (COW)
- Açık dosyaları paylaş: `struct file` referans sayısı artar
- Sinyal işleyicileri, cwd, kimlik bilgileri kopyalanır

execve() çekirdekte

- Çalıştırılabilir dosyayı bul, **x** iznini denetle, ELF başlığını oku
- argv ve ortam değişkenlerini çekirdeğe kopyala
- Eski adres alanını bırak; yeni `mm_struct`, segmentleri `mmap` et
- argv/ortamı yeni yığına yerleştir; setuid bitine göre kimliği ayarla
- Yakalanan sinyalleri varsayılamaya döndür, close-on-exec fd'leri kapat; PC ← ld.so veya giriş noktası

Eski UNIX fork'ta veri ve yığını gerçekten kopyalardı; Linux yalnızca sayfa tablolarını kopyalar (COW). Çoğu fork'u hemen exec izlediği için kopyalanan sayfa sayısı çok azdır.

SÜREÇLER

POSIX Sinyalleri

Sinyal, bir sürece **olay bildiren** yazılım kesmesidir. **Senkron** (SIGSEGV, SIGFPE: sürecin kendi komutu) ya da **eş zamansız** (SIGINT, SIGTERM: dışarıdan) olabilir. Süreç her sinyal için varsayılan eylemi, yok saymayı ya da bir **işleyici** (kaynak temizleme, günlük yazma) seçebilir.

Sinyal	No	Ne zaman üretilir?	Varsayılan
SIGHUP	1	Terminal bağlantısı koptu; cinlerde “yapılandırmayı yeniden oku”	sonlandır
SIGINT	2	Ctrl-C (ön plan süreç grubuna)	sonlandır
SIGQUIT	3	Ctrl-\	çekirdek dökümü
SIGILL	4	Geçersiz makine komutu	çekirdek dökümü
SIGABRT	6	<code>abort()</code> : süreç kendini anormal sonlandırır	çekirdek dökümü
SIGFPE	8	Tamsayı sıfıra bölme gibi aritmetik hata	çekirdek dökümü
SIGKILL	9	<code>kill -9</code> ; yakalanamaz, yok sayılamaz	sonlandır
SIGSEGV	11	Geçersiz bellek erişimi	çekirdek dökümü
SIGPIPE	13	Okuyanı kalmamış boruya yazma	sonlandır
SIGALRM	14	<code>alarm()</code> süresi doldu	sonlandır
SIGTERM	15	<code>kill</code> komutunun varsayılanı ; nazik sonlandırma isteği	sonlandır
SIGUSR1/2	10/12	Kullanıcı tanımlı	sonlandır
SIGCHLD	17	Çocuk süreç bitti/durdu	yok say
SIGSTOP / SIGCONT	19/18	Durdur (yakalanamaz) / devam ettir; Ctrl-Z → SIGTSTP	durdur / sürdür

Numaralar x86/ARM Linux içindir. SIGKILL ve SIGTERM’in ikisi de `kill` komutuyla gönderilebilir; fark yakalanabilirlikte.

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağırısı

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

Kullanıcı Ctrl-C'ye basar: tty satır disiplini ön plan süreç grubuna **SIGINT** üretir. Çekirdek yalnızca hedef görevin **bekleyen** sinyal kümesinde 2. biti açar.

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağrısı

çekirdekten dönüşte denetim

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

Sinyal hemen işlenmez. Süreç bir sistem çağrısından ya da kesmeden **kullanıcı moduna dönerken** çekirdek “bekleyen ve maskelenmemiş” sinyal var mı diye bakar.

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağrısı

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

sigaction ile işleyici kurulmuşsa çekirdek kullanıcı yığınınına bir **sinyal çerçevesi** (kaydedilmiş yazmaçlar + dönüş trampolini) yazar ve PC'yi işleyiciye ayarlar.

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağrısı

yalnızca async-signal-safe çağrılar

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

İşleyici kullanıcı modunda çalışır. İçinde yalnızca async-signal-safe fonksiyonlar (ör. `write`, bir `volatile sig_atomic_t` bayrağı) güvenlidir; `printf`, `malloc` değil.

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağrısı

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

İşleyici dönünce trampolin **rt_sigreturn** sistem çağrısını yapar: çekirdek çerçevedeki yazmaçları geri yükler.
(sigreturn işleyiciye **girmez**, işleyiciden **döner**.)

Sinyal Teslimi

kullanıcı modu

main() döngüsü
kesildiği yer: PC = 0x401a2c

handler(SIGINT)
bayrak = 1; return;

rt_sigreturn
trampolin: sistem çağrısı

bağlam geri yüklendi, kaldığı yerden devam

çekirdek modu

tty sürücüsü
Ctrl-C → SIGINT

task_struct
bekleyen: 2 · maske: boş

sinyal çerçevesi
yazmaçlar kullanıcı yığınınına

Süreç kesildiği komuttan devam eder. İşleyici yoksa varsayılan eylem uygulanırdı: SIGINT için sonlandırma.

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```
1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engl;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
▶ /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */
```

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
bekleyen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
engelli	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
hazır	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

SIGINT engellendi

Süreç kritik bir bölüme girmeden SIGINT'i sigprocmask ile engelledi (engelli kümesinde 2. bit). Sinyaller her görevde bir bit kümesidir.

Adım 1 / 8

DEĞİŞKENLER

bekl = {}

engl = {2}

ÇIKTI

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engl;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
▶ /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
bekleyen	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒
engelli	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
hazır	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒

2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

Ctrl-C, kill -USR1, çocuk bitti

Süreç uyurken üç sinyal gelir: Ctrl-C (2), kill -USR1 (10) ve bir çocuğun bitişi (17). Çekirdek yalnızca bekleyen kümesinde bitleri açar; hiçbir şey hemen çalışmaz.

Adım 2 / 8

DEĞİŞKENLER

bekl = {2,10,17}

engl = {2}

ÇIKTI

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
▶ void sinyal_bak(task *t) {
▶     unsigned long h = t->bekl & ~t->engli;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
bekleyen	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒
engelli	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
hazır	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒

2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

hazır = bekleyen & ~engelli = {10, 17}

Süreç kullanıcı moduna dönerken çekirdek bakar:
 hazır = bekleyen & ~engelli. SIGINT bekliyor ama
 engelli; teslim hazırlananlar **10** ve **17**.

Adım 3 / 8

DEĞİŞKENLER

h = {10, 17}

ÇIKTI

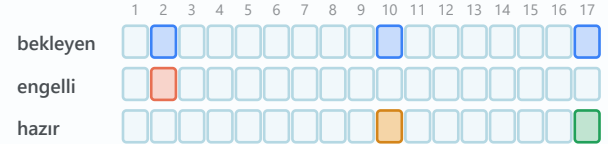

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engli;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engli;
9     }
10 }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```


2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

SIGUSR1 → işleyici çalışır

En küçük numaralı hazır bit (ctz): **10**. Bekleyenden silinir ve teslim edilir: SIGUSR1 → işleyici çalışır.

Hazır küme yeniden hesaplanır.

Adım 4 / 8

DEĞİŞKENLER

sig = 10

bekl = {2,17}

ÇIKTI

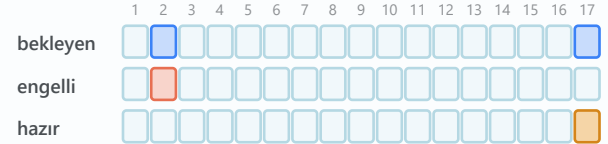
teslim: 10 (SIGUSR1)

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engl;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```


2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

SIGCHLD → varsayılan: yok say

En küçük numaralı hazır bit (ctz): **17**. Bekleyenden silinir ve teslim edilir: SIGCHLD → varsayılan: yok say. Hazır küme yeniden hesaplanır.

Adım 5 / 8

DEĞİŞKENLER

sig = 17

bekl = {2}

ÇIKTI

teslim: 10 (SIGUSR1)

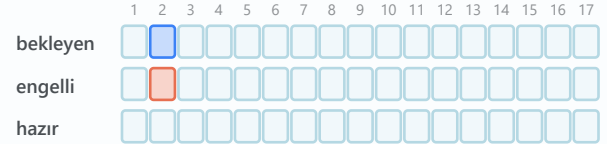
teslim: 17 (SIGCHLD)

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engli;
4     ► while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engli;
9     }
10    ► }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```


2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

hazır boş: döngü biter, SIGINT bekliyor

Hazır küme boş, döngü biter ve süreç kullanıcı modunda sürer. SIGINT kaybolmadı: bekleyen kümesinde duruyor.

Adım 6 / 8

DEĞİŞKENLER

h = {}

bekl = {2}

ÇIKTI

```

teslim: 10 (SIGUSR1)
teslim: 17 (SIGCHLD)

```

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     ▶ unsigned long h = t->bekl & ~t->engl;
4     while (h) {
5         int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 ▶ /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
bekleyen	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
engelli	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
hazır	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

engel kalktı: hazır = {2}

Kritik bölüm bitti, SIGINT'in engeli kaldırıldı.
sigprocmask'tan dönüşte aynı denetim yapılır:
hazır = {2}.

Adım 7 / 8

DEĞİŞKENLER

engl = {}

h = {2}

ÇIKTI

teslim: 10 (SIGUSR1)

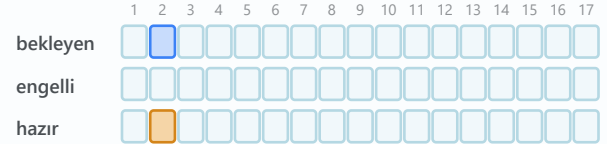
teslim: 17 (SIGCHLD)

Bekleyen Sinyalleri Seçme: Kod İzleme

```

1 /* kullanıcı moduna dönerken (çekirdek) */
2 void sinyal_bak(task *t) {
3     unsigned long h = t->bekl & ~t->engl;
4     while (h) {
5         ▶ int sig = __builtin_ctzl(h) + 1;
6         ▶ t->bekl &= ~(1UL << (sig - 1));
7         ▶ teslim_et(t, sig); /* işleyici/varsayılan */
8         h = t->bekl & ~t->engl;
9     }
10 }
11 /* önce: sigprocmask(SIG_BLOCK, {SIGINT}) */
12 /* sonra: sigprocmask(SIG_UNBLOCK, {SIGINT}) */

```


2 SIGINT · 10 SIGUSR1 · 17 SIGCHLD

SIGINT → varsayılan: sonlandır

SIGINT teslim edilir; işleyici kurulmadığı için varsayılan eylem: süreç sonlanır. Engellemek sinyali ertelemek demektir, yok saymak değil. Aynı sinyal birden çok gelseydi tek bit olarak birleşirdi.

Adım 8 / 8

DEĞİŞKENLER

sig = 2

bekl = {}

ÇIKTI

```

teslim: 10 (SIGUSR1)
teslim: 17 (SIGCHLD)
teslim: 2 (SIGINT → varsayılan:
sonlandır)

```

Süreç Yönetimi Sistem Çağrıları

Sistem çağrısı	Açıklama
<code>fork()</code>	Süreci kopyalayarak yeni süreç oluşturur (COW)
<code>clone()</code> , <code>clone3()</code>	Neyin paylaşılacağı bayraklarla seçilen yeni görev (iş parçacığı, konteyner)
<code>execve()</code>	Mevcut süreç görüntüsünü yeni programla değiştirir
<code>waitpid()</code>	Çocuğun bitmesini bekler, çıkış durumunu alır (zombiyi toplar)
<code>exit()</code> / <code>_exit()</code>	Çağırın süreci sonlandırır (exit stdio tamponlarını boşaltır)
<code>kill()</code>	Sürece sinyal gönderir ; sinyal sonlandırma olmak zorunda değil
<code>sigaction()</code>	Bir sinyal için işleyici ya da eylem atar
<code>sigprocmask()</code>	Sinyal maskesini (bloke edilen sinyaller) okur/değiştirir
<code>sigpending()</code>	Bloke olduğu için bekleyen sinyalleri döndürür
<code>sigsuspend()</code>	Maskeyi geçici değiştirir ve bir sinyal gelene kadar uyur
<code>rt_sigreturn()</code>	İşleyiciden dönüşte kaydedilmiş bağlamı geri yükler
<code>alarm()</code> / <code>pause()</code>	n saniye sonra SIGALRM / bir sinyal gelene kadar uyu

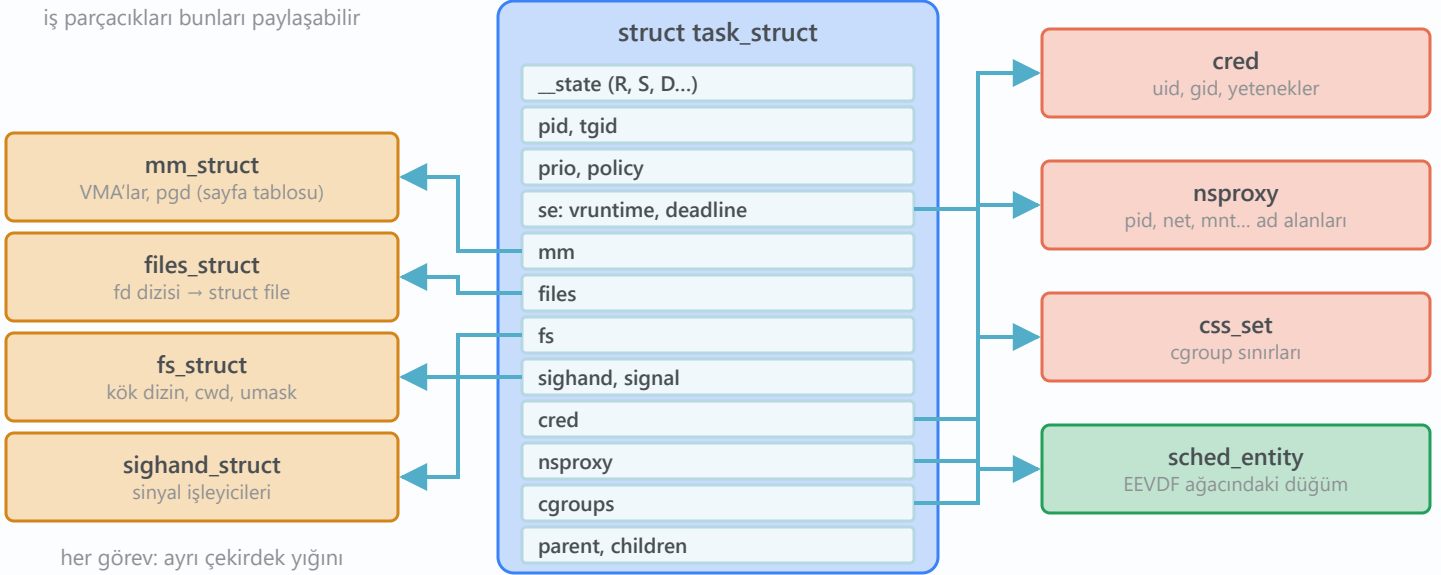
`kill()/sigaction()` ile sinyal, `alarm()/pause()` ile zamanlama her aşamada araya girebilir

Sistem çağrısı, kullanıcı programının çekirdekten hizmet istemesinin tek yoludur; Linux x86-64'te ~460 tane vardır. Dosya, G/Ç ve IPC çağrıları ileride.

SÜREÇLER

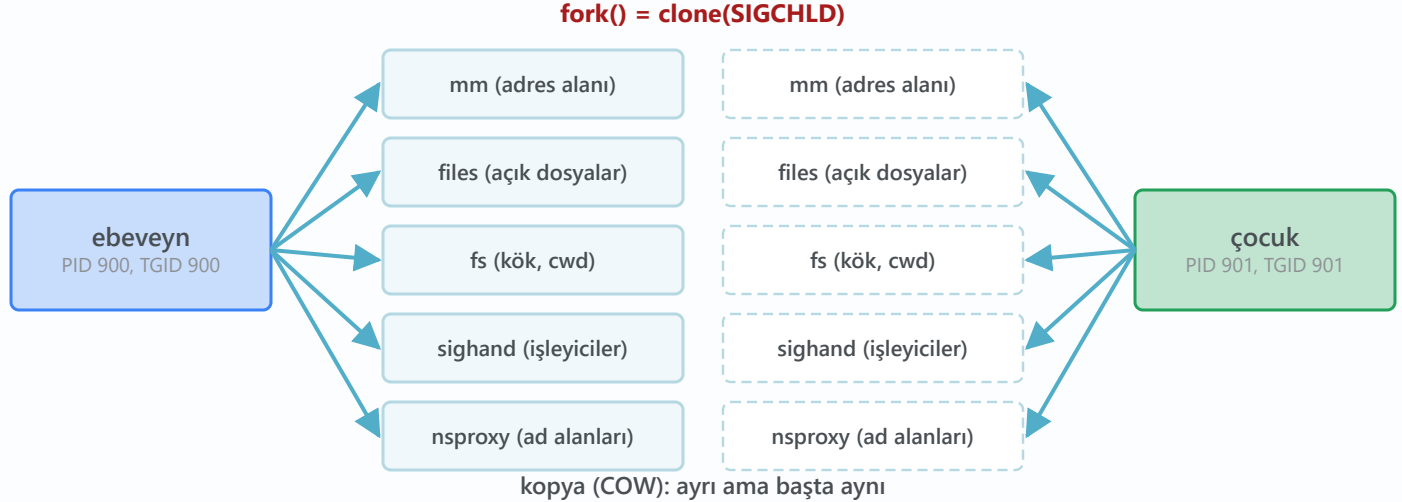
Süreç Tanımlayıcısı: task_struct

iş parçacıkları bunları paylaşabilir

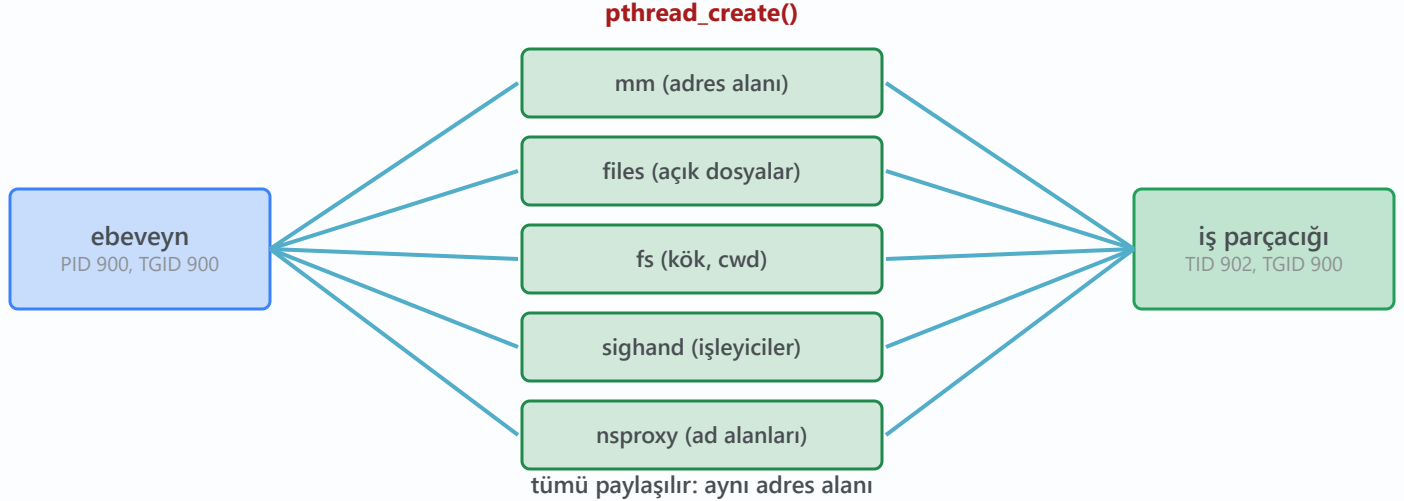
Linux'ta süreç ile iş parçacığı arasında yapısal fark yoktur: ikisi de bir **görev** (`task_struct`). Fark, hangi alt yapıları **paylaştıklarıdır**. Kullanıcının gördüğü PID aslında `tgid` 'dir (iş parçacığı grubu kimliği).

clone() ve İş Parçacıkları

`fork()` glibc'de yalnız `SIGCHLD` bayrağıyla çağrılan bir `clone()` 'dur: çocuk her yapının **kopyasını** alır (bellek COW ile). Ayrı PID, ayrı TGID: yeni bir süreç.

clone() ve İş Parçacıkları

`pthread_create()` → `clone(CLONE_VM | CLONE_FS | CLONE_FILES | CLONE_SIGHAND | CLONE_THREAD | ...)`. Hepsi paylaşılır; yeni görev aynı TGID'e girer. **NPTL**: her iş parçacığı bir çekirdek görevi (1:1 model, Bkz. Bölüm 4).

clone() ve İş Parçacıkları

konteyner: clone(CLONE_NEWPID | CLONE_NEWNS | CLONE_NEWNET ...)

Ad alanı bayrakları (CLONE_NEWPID , CLONE_NEWNS , CLONE_NEWNET ...) çocuğa yeni bir görünüm verir: içeride kendini PID 1 sanır. Konteynerlerin temeli budur.

SÜREÇLER

POSIX İş Parçacıkları (pthread) ve futex

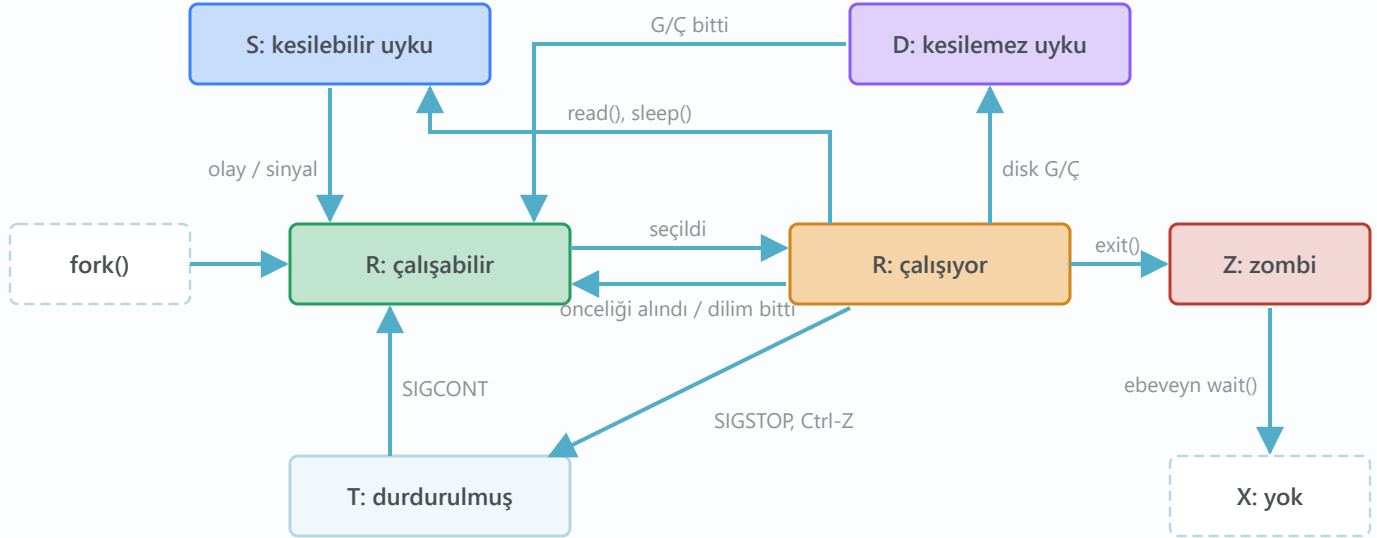
Fonksiyon	İşlev
<code>pthread_create</code>	Yeni iş parçacığı oluşturur
<code>pthread_exit</code>	Çağırılan iş parçacığını sonlandırır
<code>pthread_join</code>	Bir iş parçacığının bitmesini bekler
<code>pthread_mutex_init / destroy</code>	Mutex'i başlatır / yok eder
<code>pthread_mutex_lock / unlock</code>	Mutex'i alır (gerekirse bekler) / bırakır
<code>pthread_cond_init / destroy</code>	Koşul değişkenini başlatır / yok eder
<code>pthread_cond_wait</code>	Mutex'i atomik olarak bırakıp bekler; uyanınca yeniden alır
<code>pthread_cond_signal</code>	Bekleyenlerden en az birini uyandırır (broadcast: hepsini)

```
/* tüketici */  
pthread_mutex_lock(&m);  
while (sayac == 0)      /* if değil! */  
    pthread_cond_wait(&c, &m);  
sayac--;  
pthread_mutex_unlock(&m);
```

futex: çekişme yoksa kilit tamamen kullanıcı alanında tek bir atomik komutla alınır. Yalnız çekişmede `futex(FUTEX_WAIT)` sistem çağrısıyla uyunur (Bkz. Bölüm 6).

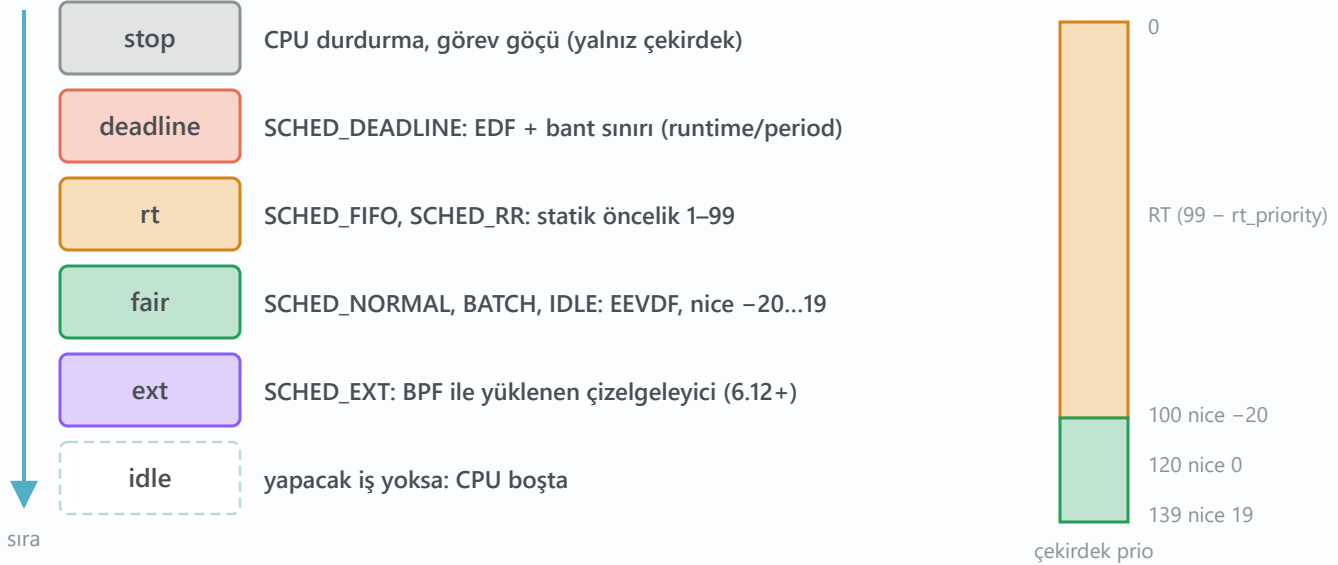
Koşul değişkeninde sahte uyanmalar olabilir ve başka bir iş parçacığı koşulu önce tüketebilir; bu yüzden bekleme her zaman `while` döngüsündedir.

Süreç Durumları

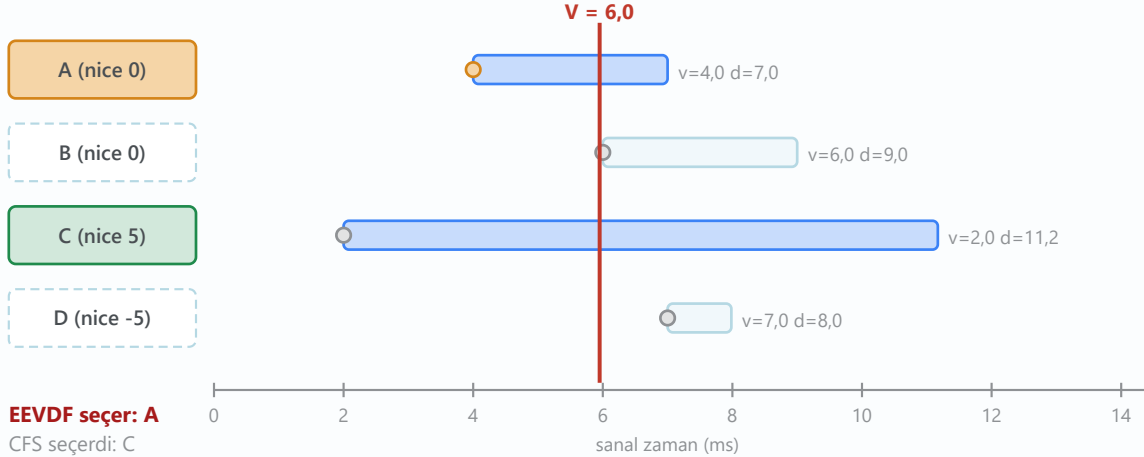
`ps` / `top` STAT sütunu bu harfleri gösterir. **D** durumundaki süreç SIGKILL ile bile hemen ölmez (çoğu yerde artık `TASK_KILLABLE` kullanılır). Çalışabilir ve çalışıyor Linux'ta aynı harfle (R) gösterilir (Bkz. Bölüm 3).

Çizelgeleme Sınıfları

Çizelgeleyici sınıfları sırayla sorar: üst sınıfta çalışabilir görev varsa alttakiler bekler. **FIFO** görev bırakana kadar çalışır; **RR** 100 ms dilim kullanır. RT görevler saniyede en fazla 0,95 s alabilir ki sistem kilitlenmesin. 6.12 ile **PREEMPT_RT** ana çekirdeğe girdi (Bkz. Bölüm 5, 12).

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

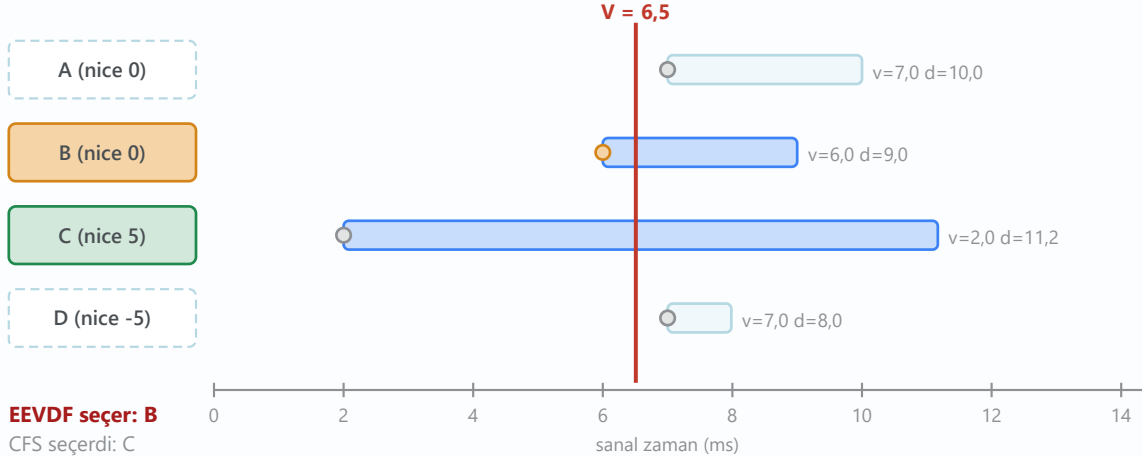

Her görev için v (vruntime) ve $d = v + \text{dilim} \times 1024 / \text{ağırlık}$. Ağırlık nice'a bağlı: nice 0 $\rightarrow$ 1024, nice 5 $\rightarrow$ 335, nice -5 $\rightarrow$ 3121. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 6,0. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): A, C. Bunlardan en erken **sanal son tarih** d: **A**. CFS en küçük v 'yi (C) seçerdi.

Adım 1 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde $O(1)$ çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

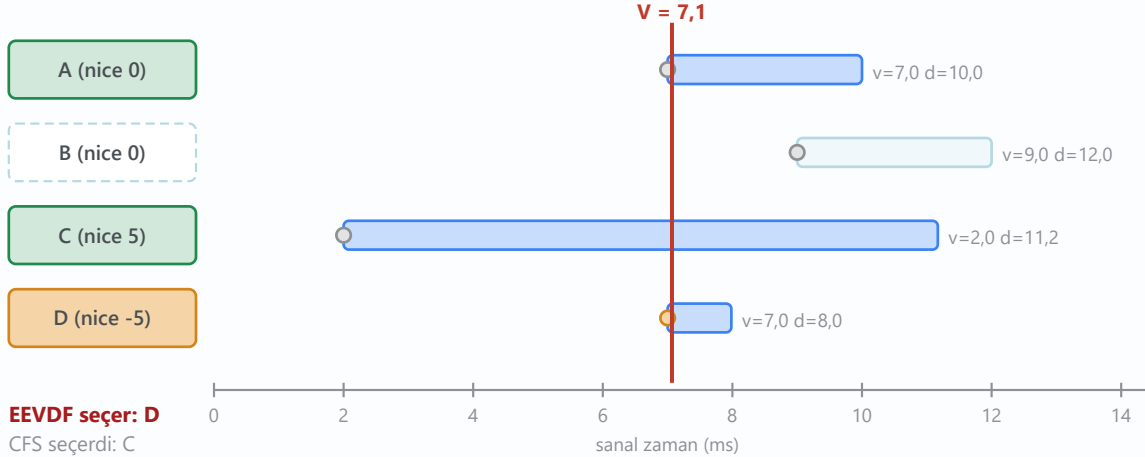

A 3 ms çalıştı: v'si 3×1024 / ağırlık kadar ilerledi. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 6,5. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): B, C. Bunlardan en erken **sanal son tarih d: B**.

Adım 2 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde O(1) çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

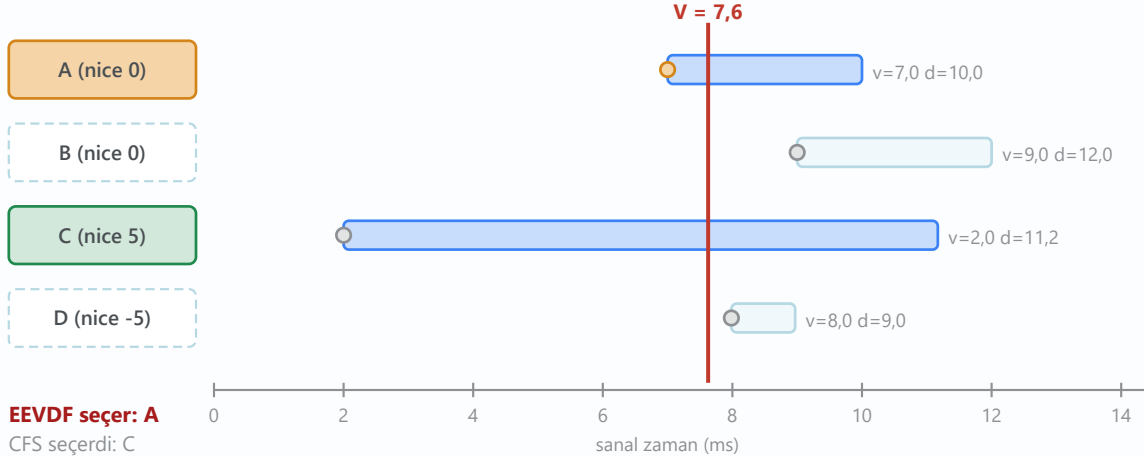

B 3 ms çalıştı: v 'si 3×1024 / ağırlık kadar ilerledi. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 7,1. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): A, C, D. Bunlardan en erken **sanal son tarih d: D**.

Adım 3 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde O(1) çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

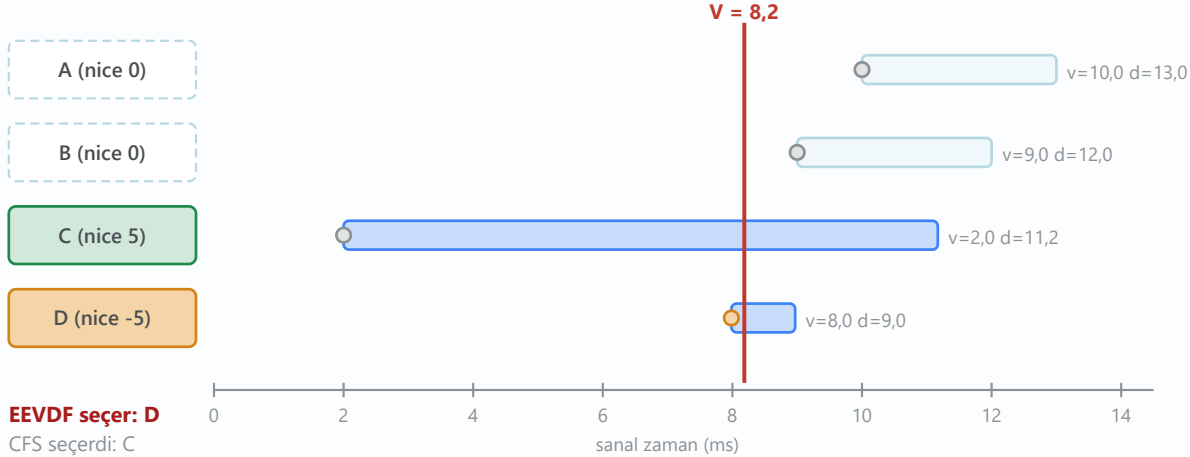

D 3 ms çalıştı: v 'si 3×1024 / ağırlık kadar ilerledi. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 7,6. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): A, C.
Bunlardan en erken **sanal son tarih d: A**.

Adım 4 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde $O(1)$ çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

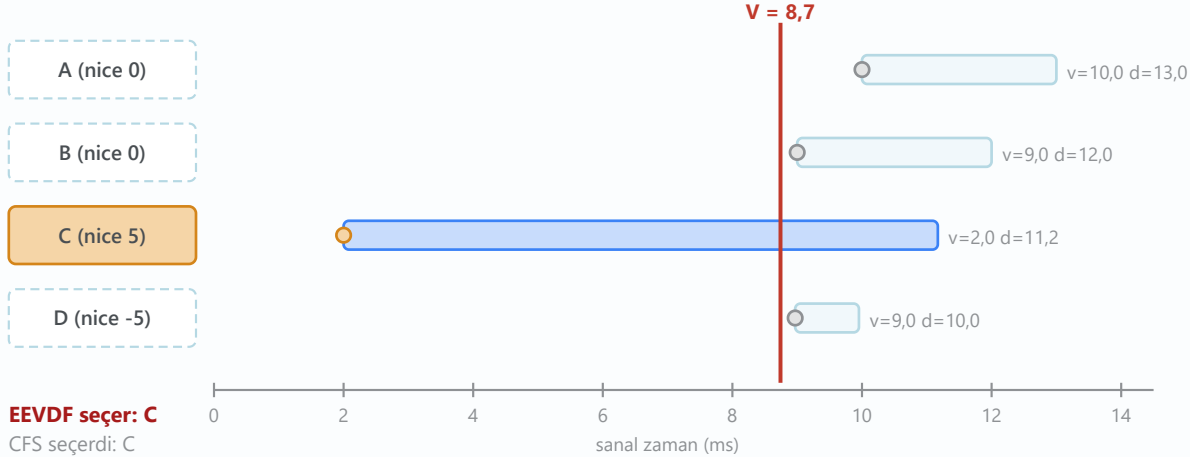

A 3 ms çalıştı: v'si 3×1024 / ağırlık kadar ilerledi. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 8,2. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): C, D. Bunlardan en erken **sanal son tarih** d: **D**.

Adım 5 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde O(1) çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

CFS'ten EEVDF'ye: Adil Paylaşım

D 3 ms çalıştı: v 'si 3×1024 / ağırlık kadar ilerledi. V = ağırlıklı ortalama sanal zaman = 8,7. Uygun ($v \leq V$, gecikmesi ≥ 0): C. Bunlardan en erken **sanal son tarih** d: C. Sonunda düşük ağırlıklı C'nin sırası gelir; çalışınca v 'si $3 \times 1024 / 335 \approx 9,2$ ilerler. Uzun vadede herkes ağırlığı oranında CPU alır.

Adım 6 / 6

CFS (2.6.23, 2007) kırmızı-siyah ağaçta en küçük vruntime'ı seçiyordu; 6.6 (2023) ile yerini alan **EEVDF** aynı ağacı kullanır ama gecikmeye duyarlı (kısa dilimli) görevlere daha erken son tarih verir. Öncesinde $O(1)$ çizelgeleyici (2.6.0–2.6.22) etkin/süresi dolmuş dizileri kullanıyordu.

Önyükleme: UEFI'den systemd'ye

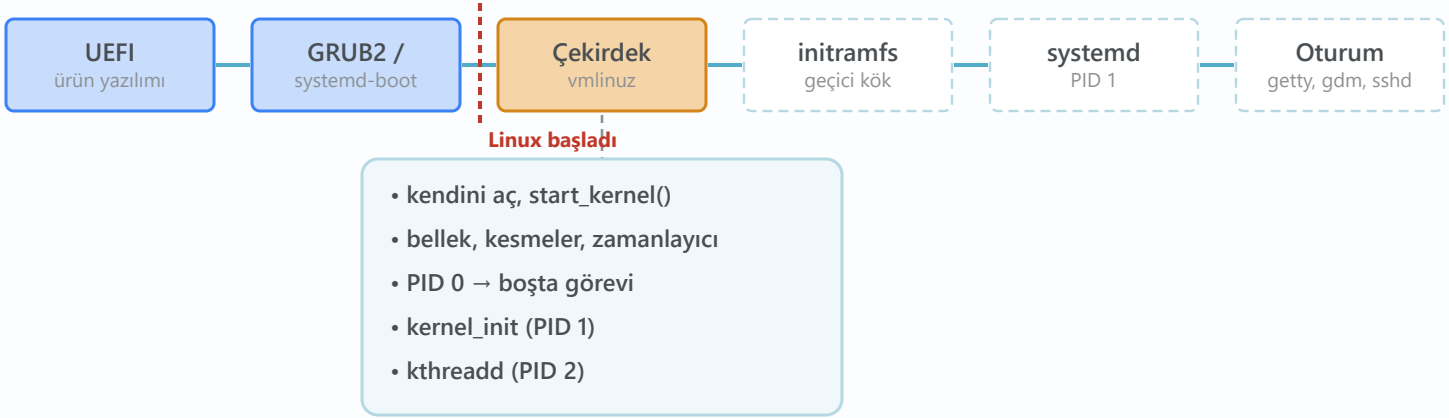
Güç verilince **UEFI** ürün yazılımı donanımı sınar ve ESP bölümündeki EFI uygulamasını yükler. Secure Boot açıksa her aşama bir sonrakinin imzasını doğrular (Bkz. Bölüm 13).

Önyükleme: UEFI'den systemd'ye

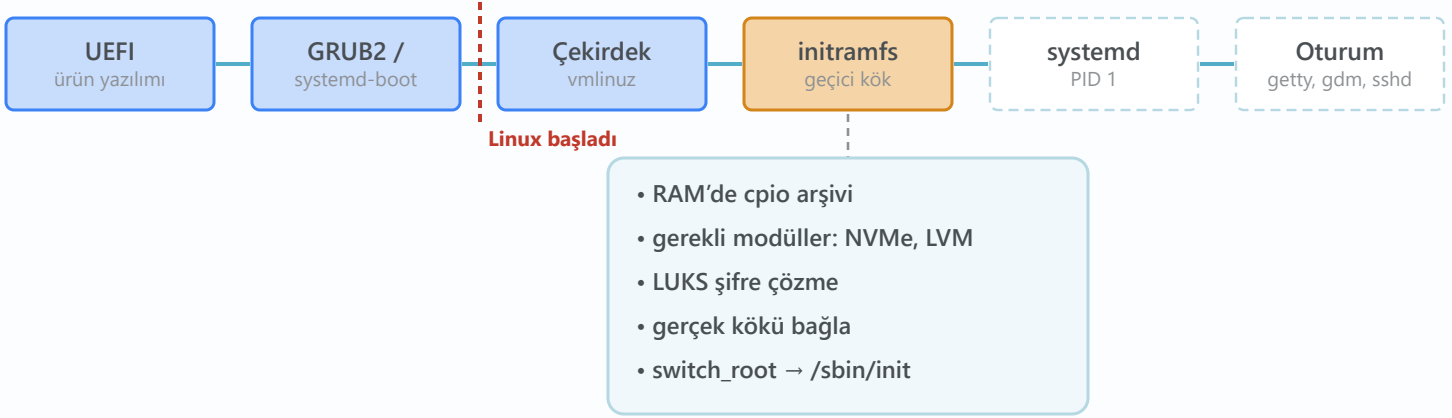
Önyükleyici çekirdek görüntüsünü (`vmlinuz`) ve `initramfs` 'i belleğe yükler, komut satırı parametrelerini verir. Çekirdek EFI uygulaması olarak doğrudan da başlatılabilir (UKI).

Önyükleme: UEFI'den systemd'e

Çekirdek kendini açar, `start_kernel()` bellek yönetimini, kesmeleri, çizelgeleyiciyi kurar. İlk görev PID 0 boşta görevi olur; `kernel_init` (PID 1) ve `kthreadd` (PID 2) oluşturulur.

Önyükleme: UEFI'den systemd'ye

Kök dosya sistemini bağlamak için gereken sürücüler çekirdekte olmayabilir (NVMe, RAID, şifreli disk). **initramfs** RAM'de geçici bir kök sağlar, gerçek kökü bağlar ve **switch_root** yapar.

Önyükleme: UEFI'den systemd'ye

PID 1 artık **systemd**: birim dosyalarındaki bağımlılıklara göre hizmetleri **paralel** başlatır, hedefe (`multi-user.target` veya `graphical.target`) ulaşır.

Önyükleme: UEFI'den systemd'ye

Konsolda `agetty` → `login` → kabuk; masaüstünde gdm; uzaktan sshd. Klasik UNIX'teki `init` → `getty` → `login` → `sh` zinciri hâlâ tanınabilir.

Sürecin Sanal Adres Alanı

x86-64, 4 düzey (48 bit):

kullanıcı 2^{47} B = 128 TiB

çekirdek 128 TiB

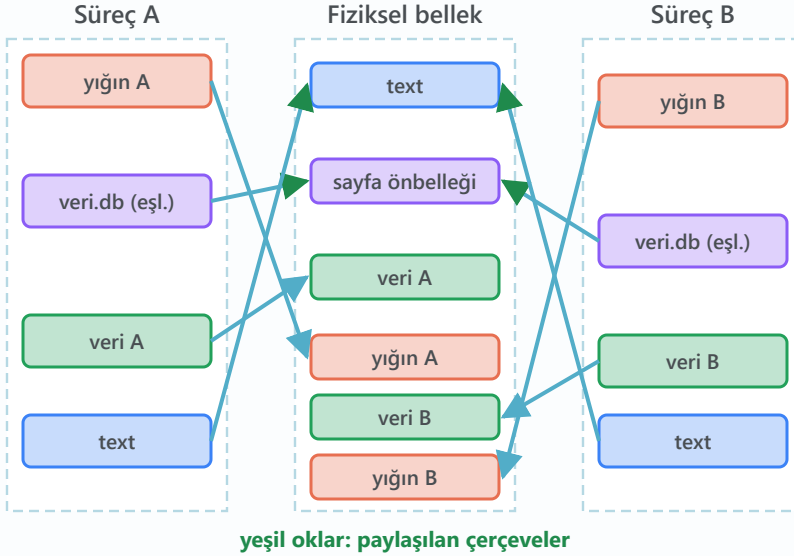
5 düzey, LA57 (57 bit):

kullanıcı 2^{56} B = 64 PiB

cat /proc/PID/maps

Her bölge bir **VMA** (vm_area_struct) ile tanımlanır; VMA'lar **mm_struct** içinde bir "maple tree"de tutulur. Yığın ve mmap aşağı, öbek yukarı büyür; aradaki boşluk yalnızca sanaldır, fiziksel bellek harcamaz (Bkz. Bölüm 9).

Paylaşım, Eşlenmiş Dosyalar ve Bellek Çağrılar

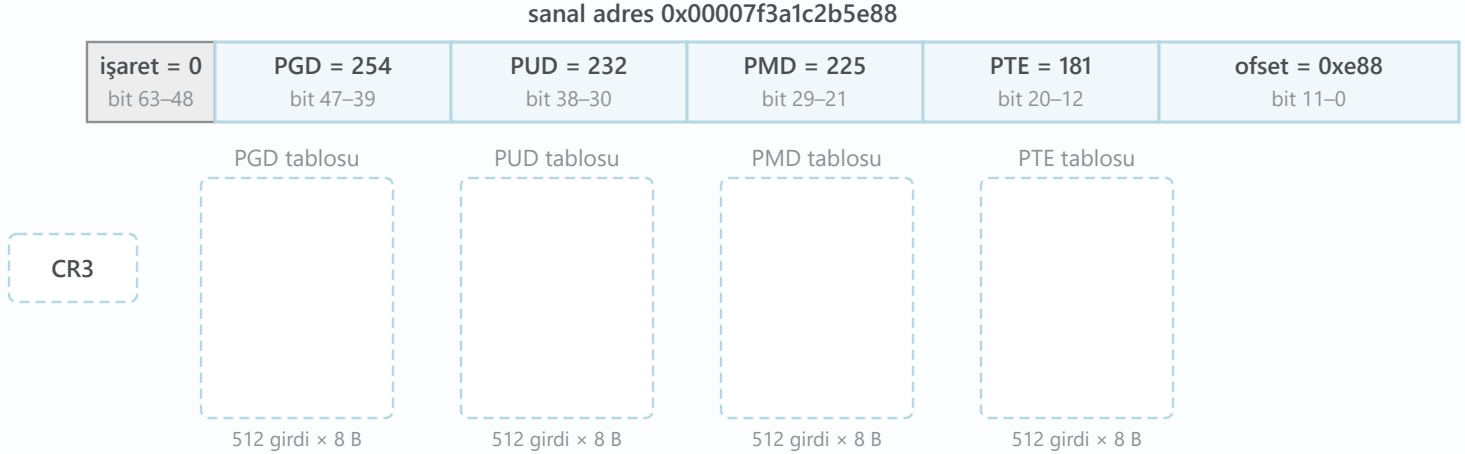

Çağrı	İşlev
<code>brk / sbrk</code>	Öbeğin (veri kesiminin) sonunu taşıyarak büyütür/küçültür
<code>mmap</code>	Dosyayı, aygıtı ya da anonim belleği adres alanına eşler
<code>munmap</code>	Eşlemeyi kaldırır, belleği sisteme geri verir
<code>mprotect</code>	Bölgenin izinlerini (r/w/x) değiştirir
<code>madvice</code>	Çekirdeğe kullanım ipucu verir (ör. MADV_DONTNEED)
<code>msync</code>	Paylaşımlı eşlemenin kirli sayfalarını dosyaya yazar

MAP_SHARED: yazılanlar dosyaya ve diğer süreçlere görünür.

MAP_PRIVATE: yazınca kopyala, dosya değişmez. glibc `malloc` küçük istekleri öbekten, ≥ 128 KiB istekleri doğrudan `mmap` ile karşılar.

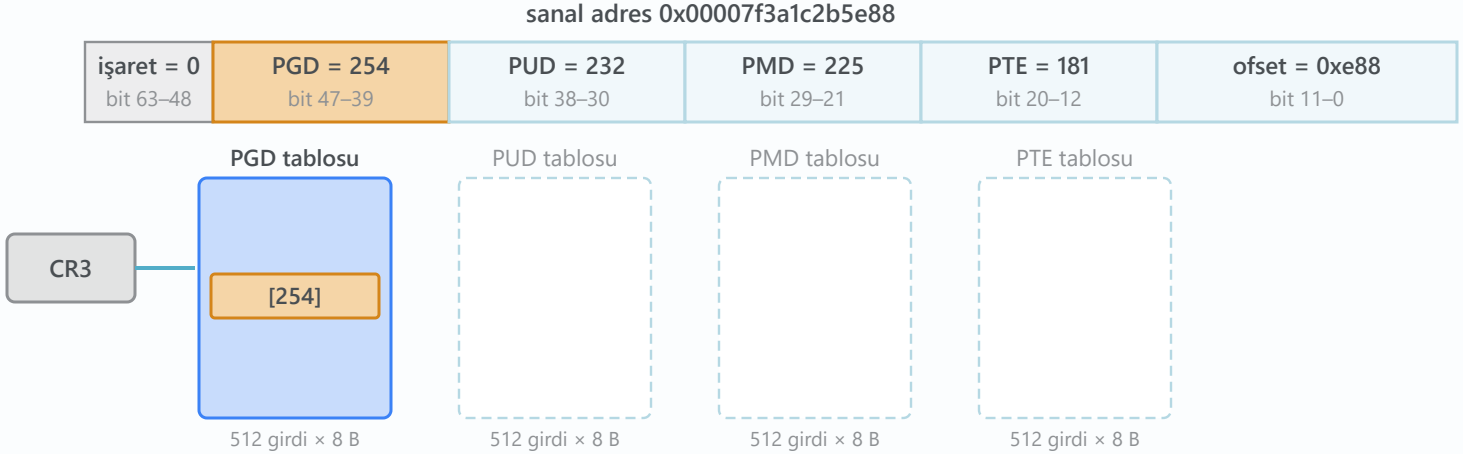
Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

48 bitlik adres: 4 × 9 bit dizin + 12 bit ofset

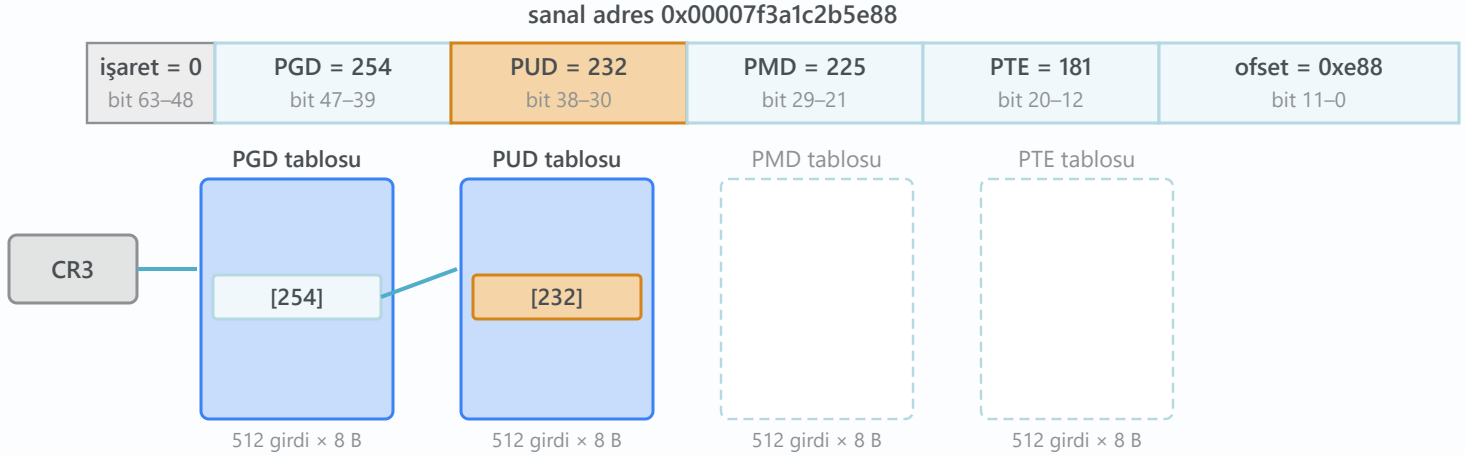
x86-64'te 4 KiB sayfa → 12 bit ofset. Kalan 36 bit, her biri 512 girdilik (9 bit) dört tabloya bölünür. 63–48. bitler 47. bitin kopyasıdır (kanonik adres).

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

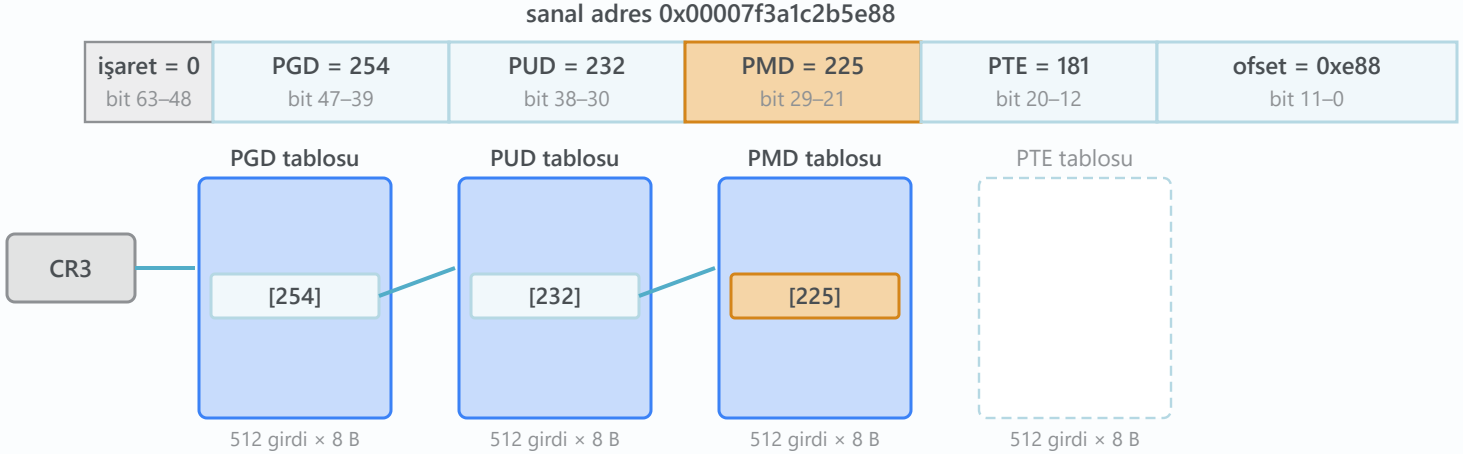
CR3 yazmacı sürecin en üst tablosunu (PGD) gösterir; bağlam değiştirmede CR3 değişir. Dizin 254 → PUD tablosunun adresi.

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

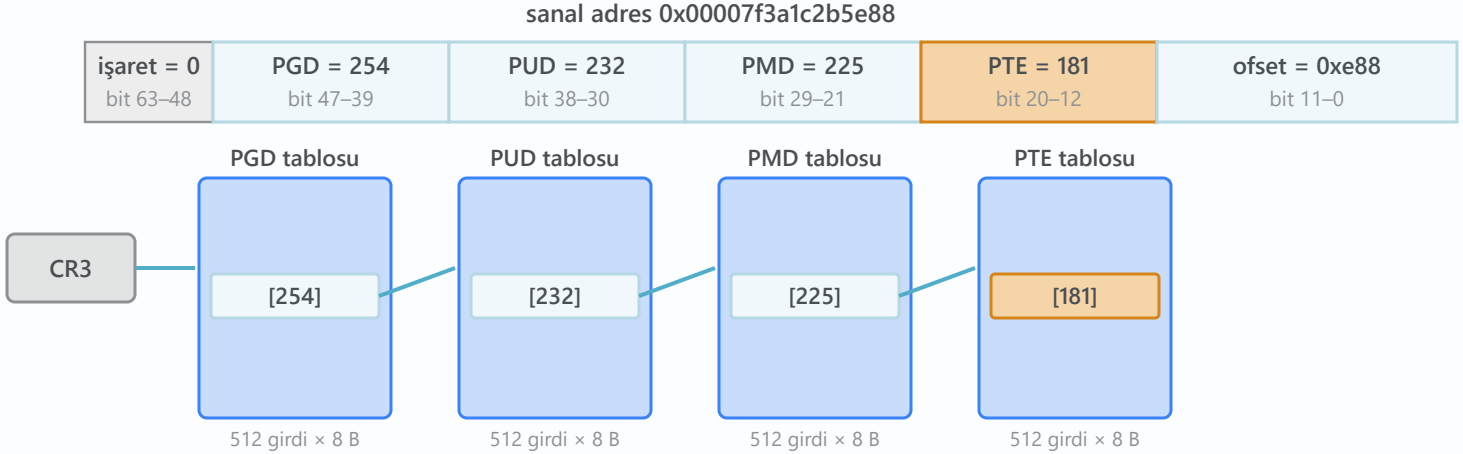
PUD[232] bir PMD tablosunu gösterir. (Burada 1 GiB'lık dev sayfa da bitebilir.)

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

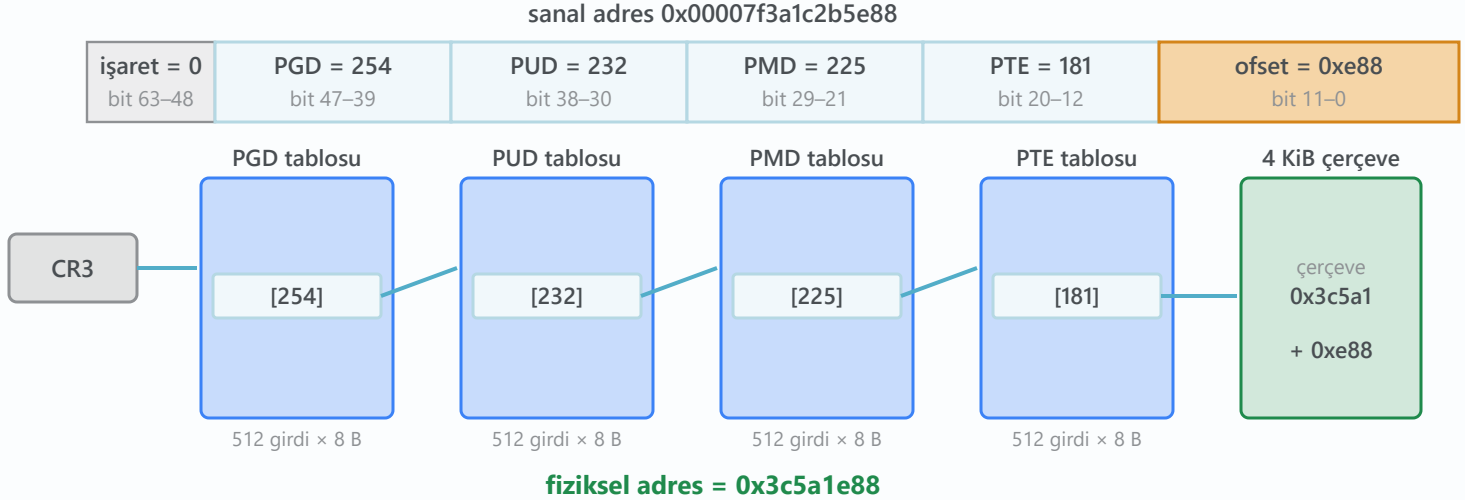
PMD[225] bir PTE tablosunu gösterir. (2 MiB'lık dev sayfa / THP burada biter.)

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

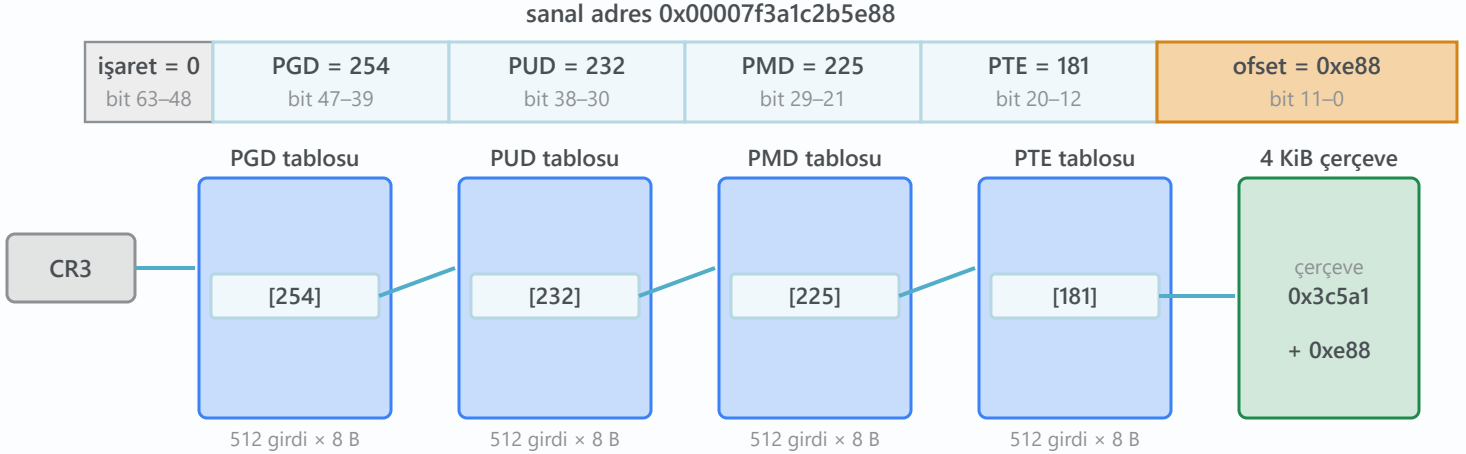
PTE[181]: geçerli (present) biti, çerçeve numarası, R/W, U/S, NX, kirli (D) ve erişildi (A) bitleri. Present = 0 ise **sayfa hatası** (Bkz. Bölüm 9).

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

Çerçeve numarası ofsetle birleşir: fiziksel adres = çerçeve × 4096 + ofset.

Sayfa Tablosu Yürüyüşü: 4 ve 5 Düzey

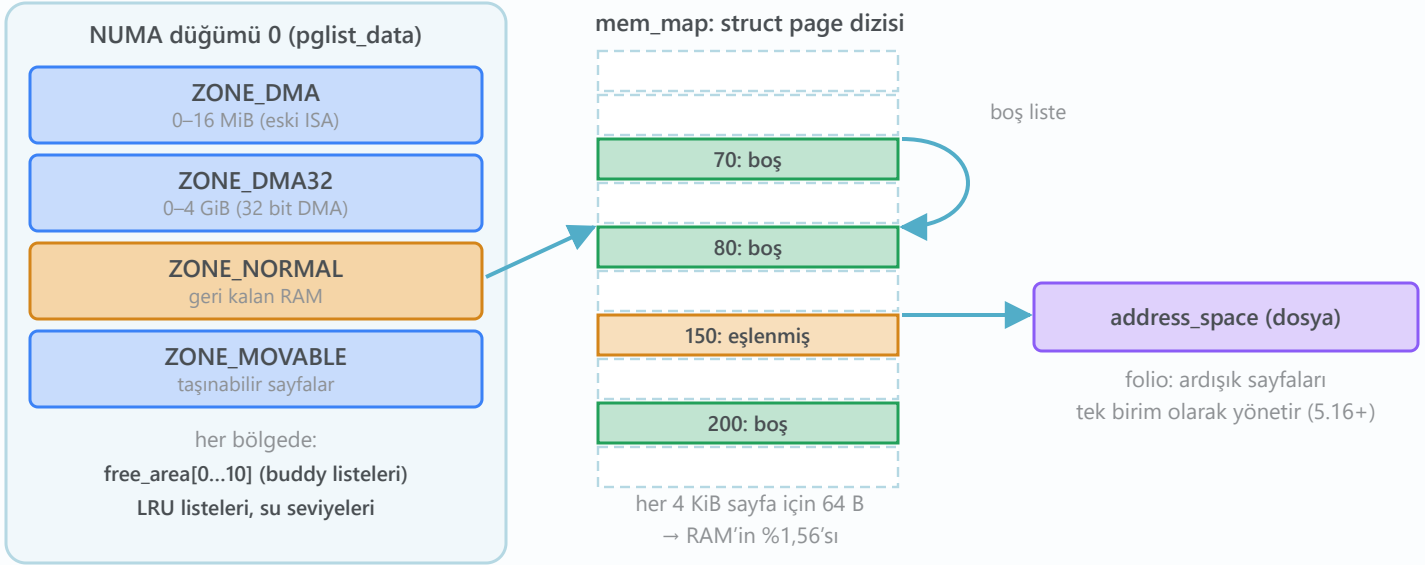

fiziksel adres = 0x3c5a1e88

TLB: sonraki erişimde 4 bellek okuması atlanır

Her erişimde 4 ek okuma pahalıdır: **TLB** çeviriyi önbelleğe alır. 5 düzeyli sayfalama (LA57, Linux 4.14+) araya **P4D** ekleyerek 57 bit adres sağlar. Linux'un genel modeli 5 düzeylidir; donanım daha azını kullanıyorsa düzeyler katlanır.

Fiziksel Belleğin Gösterimi

Linux fiziksel belleği **düğüm** → **bölge** → **sayfa** hiyerarşisiyle tanımlar. Çok soketli makinede her CPU kendi düğümünden ayırmayı tercih eder (NUMA, Bkz. Bölüm 12). 64 bit sistemlerde ZONE_HIGHMEM yoktur; yalnızca 32 bit çekirdeklerde kalmıştır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0-63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): 0-63

order 5 (32 sayfa): —

order 4 (16 sayfa): —

order 3 (8 sayfa): —

order 2 (4 sayfa): —

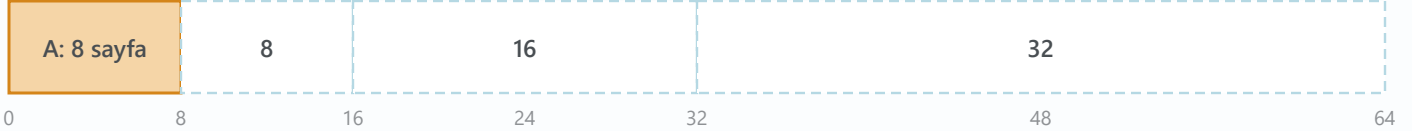
Buddy ayırıcı belleği 2'nin kuvveti büyüklüğünde bloklarla yönetir: order 0 = 1 sayfa ... order 10 = 1024 sayfa (4 MiB). Her order için ayrı bir **boş liste** vardır.

Adım 1 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): —

order 5 (32 sayfa): 32–63

order 4 (16 sayfa): 16–31

order 3 (8 sayfa): 8–15

order 2 (4 sayfa): —

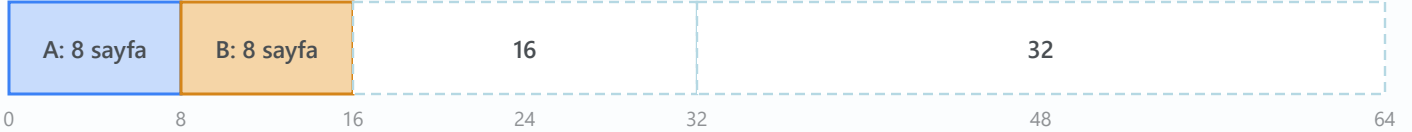
A 8 sayfa (order 3) ister. 64'lük blok ikiye bölünür: $32+32 \rightarrow 16+16 \rightarrow 8+8$. İlk 8 A'ya verilir; artanlar listelere eklenir.

Adım 2 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): —

order 5 (32 sayfa): 32–63

order 4 (16 sayfa): 16–31

order 3 (8 sayfa): —

order 2 (4 sayfa): —

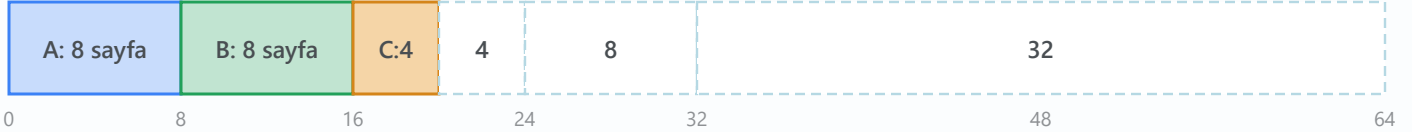
B 8 sayfa ister: order-3 listesinde hazır blok (8–15) var, bölme gerekmez.

Adım 3 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): —

order 5 (32 sayfa): 32–63

order 4 (16 sayfa): —

order 3 (8 sayfa): 24–31

order 2 (4 sayfa): 20–23

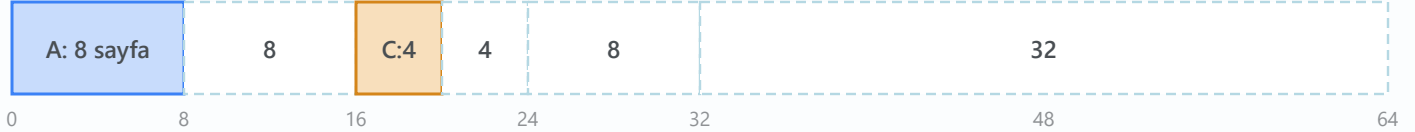
C 4 sayfa ister: order 2 boş; 16–31 bloğu 8+8'e, 16–23 de 4+4'e bölünür; C 16–19'u alır.

Adım 4 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): —

order 5 (32 sayfa): 32–63

order 4 (16 sayfa): —

order 3 (8 sayfa): 8–15, 24–31

order 2 (4 sayfa): 20–23

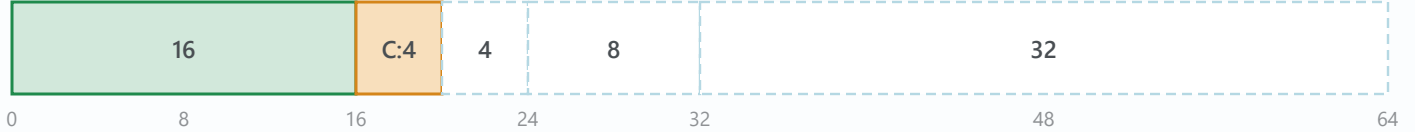
B serbest kalır. Kardeşi (buddy) A — adresi XOR ile bulunur: $8 \oplus 8 = 0$ — dolu olduğu için birleşme yok.

Adım 5 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): —

order 5 (32 sayfa): 32–63

order 4 (16 sayfa): 0–15

order 3 (8 sayfa): 24–31

order 2 (4 sayfa): 20–23

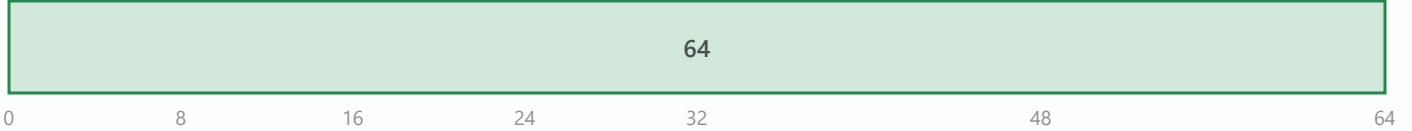
A serbest kalır: kardeşi 8–15 boş → birleşip 0–15 (order 4). Onun kardeşi 16–31 kısmen dolu (C) → dur.

Adım 6 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

Buddy (Kardeş) Ayırıcı

sayfa çerçeveleri 0–63 (bir order-6 blok)

free_area (boş listeler):

order 6 (64 sayfa): 0–63

order 5 (32 sayfa): —

order 4 (16 sayfa): —

order 3 (8 sayfa): —

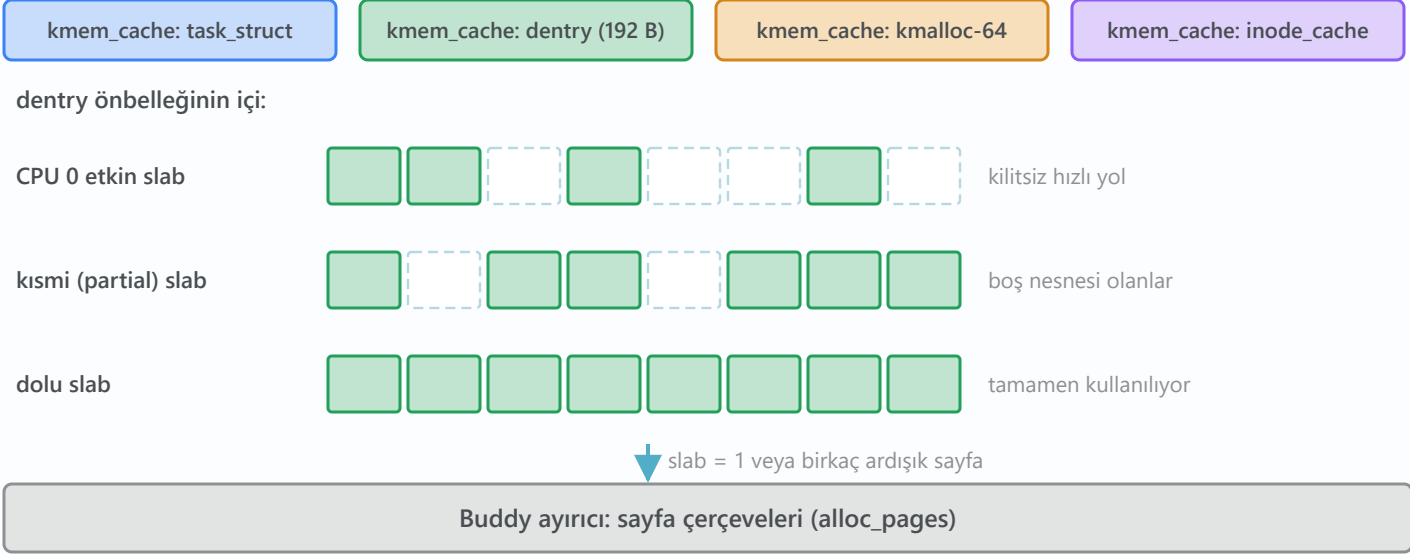
order 2 (4 sayfa): —

C serbest kalır: $16-19 + 20-23 \rightarrow 16-23$, $+ 24-31 \rightarrow 16-31$, $+ 0-15 \rightarrow 0-31$, $+ 32-63 \rightarrow 0-63$. Tüm bellek yeniden tek blok: dış parçalanma azalır.

Adım 7 / 7

Kardeş blok bir ağaçta aranmaz: blok başlangıcının order bitini çevirmek ($s \oplus 2^{\text{order}}$) yeterlidir. Bedeli iç parçalanmadır: 65 sayfa isteyen 128 sayfa alır.

SLUB Nesne Ayırıcısı

Çekirdek çok sayıda küçük, aynı boyda nesne (task_struct, dentry, inode) ayırır; her biri için sayfa ayırmak israftır. **SLUB** nesne ön bellekleri tutar; **kmalloc** 8 B–8 KiB boy sınıflarını kullanır. SLOB (6.4) ve SLAB (6.8) kaldırıldı: tek ayırıcı SLUB. Büyük, fiziksel bitişik olması gerekmeyen alan için **vmalloc**.

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {
2     void *nesne = c->freelist;    /* listenin başı */
3     if (!nesne)
4         nesne = yeni_slab(c);      /* yavaş yol */
5     c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */
6     return nesne;
7 }
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */
10    c->freelist = nesne;
11 }
▶ /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

freelist → +0 → +1024 → +2048 → +3072 → NULL

Yeni bir slab: 4 KiB'lık sayfa 1 KiB'lık dört nesneye bölünmüş. Boş nesneler bir listede; "sonraki" işaretçisi ayrı bir yapıda değil, boş nesnenin kendi içinde saklanır.

Adım 1 / 7

DEĞİŞKENLER

freelist = +0

ÇIKTI

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {  
▶ void *nesne = c->freelist; /* listenin başı */  
3 if (!nesne)  
4     nesne = yeni_slab(c); /* yavaş yol */  
▶ c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */  
▶ return nesne;  
7 }  
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {  
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */  
10    c->freelist = nesne;  
11 }  
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

freelist → +1024 → +2048 → +3072 → NULL

slab_ayir: listenin başı (+0) alınır, freelist onun içindeki sonraki işaretçiye (+1024) ilerler. Kilit yok, sayfa ayırma yok: birkaç komut.

Adım 2 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = +0

freelist = +1024

ÇIKTI

a = +0

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {  
▶ void *nesne = c->freelist; /* listenin başı */  
3 if (!nesne)  
4     nesne = yeni_slab(c); /* yavaş yol */  
▶ c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */  
▶ return nesne;  
7 }  
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {  
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */  
10    c->freelist = nesne;  
11 }  
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

freelist → +2048 → +3072 → NULL

b için +1024 verilir; freelist +2048'i gösterir.

Adım 3 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = +1024

freelist = +2048

ÇIKTI

a = +0 b = +1024

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {
2     void *nesne = c->freelist;    /* listenin başı */
3     if (!nesne)
4         nesne = yeni_slab(c);      /* yavaş yol */
5     c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */
6     return nesne;
7 }
▶ void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {
▶     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */
▶     c->freelist = nesne;
11 }
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

freelist → +0 → +2048 → +3072 → NULL

a serbest bırakılır: nesnenin ilk 8 baytına eski baş (+2048) yazılır ve freelist +0 olur. Liste bir yığın gibi çalışır (son giren ilk çıkar).

Adım 4 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = +0

freelist = +0

ÇIKTI

a = +0 b = +1024

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {  
▶ void *nesne = c->freelist; /* listenin başı */  
3 if (!nesne)  
4     nesne = yeni_slab(c); /* yavaş yol */  
▶ c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */  
▶ return nesne;  
7 }  
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {  
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */  
10    c->freelist = nesne;  
11 }  
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

c = ayir()

freelist → +2048 → +3072 → NULL

c, a'nın az önce bıraktığı +0'ı alır: büyük olasılıkla hâlâ CPU önbelleğinde olduğu için "sıcak" bir nesne.

Adım 5 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = +0

freelist = +2048

ÇIKTI

a = +0 b = +1024 c = +0

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

```
1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {  
▶ void *nesne = c->freelist; /* listenin başı */  
3 if (!nesne)  
4     nesne = yeni_slab(c); /* yavaş yol */  
▶ c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */  
▶ return nesne;  
7 }  
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {  
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */  
10    c->freelist = nesne;  
11 }  
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */
```

slab sayfası (4 KiB)

d, e = ayir()

freelist → NULL

d +2048'i, e +3072'yi alır. +3072'nin içindeki sonraki işaretçi NULL'dı: slab doldu, freelist boş.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = +3072

freelist = NULL

ÇIKTI

```
a = +0    b = +1024    c = +0  
d = +2048    e = +3072
```

SLUB Serbest Listesi: Kod İzleme

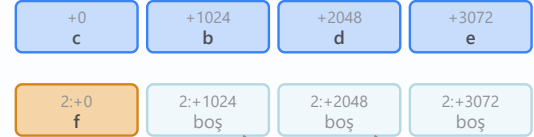
```

1 void *slab_ayir(kmem_cache *c) {
2     void *nesne = c->freelist;    /* listenin başı */
3     if (!nesne)
4         nesne = yeni_slab(c);      /* yavaş yol */
5     c->freelist = *(void **)nesne; /* sonraki */
6     return nesne;
7 }
8 void slab_birak(kmem_cache *c, void *nesne) {
9     *(void **)nesne = c->freelist; /* nesnenin içine */
10    c->freelist = nesne;
11 }
12 /* a,b = ayir; birak(a); c,d,e,f = ayir */

```

slab sayfası (4 KiB)

f = ayir()

freelist → 2: +1024 → 2: +2048 → 2: +3072 → NULL

f için liste boş: **yavaş yol**. Sayfa ayırıcıdan (buddy) yeni bir sayfa alınır, dört nesneye bölünür, ilki f'ye verilir. Yaygın durum hızlı, nadir durum doğru.

Adım 7 / 7

DEĞİŞKENLER

nesne = 2: +0

freelist = 2: +1024

ÇIKTI

```

a = +0    b = +1024    c = +0
d = +2048    e = +3072    f = 2: +0
(yeni slab)

```

Sayfa Önbelleği, Geri Kazanım ve OOM

Boş bellek israftır: Linux kullanılmayan RAM'i **sayfa önbelleği** olarak dosya verisi için kullanır. `free -h`'deki "available" bu önbelleğin geri alınabilir kısmını da sayar.

Sayfa Önbelleği, Geri Kazanım ve OOM

Uygulama büyüdü, boş bellek **düşük** su seviyesinin altına indi: `kswapd` uyarır ve arka planda temiz önbellek sayfalarını bırakır (kirli olanlar önce diske yazılır).

Sayfa Önbelleği, Geri Kazanım ve OOM

MGLRU (6.1) sayfaları erişim nesillerine ayırır; en soğuk nesil önce gider. Soğuk **anonim** sayfaların dosyası yoktur: **zswap** ile RAM'de sıkıştırılır, gerekirse takas alanına yazılır.

Sayfa Önbelleği, Geri Kazanım ve OOM

Ayırma hızı geri kazanımı geçti, boş bellek **min** seviyesinin altında: ayıran süreç kendisi **doğrudan geri kazanım** yapar ve takılır (gecikme artar).

Sayfa Önbelleği, Geri Kazanım ve OOM

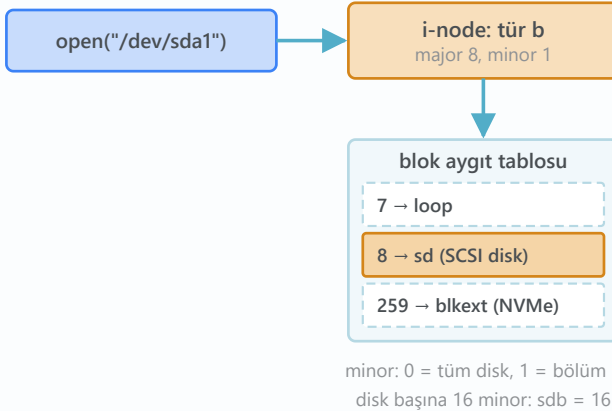

Hiçbir şey yetmezse **OOM killer** en yüksek `oom_score` 'lu (çoğunlukla en büyük) süreci SIGKILL ile öldürür; `oom_score_adj` ile etkilenebilir. cgroup sınırı aşılsa yalnız o gruptan seçilir.

Aygıtlar Dosyadır: Major ve Minor Numaralar

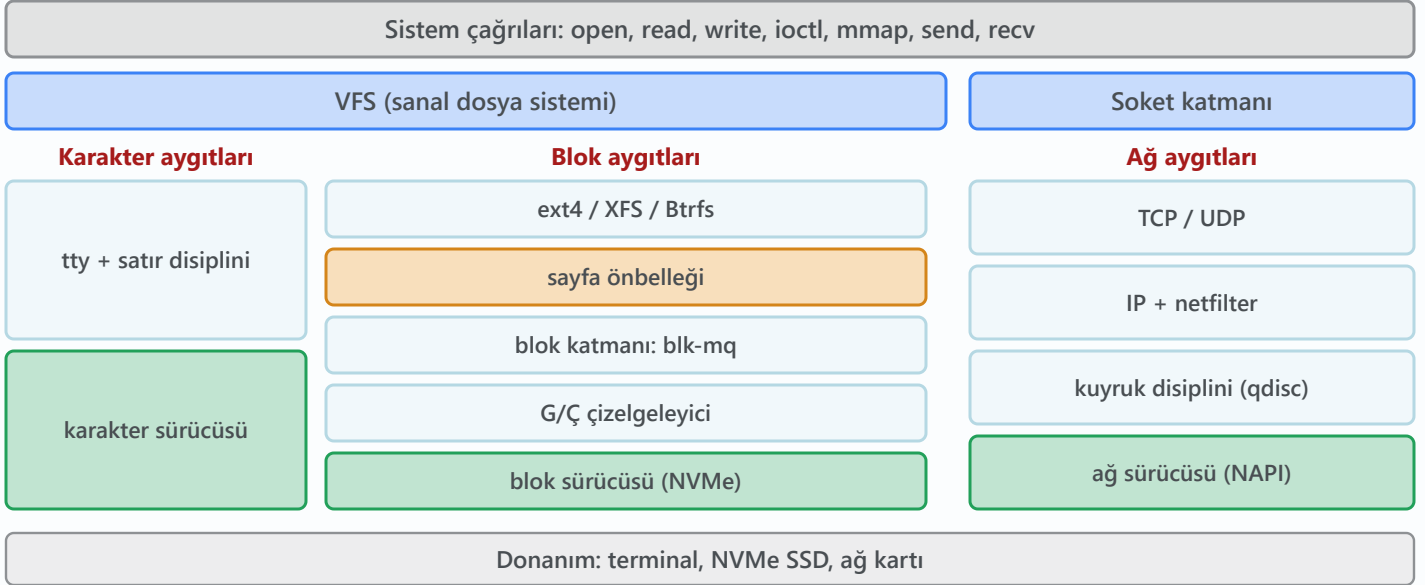
```
$ ls -l /dev      # seçilmiş satırlar
brw-rw---- 1 root disk    8, 0 sda
brw-rw---- 1 root disk    8, 1 sda1
brw-rw---- 1 root disk 259, 0 nvme0n1
crw-rw-rw- 1 root root    1, 3 null
crw-rw-rw- 1 root tty     5, 0 tty
```

- **c** karakter aygıtı: bayt akışı, genelde önbelleksiz (terminal, `/dev/null`, fare)
- **b** blok aygıtı: sabit boy bloklar, rastgele erişim; sayfa önbelleği ve G/Ç çizelgeleyici kullanır
- Ağ arayüzleri (`eth0`) `/dev` 'de yoktur; soketlerle kullanılır
- Düğümleri `devtmpfs` + **udev** aygıt görününce dinamik oluşturur

Boyut sütunu yerine "major, minor" görünür. **Major** sürücüyü, **minor** o sürücünün yönettiği birimi seçer. Uygulama diske de terminale de aynı `open/read/write` ile erişir (Bkz. Bölüm 11).

Linux G/Ç Sisteminin Yapısı

Üç aygıt türü üç ayrı yoldan iner. Klasik BSD'de de benzer ayrım vardı; System V'in

STREAMS modül yığını ise Linux ana çekirdeğine hiç girmedir. Ağ yolunda veri `sk_buff` yapılarında taşınır; XDP/eBPF paketleri sürücü düzeyinde işleyebilir.

GİRİŞ/ÇIKIŞ

Sürücü Arayüzü: file_operations ve Terminal

```
static const struct file_operations my_fops = {
    .owner          = THIS_MODULE,
    .open           = my_open,
    .release        = my_release,    /* close */
    .read           = my_read,
    .write          = my_write,
    .unlocked_ioctl = my_ioctl,
    .poll           = my_poll,
    .mmap           = my_mmap,
};

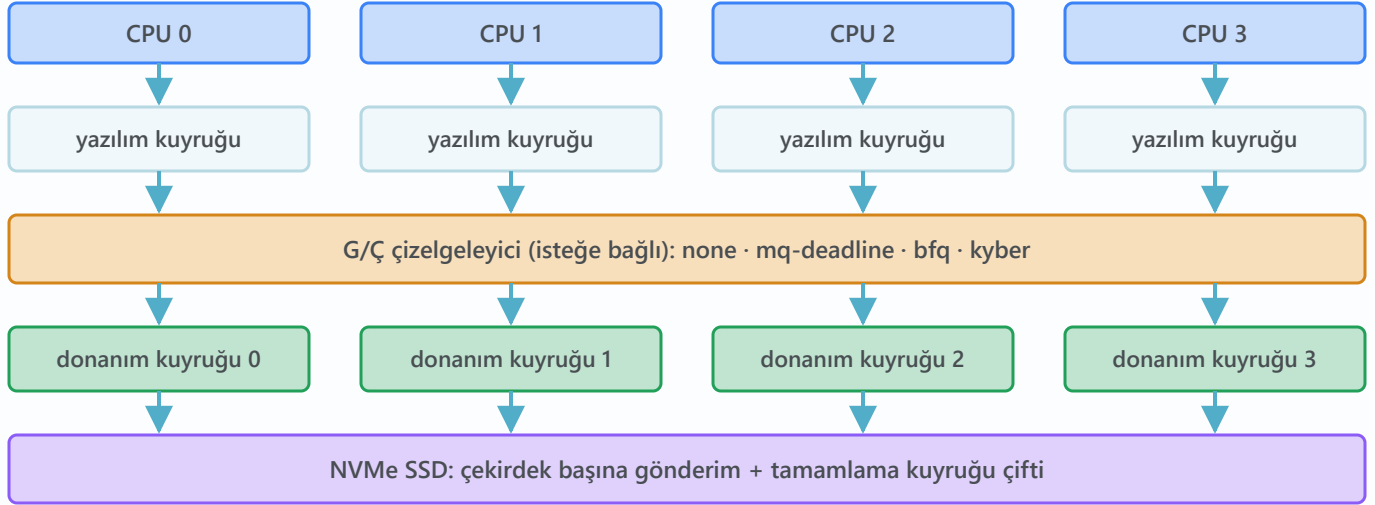
cdev_init(&cdev, &my_fops); /* major:minor → fops */
```

Terminal G/Ç (termios): tcgetattr/tcsetattr terminal parametrelerini okur/yazar: kanonik mod (satır düzenleme, ICANON) ya da ham mod, ECHO. cfset/cfget[io]speed giriş/çıkış baud hızı; bugün çoğunlukla seri portlar için, terminaller ise sözde terminaldir (pty).

Eski UNIX girişleri	Linux karşılığı
k_open, tty_open, pr_open, ip_open	.open
k_close, tty_close, pr_close...	.release
mem_read, k_read, tty_read	.read
mem_write, tty_write, pr_write...	.write
k_ioctl, tty_ioctl, pr_ioctl...	.unlocked_ioctl

Klasik ders kitabı tablosu her sürücü için ayrı giriş noktaları (k_*, tty_*, pr_*, ip_*) listeler; Linux bunları tek bir işlev işaretçisi yapısında toplar. VFS her `read()` 'i ilgili sürücünün `.read` 'ine yönlendirir.

Blok Katmanı: blk-mq ve G/Ç Çizelgeleyiciler

Tek kuyruklu eski blok katmanı (CFQ, deadline, noop) 5.0'da kaldırıldı. Milyonlarca IOPS yapan NVMe'de kilit çekişmesini önlemek için her CPU kendi kuyruğuna yazar. Varsayılanlar: NVMe **none**, SATA **mq-deadline**, etkileşimli masaüstü/HDD **bfq**. `cat /sys/block/nvme0n1/queue/scheduler` → `[none] mq-deadline kyber bfq . io_uring` (5.1) paylaşımlı halkalarla sistem çağrısı yükünü azaltan eş zamansız G/Ç arayüzüdür (Bkz. Bölüm 11).

Ağ: Soketler ve Bağlantı Kurulumu

Sunucu

socket() → fd 3

bind(:80)

listen(3, 128)

accept() → fd 4

read(4) / write(4)

İstemci

socket() → fd 3

connect(sunucu:80)

write(3) / read(3)

close(3) → FIN

Sunucu bir soket oluşturur (fd 3), 80. porta bağlar (`bind`) ve `listen` ile dinleme kuyruğu açar. Soket de bir dosya tanımlayıcısıdır.

Ağ: Soketler ve Bağlantı Kurulumu

Sunucu

socket() → fd 3

bind(:80)

listen(3, 128)

accept() → fd 4

read(4) / write(4)

accept bloke: bağlantı bekliyor

İstemci

socket() → fd 3

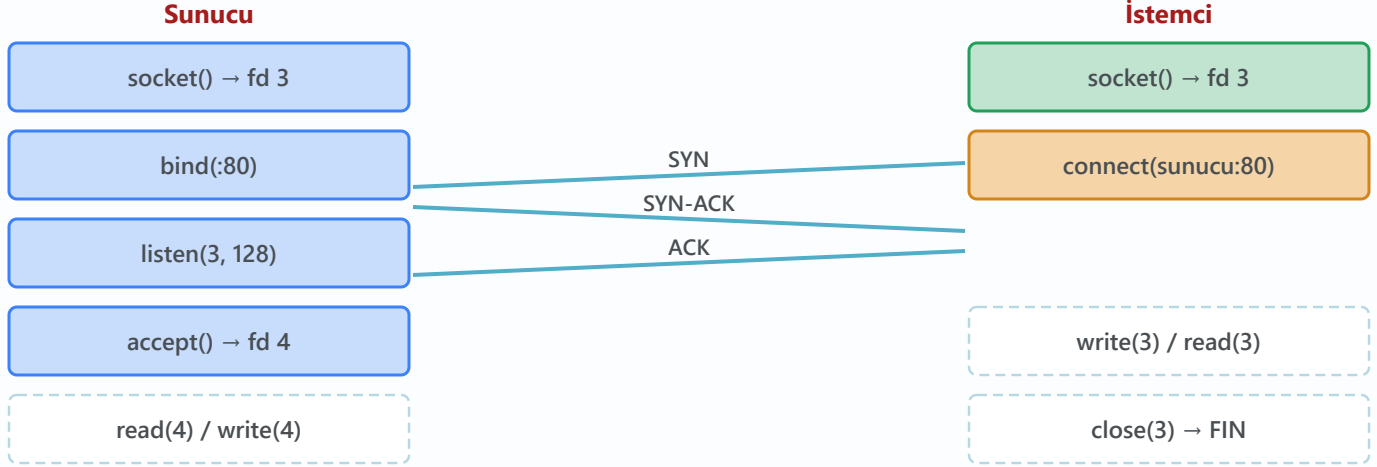
connect(sunucu:80)

write(3) / read(3)

close(3) → FIN

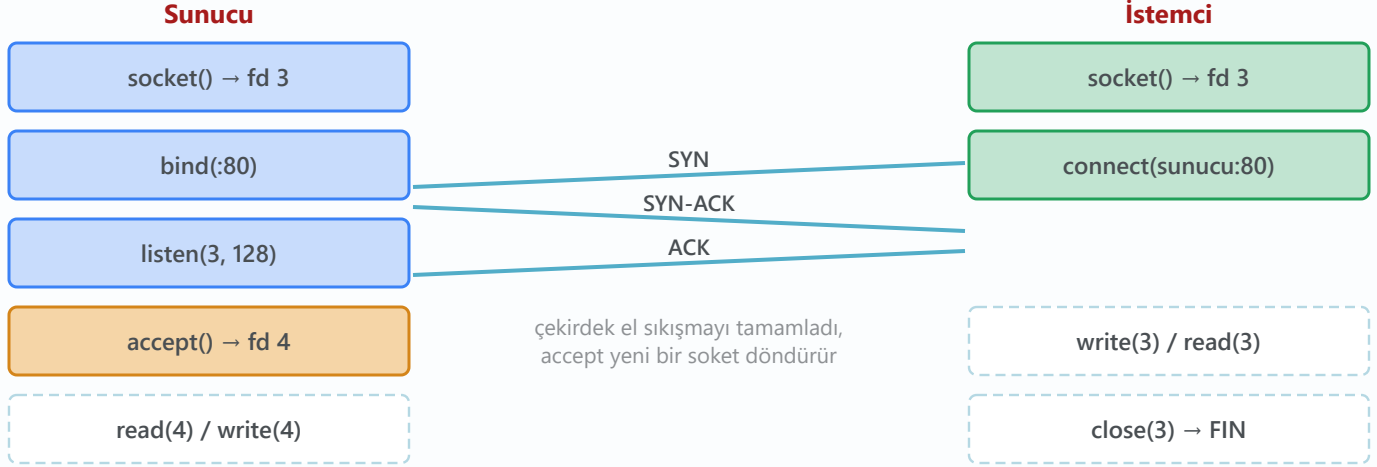
Sunucu **accept** 'te bloke olur. İstemci kendi soketini oluşturur.

Ağ: Sockets ve Bağlantı Kurulumu

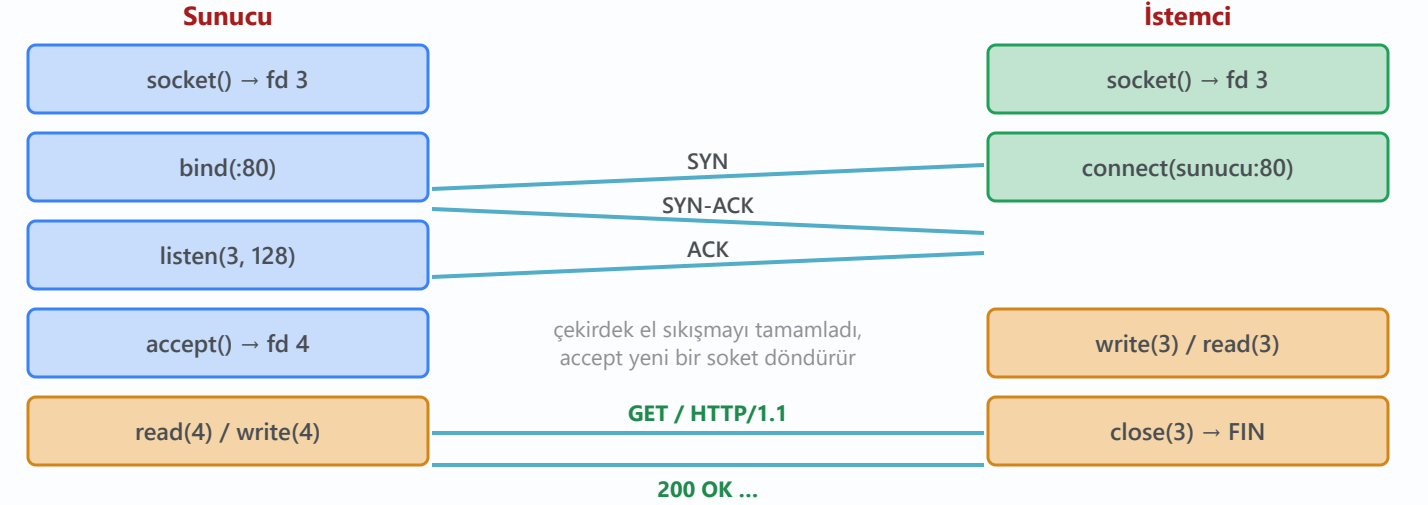
`connect` çağrısıyla istemci çekirdeği **üçlü el sıkışmayı** (SYN, SYN-ACK, ACK) yapar; uygulama bu paketleri hiç görmez.

Ağ: Soketler ve Bağlantı Kurulumu

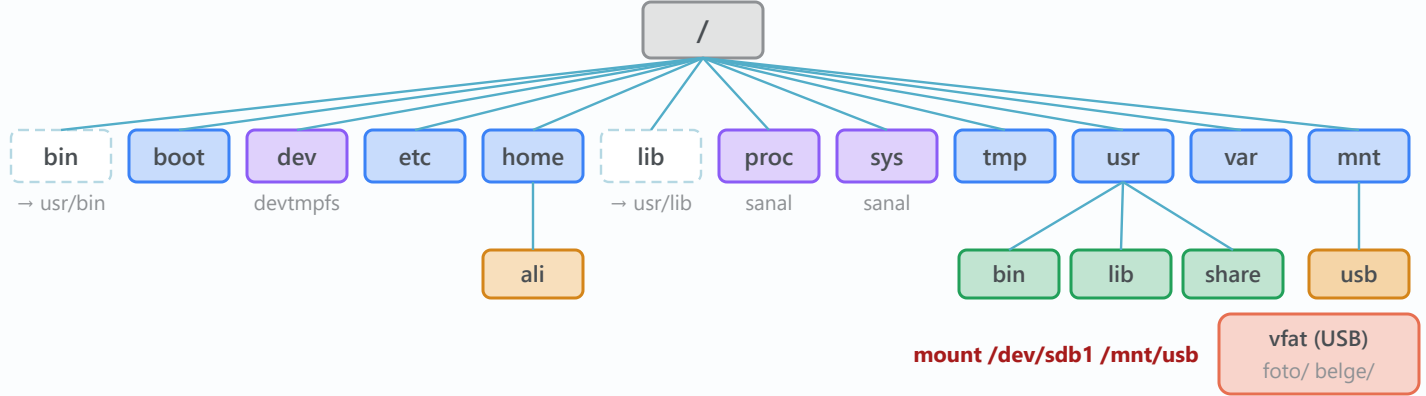
Bağlantı kurulunca `accept` **yeni** bir socket (fd 4) döndürür; fd 3 dinlemeye devam eder. Çok istemcili sunucular `epoll` veya iş parçacıklarıyla binlerce socketi yönetir.

Ağ: Soketler ve Bağlantı Kurulumu

Veri `write` / `read` ile akar: çekirdek `sk_buff` 'lara koyar, TCP/IP başlıklarını ekler, sürücü kartın halkasına yazar. `close` FIN gönderir.

Dizin Ağacı ve Bağlama

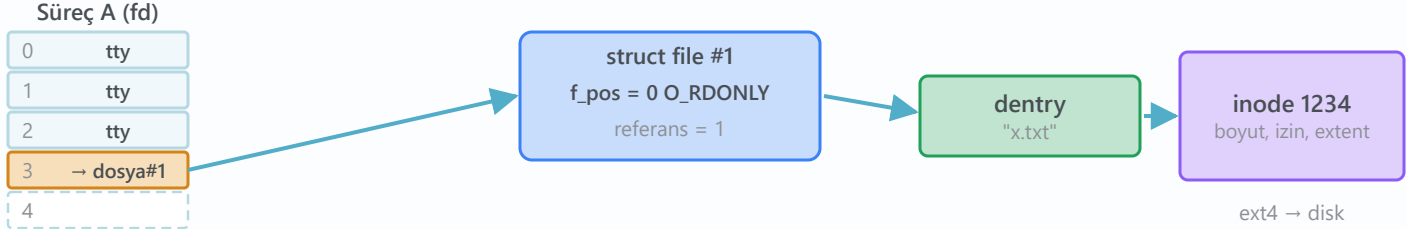

- `/usr/bin` : komutlar (`/bin` artık ona bağlantı)
- `/etc` : metin yapılandırma dosyaları
- `/dev` : aygıt dosyaları
- `/usr/lib` : paylaşımlı kütüphaneler,
`/usr/lib/modules` : çekirdek modülleri
- `/usr` : salt okunur, paylaşılabilir yazılım (bin, lib, share)

- `/home` : kullanıcı dizinleri; `/root` : yöneticinin
- `/var` : değişken veri (günlükler, kuyruklar, önbellek)
- `/proc` , `/sys` : çekirdeğin sözde dosya sistemleri
- `/boot` : çekirdek ve initramfs
- `/tmp` : geçici (çoğu dağıtımda tmpfs)

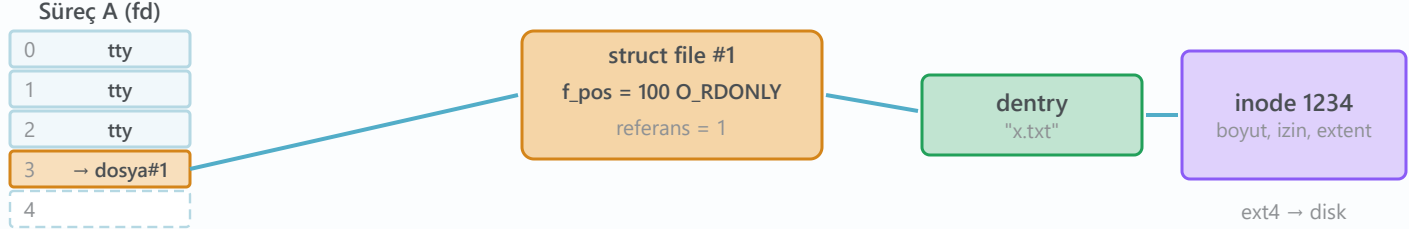
Windows'taki sürücü harfleri yerine tek bir ağaç vardır: başka bir dosya sistemi herhangi bir dizine **bağlanır** (mount). Düzen FHS standardına uyar; çoğu dağıtım "usrmerge" ile `/bin`, `/lib`'i `/usr` altına taşıdı.

VFS: Tanımlayıcılar, Açık Dosyalar ve i-node'lar

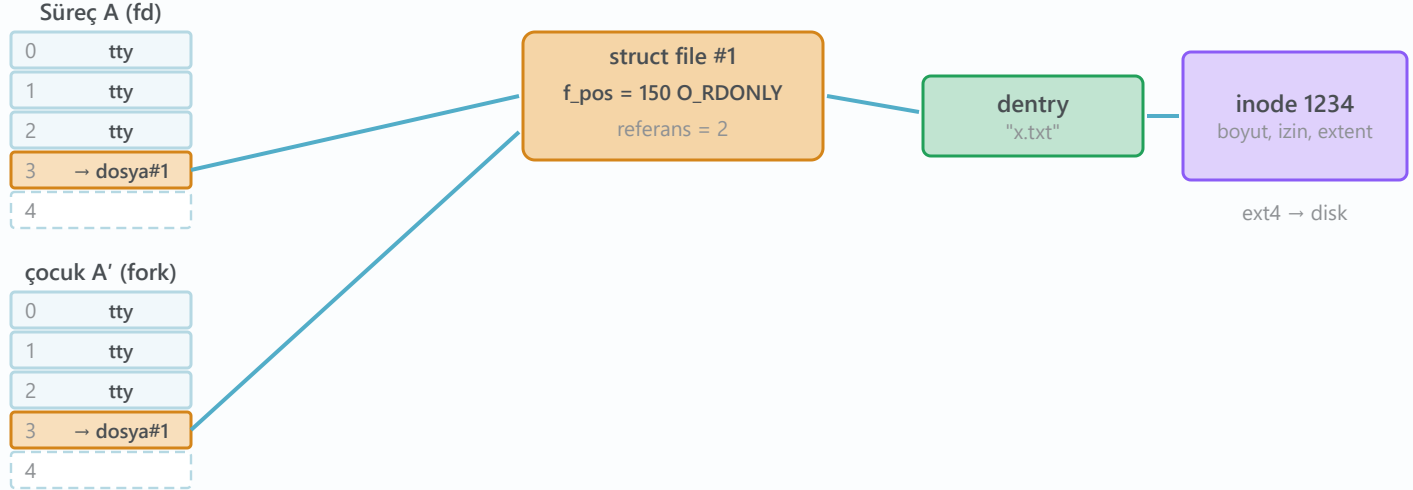
`fd = open("x.txt", O_RDONLY)` : VFS yolu çözer, bir **struct file** (açık dosya: konum, mod) oluşturur ve sürecin tablosundaki ilk boş numarayı (3) ona bağlar.

VFS: Tanımlayıcılar, Açık Dosyalar ve i-node'lar

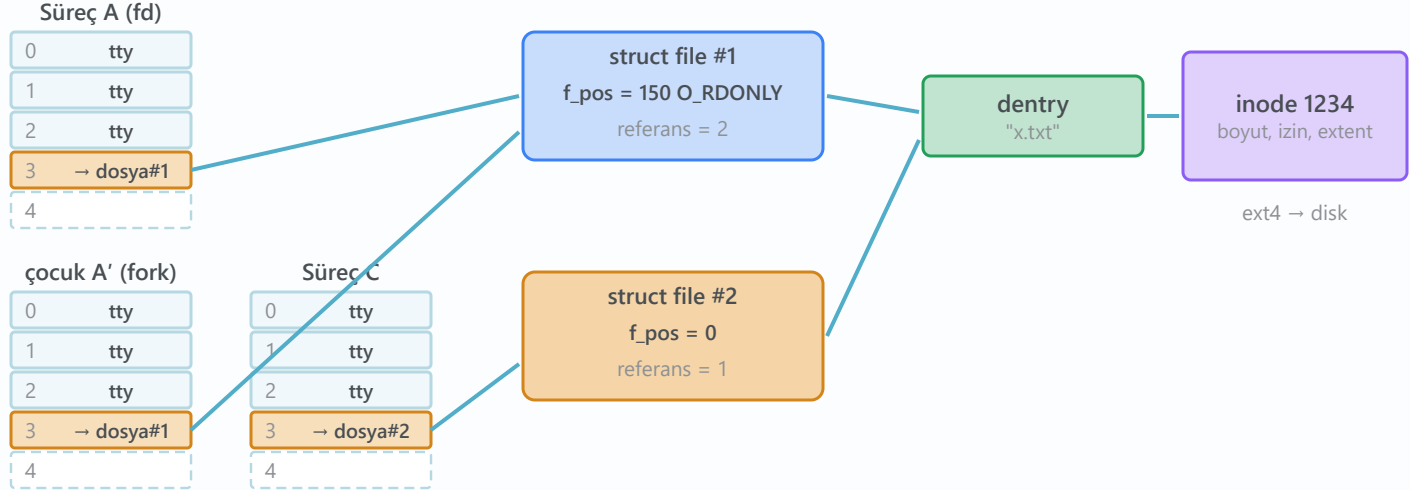
`read(3, buf, 100)` konumu 100'e ilerletir. Konum (`f_pos`) fd tablosunda değil, **açık dosya nesnesinde** tutulur.

VFS: Tanımlayıcılar, Açık Dosyalar ve i-node'lar

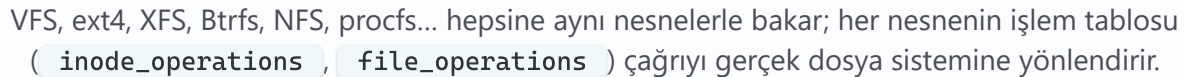

fork() sonrası çocuk aynı struct file'ı paylaşır (referans 2). Çocuk 50 bayt okuyunca ebeveynin konumu da 150 olur: kabukta `(cmd1; cmd2) > log` bu yüzden çalışır.

VFS: Tanımlayıcılar, Açık Dosyalar ve i-node'lar

İlgisiz bir süreç aynı dosyayı açarsa **yeni** bir struct file alır: konumlar bağımsızdır, ama dentry ve inode ortaktır.

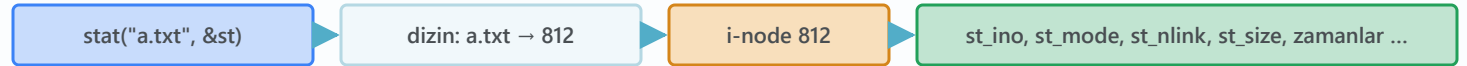

DOSYA SİSTEMLERİ

Dosya ve Dizin Sistem Çağrıları, stat

Dosya çağırısı	İşlev
<code>open</code> , <code>creat</code>	Aç / oluştur, fd döndür
<code>close</code>	Tanımlayıcıyı kapat
<code>read</code> , <code>write</code>	Konumdan oku / yaz
<code>lseek</code>	Konumu taşı
<code>stat</code> , <code>fstat</code> , <code>lstat</code>	Bilgi al (lstat: bağıın kendisi)
<code>pipe</code> , <code>dup2</code>	Boru oluştur / fd kopyala
<code>fcntl</code>	Kilit, bayraklar vb.
<code>mkdir</code> , <code>rmdir</code>	Dizin oluştur / sil (boşsa)
<code>link</code> , <code>unlink</code>	Ad ekle / sil
<code>rename</code> , <code>chdir</code>	Taşı (atomik) / cwd değiştir
<code>getdents64</code>	Dizin girdilerini oku

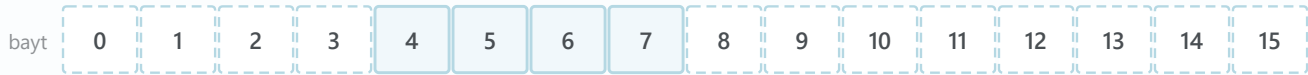
stat alanı	Anlamı
<code>st_dev</code>	Dosyanın bulunduğu aygıt
<code>st_ino</code>	i-node numarası
<code>st_mode</code>	Tür + izin bitleri
<code>st_nlink</code>	Katı bağ sayısı
<code>st_uid</code> , <code>st_gid</code>	Sahip ve grup
<code>st_size</code>	Bayt cinsinden boyut
<code>st_atime</code>	Son erişim zamanı
<code>st_mtime</code>	Son içerik değişikliği
<code>st_ctime</code>	Son i-node değişikliği (oluşturma değil!)
<code>st_blocks</code>	Ayrılan 512 B blok sayısı

`opendir/readdir/closedir` sistem çağırısı değil, `getdents64` üzerine kurulu kütüphane fonksiyonlarıdır. Oluşturma zamanı yalnız yeni `statx()` ile (`stx_btime`) alınabilir.

Dosya Kilitleme

A: paylaşımlı kilit 4-7

paylaşımlı (okuma) kilitler çakışabilir; özel (yazma) kilidi hiçbir kilitle çakışamaz

A süreci 4-7. baytlara **paylaşımlı** (okuma) kilit koyar: `fcntl(fd, F_SETLK, &fl)` ile `l_type = F_RDLCK`,
`l_start = 4`, `l_len = 4`.

Adım 1 / 4

Bu kilitler **tavsiye niteliğindedir** (advisory): kilidi sormayan bir süreç yine yazabilir. Bütün dosya için `flock()`; iş parçacıklarıyla güvenli kullanım için açık dosyaya bağlı OFD kilitleri vardır.

Dosya Kilitleme

A: paylaşımlı kilit 4–7

B: paylaşımlı kilit 6–9

paylaşımlı (okuma) kilitler çakışabilir; özel (yazma) kilidi hiçbir kilitle çakışamaz

B 6–9’a paylaşımlı kilit ister: çakışma paylaşımlı kilitler arasında serbesttir, istek kabul edilir.

Adım 2 / 4

Bu kilitler **tavsiye niteliğindedir** (advisory): kilidi sormayan bir süreç yine yazabilir. Bütün dosya için `flock()`; iş parçacıklarıyla güvenli kullanım için açık dosyaya bağlı OFD kilitleri vardır.

Dosya Kilitleme

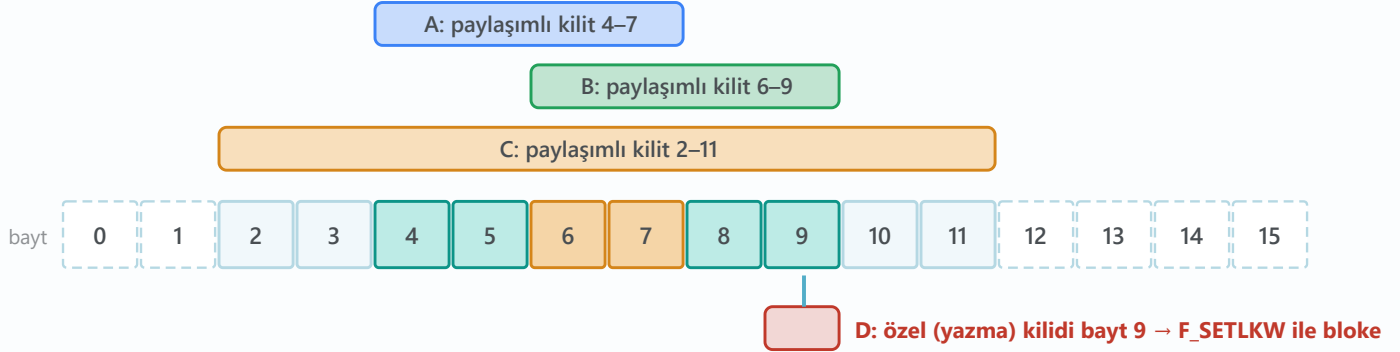
paylaşımlı (okuma) kilitler çakışabilir; özel (yazma) kilidi hiçbir kilitle çakışamaz

C 2–11'e paylaşımlı kilit koyar; 6–7 baytları artık üç kilitle kaplı.

Adım 3 / 4

Bu kilitler **tavsiye niteliğindedir** (advisory): kilidi sormayan bir süreç yine yazabilir. Bütün dosya için `flock()`; iş parçacıklarıyla güvenli kullanım için açık dosyaya bağlı OFD kilitleri vardır.

Dosya Kilitleme

paylaşımlı (okuma) kilitler çakışabilir; özel (yazma) kilidi hiçbir kilitle çakışamaz

D bayt 9'a **özel** (F_WRLCK) kilit ister: B ve C'nin kilitleriyle çakışır. `F_SETLK` hemen hata döndürür, `F_SETLKW` ise kilitler kalkana dek bekler. Çekirdek bekleme döngüsünü fark ederse `EDEADLK` döndürür (Bkz. Bölüm 7).

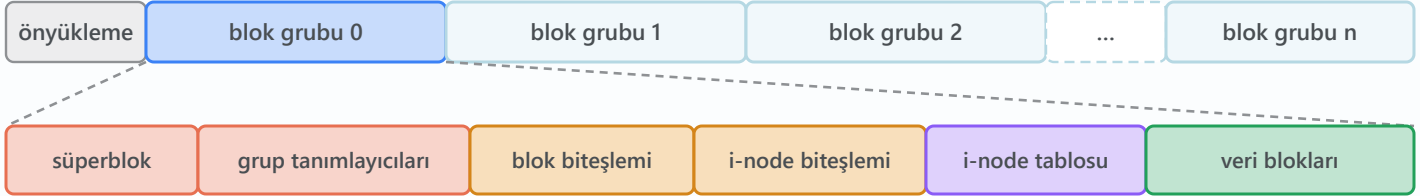
Adım 4 / 4

Bu kilitler **tavsiye niteliğindedir** (advisory): kilidi sormayan bir süreç yine yazabilir. Bütün dosya için `flock()`; iş parçacıklarıyla güvenli kullanım için açık dosyaya bağlı OFD kilitleri vardır.

DOSYA SİSTEMLERİ

ext2/ext4 Disk Düzeni ve i-node

Disk bölümü:

i-node (256 B)

mod (tür + izin)

uid, gid, boyut

atime, mtime, ctime

bağ sayısı

12 doğrudan blok

tekli dolaylı

ikili dolaylı

üçlü dolaylı

----- $12 \times 4 \text{ KiB} = 48 \text{ KiB}$
----- $+ 1024 \times 4 \text{ KiB} = 4 \text{ MiB}$
----- $+ 1024^2 \times 4 \text{ KiB} = 4 \text{ GiB}$
----- $+ 1024^3 \times 4 \text{ KiB} = 4 \text{ TiB}$

ext4: extent ağacı

i-node'da 4 extent sığar:

(mantıksal blok, uzunluk, fiziksel blok)

0, 2048, 34816 → 8 MiB tek girdi

tek extent en çok 32768 blok

= 128 MiB; dosya ≤ 16 TiB

dolaylı blok yerine az sayıda

büyük ardışık parça

Klasik UNIX düzeni (önyükleme bloğu, süperblok, i-node'lar, veri) ext2'de **blok gruplarına** bölündü: i-node ile verisi aynı gruba yakın konur, süperblok yedeklenir. Dolaylı bloklarla teorik sınır ~4 TiB'tır (ext2'de i_blocks alanı nedeniyle 2 TiB). Kök dizinin i-node numarası her zaman 2'dir.

ext4 Günlükleme (Journaling)

Bir `write()` + `fsync()` birkaç bloğu değiştirir: veri (D) ile birlikte i-node, blok biteşlemi ve extent gibi **üst veriler**. Bunlardan biri yazılıp diğeri yazılmadan çökme olursa dosya sistemi tutarsız kalır (Bkz. Bölüm 10).

Adım 1 / 5

Diğer modlar: **data=journal** (veri de günlüğe; en güvenli, en yavaş) ve **data=writeback** (sıra garantisi yok). XFS de üst veri günlüğü kullanır; Btrfs ise günlük yerine yazınca kopyala ile tutarlıdır.

ext4 Günlükleme (Journaling)

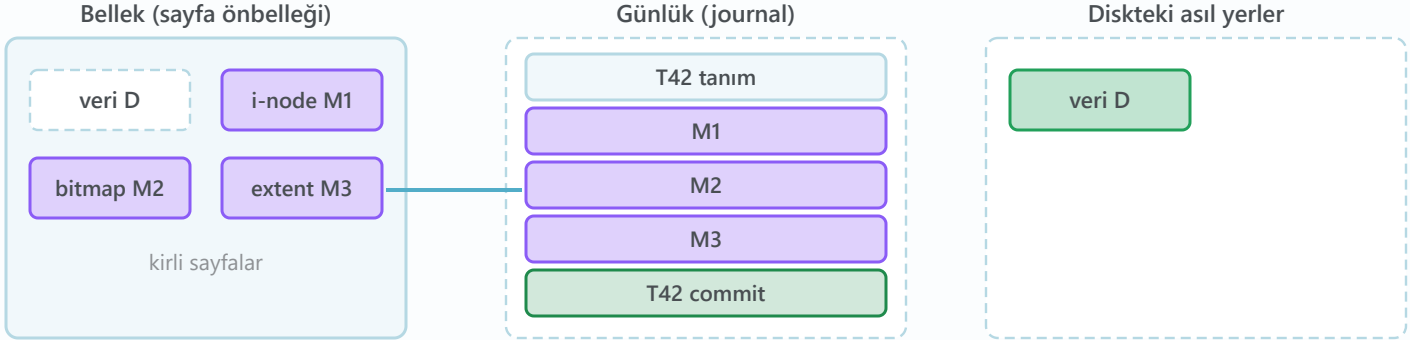

Varsayılan **data=ordered** modunda önce veri blokları asıl yerine yazılır; böylece üst veri hiçbir zaman çöp içeren bloğu göstermez.

Adım 2 / 5

Diğer modlar: **data=journal** (veri de günlüğe; en güvenli, en yavaş) ve **data=writeback** (sıra garantisi yok). XFS de üst veri günlüğü kullanır; Btrfs ise günlük yerine yazınca kopyala ile tutarlıdır.

ext4 Günlükleme (Journaling)

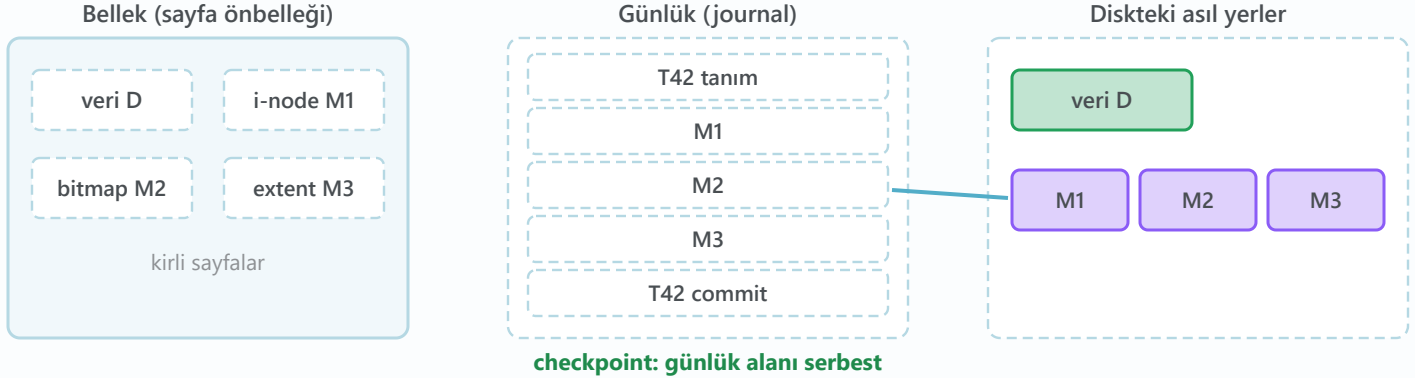

Üst veri blokları **günlüğe** bir işlem (T42) olarak yazılır; en sonda **commit** kaydı. Commit diske ulaştığı an işlem kalıcıdır.

Adım 3 / 5

Diğer modlar: **data=journal** (veri de günlüğe; en güvenli, en yavaş) ve **data=writeback** (sıra garantisi yok). XFS de üst veri günlüğü kullanır; Btrfs ise günlük yerine yazınca kopyala ile tutarlıdır.

ext4 Günlükleme (Journaling)

Checkpoint: üst veri asıl yerlerine yazılır, günlükteki alan yeniden kullanılır (dairesel tampon).

Adım 4 / 5

Diğer modlar: **data=journal** (veri de günlüğe; en güvenli, en yavaş) ve **data=writeback** (sıra garantisi yok). XFS de üst veri günlüğü kullanır; Btrfs ise günlük yerine yazınca kopyala ile tutarlıdır.

ext4 Günlükleme (Journaling)

commit'ten sonra çökme → bağlarken T42 yeniden oynatılır

commit'ten önce çökme → T42 yok sayılır; eski tutarlı hâl

Çökmeden sonra tam **fsck** taraması yerine günlük okunur: commit'li işlemler yeniden oynatılır, yarım kalanlar atılır. Saniyeler içinde tutarlılık.

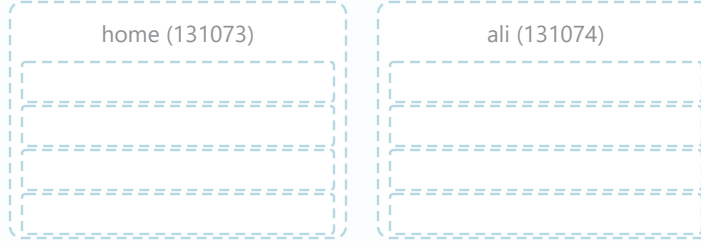
Adım 5 / 5

Diğer modlar: **data=journal** (veri de günlüğe; en güvenli, en yavaş) ve **data=writeback** (sıra garantisi yok). XFS de üst veri günlüğü kullanır; Btrfs ise günlük yerine yazınca kopyala ile tutarlıdır.

Dizinler ve Yol Çözümleme

open("/home/ali/notlar.txt")

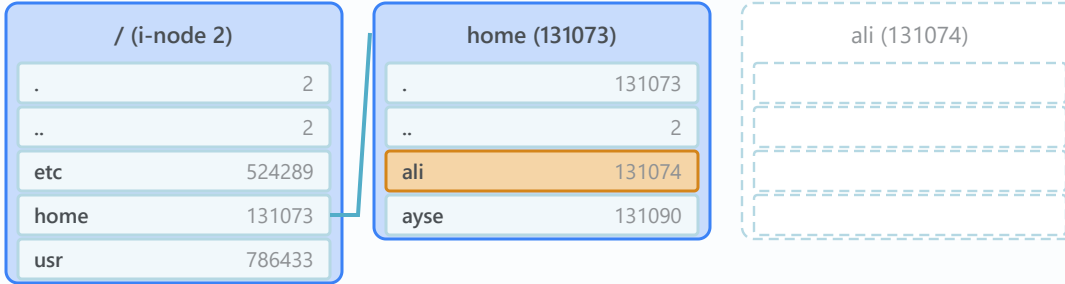
/ (i-node 2)	
.	2
..	2
etc	524289
home	131073
usr	786433

Mutlak yol kökten başlar: kök dizinin i-node'u (2) okunur, veri bloklarındaki girdilerde "home" aranır → 131073.
Her dizin için **x** (arama) izni denetlenir.

Dizinler ve Yol Çözümleme

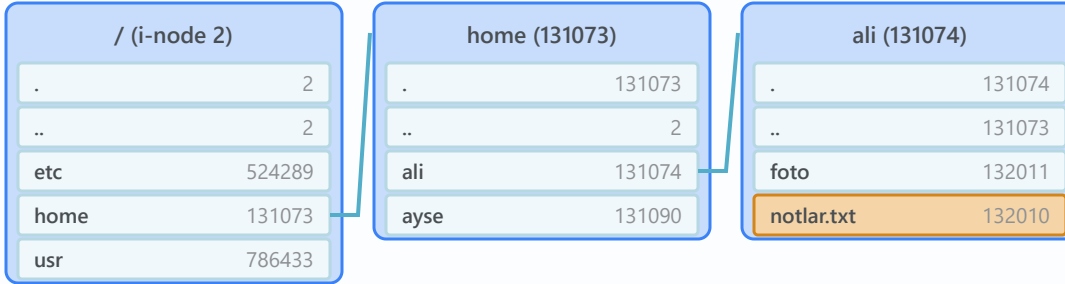
open("/home/ali/notlar.txt")

"home" dizininin verisinde "ali" aranır → 131074.

Dizinler ve Yol Çözümleme

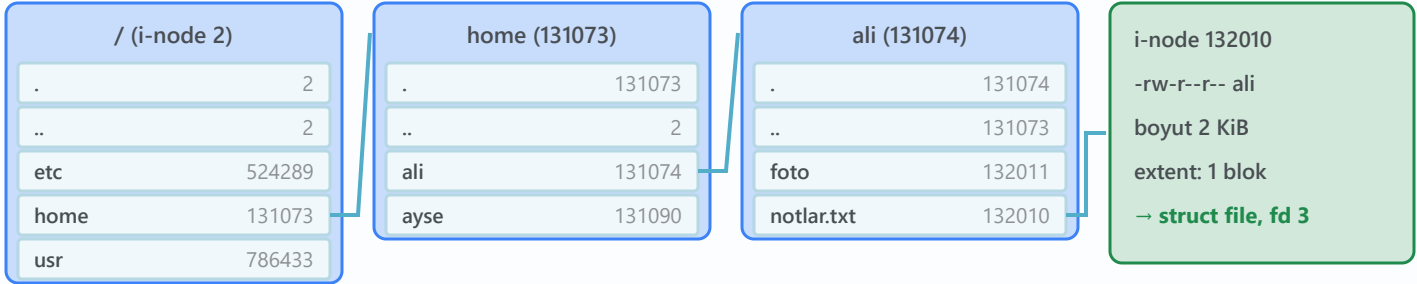
`open("/home/ali/notlar.txt")`

"ali" dizininde "notlar.txt" → 132010. (Görelî yol olsaydı süreç cwd'sinden başlanırdı.)

Dizinler ve Yol Çözümleme

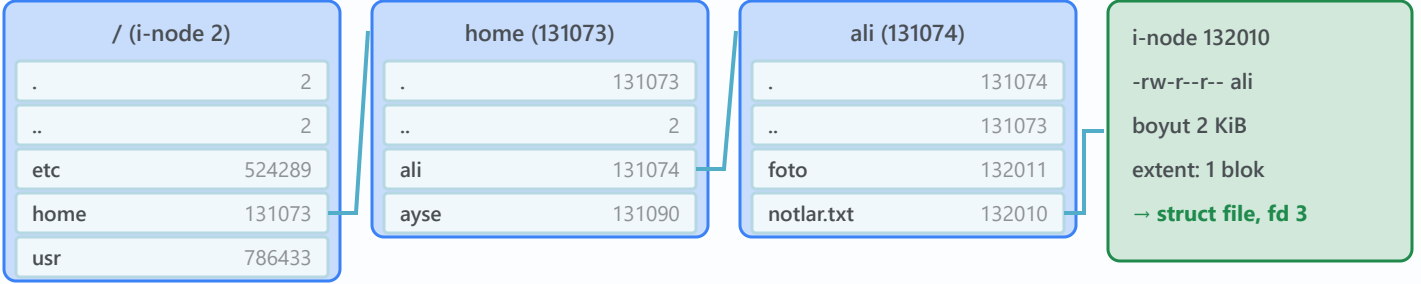
open("/home/ali/notlar.txt")

Son bileşenin i-node'u okunur, izinler denetlenir, struct file oluşturulup fd döndürülür.

Dizinler ve Yol Çözümleme

open("/home/ali/notlar.txt")

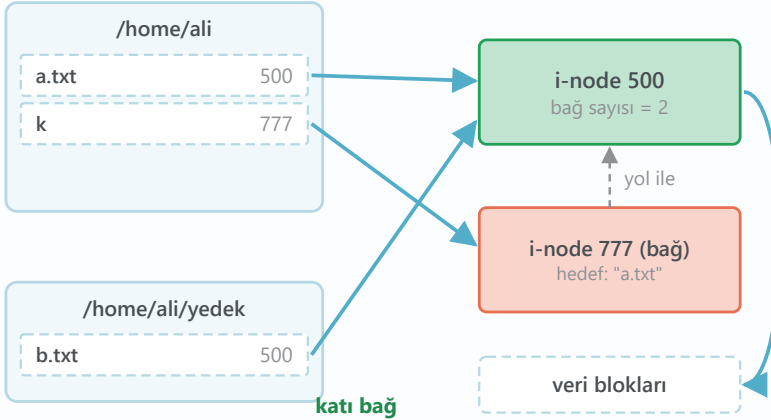
dizin girdisi (ext2/4): i-node no · kayıt uzunluğu · ad uzunluğu · tür · ad

silinen girdi bir öncekinin kayıt uzunluğuna eklenir; büyük dizinlerde htree (hash ağaç) kullanılır

Her adım disk okuması gerektirseydi yavaş olurdu: **dentry ön belleği** (dcache) ad → i-node eşlemelerini bellekte tutar; sıcak yollar diske hiç gitmeden çözülür.

DOSYA SİSTEMLERİ

Katı ve Sembolik Bağlar


```
$ ln a.txt yedek/b.txt      # sert
$ ln -s a.txt k            # sembolik
$ ls -li
500 -rw-r--r-- 2 ali ali 9 a.txt
777 lrwxrwxrwx 1 ali ali 5 k -> a.txt
```

- Katı bağ: **aynı i-node**, bağ sayısı artar. `rm a.txt` yalnız adı siler; veri sayaç 0 olunca (ve açık fd kalmayınca) serbest kalır.
- Katı bağ dosya sistemi sınırını aşamaz, dizinlere konamaz.
- Sembolik bağ: hedefin **yolunu** tutar; başka dosya sistemine, dizine işaret edebilir. Hedef silinirse bağ **sarkar**.

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
▶ int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
▶ write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

a.txt

812

i-node 812 · "veri"
bağ sayısı = 1
açık dosya = 1

a.txt oluşturuldu, 4 bayt yazıldı

open yeni bir i-node (812) ayırır, dizine "a.txt → 812" girdisini ekler: bağ sayısı 1. fd 3 açık: açık dosya sayısı 1.

Adım 1 / 9

DEĞİŞKENLER

fd = 3

bağ = 1

açık = 1

ÇIKTI

fd = 3

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 ► link("a.txt", "b.txt"); /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt"); /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

b.txt aynı i-node'a ikinci ad

link yalnızca yeni bir dizin girdisi yazar: b.txt →
812. Veri kopyalanmaz; bağ sayısı 2. a.txt ile b.txt
eşittir, hangisinin "asıl" olduğu yoktur.

Adım 2 / 9

DEĞİŞKENLER

fd = 3

bağ = 2

açık = 1

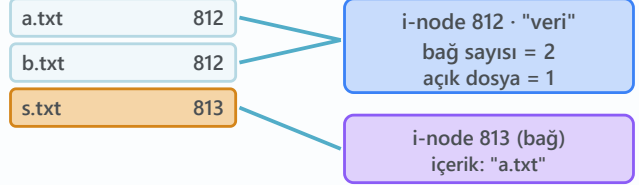
ÇIKTI

fd = 3

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt"); /* katı bağ */
4 ► symlink("a.txt", "s.txt"); /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

s.txt: yolu tutan ayrı dosya
symlink ayrı bir i-node (813) oluşturur; içeriği yalnızca "a.txt" yoludur. 812'nin bağ sayısı değişmez.

Adım 3 / 9

DEĞİŞKENLER

fd = 3

bağ = 2

açık = 1

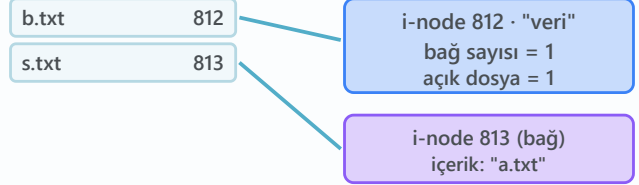
ÇIKTI

fd = 3

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 ► unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

a.txt adı silindi, veri duruyor
unlink("a.txt") adı siler, bağ sayısını 1'e indirir. Veri b.txt üzerinden hâlâ erişilebilir.

Adım 4 / 9

DEĞİŞKENLER

fd = 3

bağ = 1

açık = 1

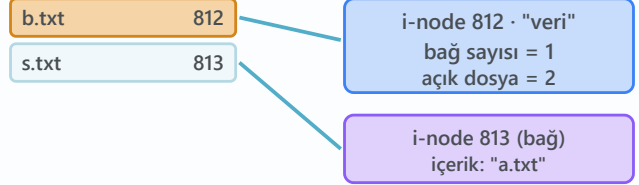
ÇIKTI

fd = 3

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6
7 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

b.txt açıldı

b.txt sorunsuz açılır: r1 = 4, açık dosya sayısı 2.

Adım 5 / 9

DEĞİŞKENLER

r1 = 4

bağ = 1

açık = 2

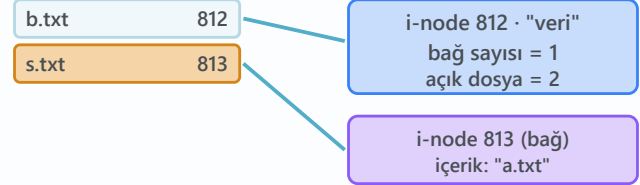
ÇIKTI

```
fd = 3
r1 = 4
```

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 ► int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

s.txt → "a.txt" → yok

s.txt açılınca çekirdek içindeki yolu ("a.txt") izler; o ad artık yok. Sembolik bağ **sarkar**: r2 = -1, ENOENT.

Adım 6 / 9

DEĞİŞKENLER

r2 = -1

errno = ENOENT

ÇIKTI

```
fd = 3
r1 = 4
r2 = -1 (ENOENT)
```

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 ► unlink("b.txt");
9 close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

s.txt

813

i-node 812 · "veri"

bağ sayısı = 0
açık dosya = 2

i-node 813 (bağ)
içerik: "a.txt"

hiç adı kalmadı, ama iki fd açık

Son ad da silindi: bağ sayısı **0**. Ama iki tanımlayıcı açık olduğu için i-node ve veri henüz serbest bırakılmaz; ls onu artık göstermez.

Adım 7 / 9

DEĞİŞKENLER

bağ = 0

açık = 2

ÇIKTI

```
fd = 3
r1 = 4
r2 = -1 (ENOENT)
```

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 ► close(r1);
10 close(fd);
```

dizin

s.txt

813

i-node 812 · "veri"

bağ sayısı = 0
açık dosya = 1

i-node 813 (bağ)
içerik: "a.txt"

r1 kapandı

close(r1): açık dosya sayısı 1. fd 3 üzerinden okuma/yazma hâlâ çalışır.

Adım 8 / 9

DEĞİŞKENLER

bağ = 0

açık = 1

ÇIKTI

```
fd = 3
r1 = 4
r2 = -1 (ENOENT)
```

Bağ Sayısı ve unlink: Kod İzleme

```
1 int fd = open("a.txt", O_CREAT|O_RDWR, 0644);
2 write(fd, "veri", 4);
3 link("a.txt", "b.txt");      /* katı bağ */
4 symlink("a.txt", "s.txt");    /* sembolik */
5 unlink("a.txt");
6 int r1 = open("b.txt", O_RDONLY);
7 int r2 = open("s.txt", O_RDONLY);
8 unlink("b.txt");
9 close(r1);
▶ close(fd);
```

dizin

s.txt

813

i-node 812 serbest

i-node 813 (bağ)
içerik: "a.txt"

bağ 0 ve açık 0: bloklar serbest

Son tanımlayıcı da kapandı: iki sayaç da 0, i-node ve veri blokları serbest kalır. Geçici dosyaların "aç, sonra hemen unlink et" kalıbı buna dayanır.

Adım 9 / 9

DEĞİŞKENLER

bağ = 0

açık = 0

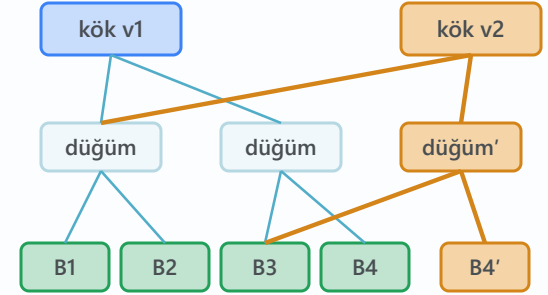
ÇIKTI

```
fd = 3
r1 = 4
r2 = -1 (ENOENT)
```

DOSYA SİSTEMLERİ

ext4'ün Ötesi: XFS, Btrfs ve Diğerleri

Dosya sistemi	Öne çıkan özellik	Tipik kullanım
ext4	Günlükleme, extent, olgun ve hızlı fsck	Çoğu dağıtımda varsayılan
XFS	Paralel G/Ç, büyük dosyalar, gecikmeli ayırma	RHEL varsayılanı, büyük sunucular
Btrfs	Yazınca kopyala, anlık görüntü, sağlama toplamı, sıkıştırma, alt birimler	Fedora, openSUSE varsayılanı
F2FS	Flash'a uygun günlük yapılı (log-structured)	Android telefonlar
tmpfs	Tamamen RAM'de (sayfa önbelleği + takas)	/tmp, /run, /dev/shm
NFS, SMB	Ağ dosya sistemleri	Paylaşılan ev dizinleri

B4 değişince yalnız yol kopyalanır;
kök v1 = anlık görüntü (snapshot)

VFS sayesinde hepsi aynı sistem çağrılıyla kullanılır; `findmnt` veya `df -T` hangi dizinde hangi dosya sisteminin bağlı olduğunu gösterir.

DOSYA SİSTEMLERİ

/proc ve /sys: Çekirdeğe Açılan Pencereleler

```
$ cat /proc/loadavg
0.42 0.37 0.30 2/1234 98765
$ grep -E "MemTotal|MemAvailable" /proc/meminfo
MemTotal:      16303452 kB
MemAvailable:   9876544 kB
$ ls /proc/self
cmdline cwd environ exe fd maps status ...
$ cat /sys/block/nvme0n1/queue/scheduler
[none] mq-deadline kyber bfq
$ sysctl vm.swappiness      # = /proc/sys/vm/swappiness
vm.swappiness = 60
```

/proc

Süreç başına dizinler

(`/proc/PID/status` , `maps` , `fd/`) ve çekirdek istatistikleri. `ps` , `top` , `free` verisini buradan okur. `/proc/sys` : ayarlanabilir çekirdek parametreleri.

/sys (sysfs)

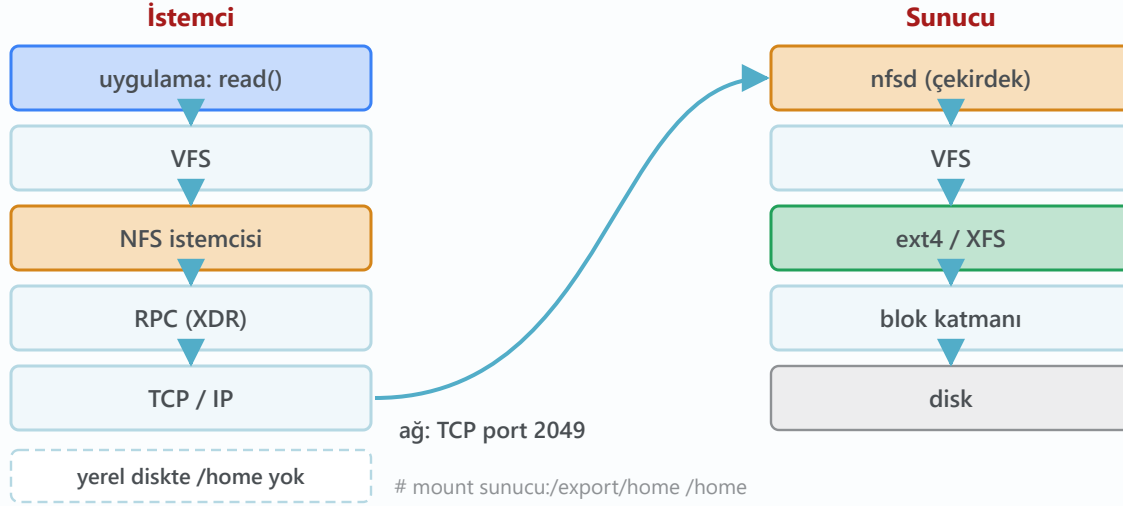
Aygıt modeli: her aygıt, sürücü ve veri yolu bir dizin; **dosya başına tek değer**.

`/sys/fs/cgroup` cgroup v2 arayüzüdür.

Etkileşimli simülatör: [Linux Process Explorer](#) (İngilizce) — `ps` , `top` ve `/proc` ile PID/PPID ilişkilerini, süreç ağacını, dosya tanımlayıcılarını ve bellek haritalarını keşfedin.

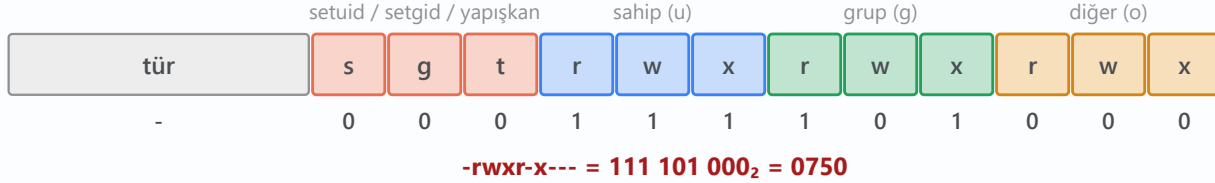
DOSYA SİSTEMLERİ

Ağ Dosya Sistemi (NFS)

İstemci uzak dizini kendi ağacına bağlar; uygulama farkı görmez, çünkü NFS de VFS altında bir dosya sistemidir. NFSv3 durumsuzdu (her istek kendi başına anlamlı); **NFSv4** durumlu, tek port (2049), TCP, ACL, Kerberos ve istemciye yetki devri (delegation) sunar.

Dosya Koruma: İzin Bitleri

İkili	Sekizli	Sembolik	İzin verilen erişim
111000000	0700	rw x---	Sahip okur, yazar, çalıştırır
111111000	0770	rw x rw x---	Sahip ve grup okur, yazar, çalıştırır
110100000	0640	rw - r ----	Sahip okur ve yazar; grup okur
110100100	0644	rw - r -- r --	Sahip okur ve yazar; herkes okur
111101101	0755	rw x r - xr - x	Sahip her şeyi yapar; diğerleri okur ve çalıştırır
000000000	0000	-----	Kimsenin erişimi yok
000000111	0007	----- rw x	Yalnız "diğerleri" erişir (garip ama geçerli)

Etkileşimli simülatör: [OS Protection & Permissions Lab](#) (İngilizce) — izin bitlerini, sekizli gösterimi, chmod'u ve erişim kararlarını kendi örneklerinizle deneyin.

Dizinlerde **r** = girdileri listele, **w** = girdi ekle/sil, **x** = içine gir / ad ara. Bir dosyayı silmek için dosyaya değil **dizine** yazma izni gerekir.

chmod ve umask Hesapları

\$ chmod 754 betik.sh

		s	g	t	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
istenen	0754	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	0	rwxr-xr--
sonuç	0754	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	0	rwxr-xr--

Her sekizli rakam üç bittir: 7 = 111 = rwx, 5 = 101 = r-x, 4 = 100 = r--.

Adım 1 / 5

Kontrol: `stat -c "%a %A" dosya` sekizli ve sembolik izni birlikte gösterir; `umask -S` maskeyi sembolik yazar.

chmod ve umask Hesapları

\$ chmod g+w,o-r betik.sh

		s	g	t	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
önceki	0754	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	0	rwxr-xr--
g+w: OR 020	0020	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	
o-r: AND ~004	0004	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	
sonuç	0770	0	0	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	rw-rwx---

Sembolik mod mevcut bitleri değiştirir: grup yazma biti eklenir, diğerlerinin okuma biti silinir → 0770.

Adım 2 / 5

Kontrol: `stat -c "%a %A" dosya` sekizli ve sembolik izni birlikte gösterir; `umask -S` maskeyi sembolik yazar.

chmod ve umask Hesapları

\$ umask 022 ; touch a ; mkdir d

		s	g	t	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
dosya isteği	0666	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	
umask	0022	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	
sonuç	0644	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	rw-r--r--

Yeni dosya 666, dizin 777 ister; umask'taki bitler **silinir**: $666 \& \sim 022 = 0644$, dizin $777 \& \sim 022 = 0755$. (Çıkarma değil, bit temizleme!)

Adım 3 / 5

Kontrol: `stat -c "%a %A" dosya` sekizli ve sembolik izni birlikte gösterir; `umask -S` maskeyi sembolik yazar.

chmod ve umask Hesapları

\$ umask 027 ; touch a ; mkdir d

		s	g	t	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
dosya isteği	0666	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	
umask	0027	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	
sonuç	0640	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	rw-r----

Daha sıkı umask: dosya 666 & ~027 = 0640 (rw-r-----), izin 777 & ~027 = 0750 (rwxr-x---). Diğerleri hiçbir şey göremez.

Adım 4 / 5

Kontrol: `stat -c "%a %A" dosya` sekizli ve sembolik izni birlikte gösterir; `umask -S` maskeyi sembolik yazar.

chmod ve umask Hesapları

\$ chmod 4755 passwd ; chmod 1777 /tmp

		s	g	t	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
setuid + 755	4755	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1	rwsr-xr-x
yapışkan + 777	1777	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	rw-rw-rwt

4xxx setuid: çalışan süreç dosya sahibinin kimliğini alır → rwsr-xr-x. **2xxx** setgid (dizinde: yeni dosyalar grubu miras alır). **1xxx** yapışkan bit: /tmp'de herkes yazar ama yalnız kendi dosyasını silebilir → rw-rw-rwt.

Adım 5 / 5

Kontrol: `stat -c "%a %A" dosya` sekizli ve sembolik izni birlikte gösterir; `umask -S` maskeyi sembolik yazar.

Erişim Denetimi, root ve Yetenekler

1. euid = 0 (root) → izin ver (çalıştırma için en az bir **x** biti gerekir)
2. euid = dosya sahibi → **yalnız** sahip bitlerine bak
3. egid ya da ek gruplardan biri = dosya grubu → grup bitleri
4. aksi halde diğer bitleri

Yetenekler (capabilities): root'un gücü ~41 parçaya bölünmüştür: CAP_NET_BIND_SERVICE (1024 altı port), CAP_NET_RAW, CAP_KILL, CAP_DAC_OVERRIDE, CAP_SYS_ADMIN ... setcap cap_net_raw+ep /usr/bin/ping ile setuid root gerekmez (Bkz. Bölüm 13).

İlk eşleşen sınıf kazanır: `—rw-rw—` dosyasını sahibi ali **okuyamaz**, başkaları okur.

Çağrı	İşlev
<code>chmod</code>	Dosyanın izin modunu değiştirir
<code>chown</code>	Sahip ve grubu değiştirir
<code>access</code>	Erişimi gerçek uid/gid ile sınar
<code>getuid</code> , <code>geteuid</code>	Gerçek / etkin uid
<code>getgid</code> , <code>getegid</code>	Gerçek / etkin gid
<code>setuid</code> , <code>setresuid</code>	uid değiştirir (ayrıcılık bırakma)
<code>setgid</code>	gid değiştirir
<code>umask</code>	Yeni dosyalar için izin maskesi

Kullanıcı ve grup kimlikleri `/etc/passwd` ve `/etc/group` 'ta; parola özetleri yalnız root'un okuyabildiği `/etc/shadow` 'da tutulur. `sudo` yetkilendirilmiş kullanıcıya komut başına root yetkisi verir.

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
► int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {  
2   int bit, m = f->mode;      /* r4 w2 x1 */  
3   if (c->euid == 0)          /* root */  
4       return !(istik & 1) || (m & 0111);  
5   if (c->euid == f->uid)  
6       bit = (m >> 6) & 7;    /* sahip */  
7   else if (grupta(c, f->gid))  
8       bit = (m >> 3) & 7;    /* grup */  
9   else  
10      bit = m & 7;            /* diğer */  
11   return (bit & istek) == istek;  
12 }
```

rapor.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

sahip	grup	diğer
r	r	-
w	-	-
-	-	-

istik: — · —

rapor.txt: sahibi ali, grubu ekip, mod 0640 = rw-r-----.
veli ekip grubunda, can değil.

Adım 1 / 7

DEĞİŞKENLER

mode = 0640

ÇIKTI

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istek & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;        /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;        /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

rapor.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

istek: ali (uid 1000) · w

izin

ali dosyanın sahibi: **sahip** bitleri seçilir, bit = 6 (rw-). 6 & 2 == 2: **izin**.

Adım 2 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 1000

istek = w

sınıf = sahip

sonuç = izin

ÇIKTI

ali w: izin

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istek & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;        /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;        /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

raport.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

istek: veli (uid 1001) · w

ret (EACCES)

veli ekip grubunda: **grup** bitleri seçilir, bit = 4 (r--). 4 & 2 ≠ 2: **ret**.

Adım 3 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 1001

istek = w

sınıf = grup

sonuç = ret

ÇIKTI

ali w: izin veli w: ret

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istek & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;        /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;        /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

raport.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

istek: veli (uid 1001) · r

izin

veli ekip grubunda: **grup** bitleri seçilir, bit = 4 (r--). 4 & 4 == 4: **izin**.

Adım 4 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 1001

istek = r

sınıf = grup

sonuç = izin

ÇIKTI

```
ali w: izin   veli w: ret
veli r: izin
```

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istek & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;        /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;        /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

rapor.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

istek: can (uid 1002) · r

ret (EACCES)

can ne sahip ne grupta: **diğer** bitleri seçilir, bit = 0 (--). 0 & 4 ≠ 4: **ret**.

Adım 5 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 1002

istek = r

sınıf = diğer

sonuç = ret

ÇIKTI

```
ali w: izin    veli w: ret
veli r: izin   can r: ret
```

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istik & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;         /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;         /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                 /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

rapor.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0640

istik: root (uid 0) · r

euid 0: izin bitlerine bakılmaz

izin

root (euid 0): okuma ve yazma için izin bitlerine hiç bakılmaz; **izin**. Yalnız çalıştırmada en az bir x biti aranır.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 0

istik = r

sınıf = root

sonuç = izin

ÇIKTI

```
ali w: izin   veli w: ret
veli r: izin   can r: ret
root r: izin
```

Dosya İzin Denetimi: Kod İzleme

```
1 int izin_var(cred *c, inode *f, int istek) {
2     int bit, m = f->mode;          /* r4 w2 x1 */
3     if (c->euid == 0)               /* root */
4         return !(istek & 1) || (m & 0111);
5     if (c->euid == f->uid)
6         bit = (m >> 6) & 7;        /* sahip */
7     else if (grupta(c, f->gid))
8         bit = (m >> 3) & 7;        /* grup */
9     else
10        bit = m & 7;                /* diğer */
11    return (bit & istek) == istek;
12 }
```

rapor.txt: sahip ali, grup ekip, mod 0066

istek: ali (uid 1000) · r

ret (EACCES)

Mod 0066 (----rw-rw-) olsun: can ve veli okuyabilir, ama ali sahip sınıfına düşer ve orada bit yok: **ret**. İlk eşleşen sınıf kazanır; diğer bitlere hiç bakılmaz.

Adım 7 / 7

DEĞİŞKENLER

euid = 1000

istek = r

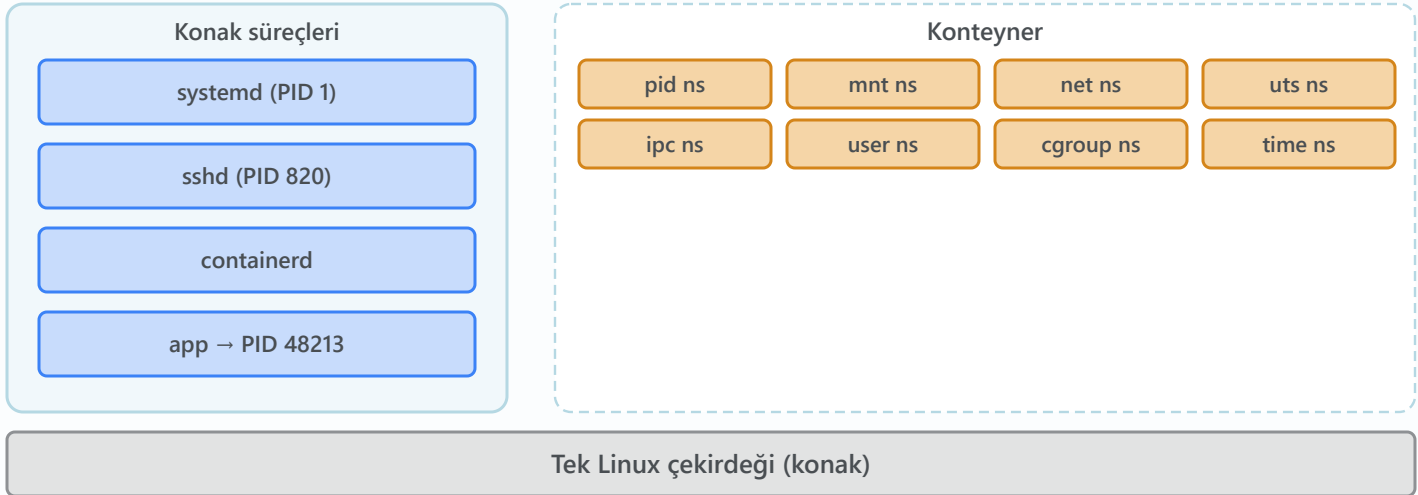
sınıf = sahip

sonuç = ret

ÇIKTI

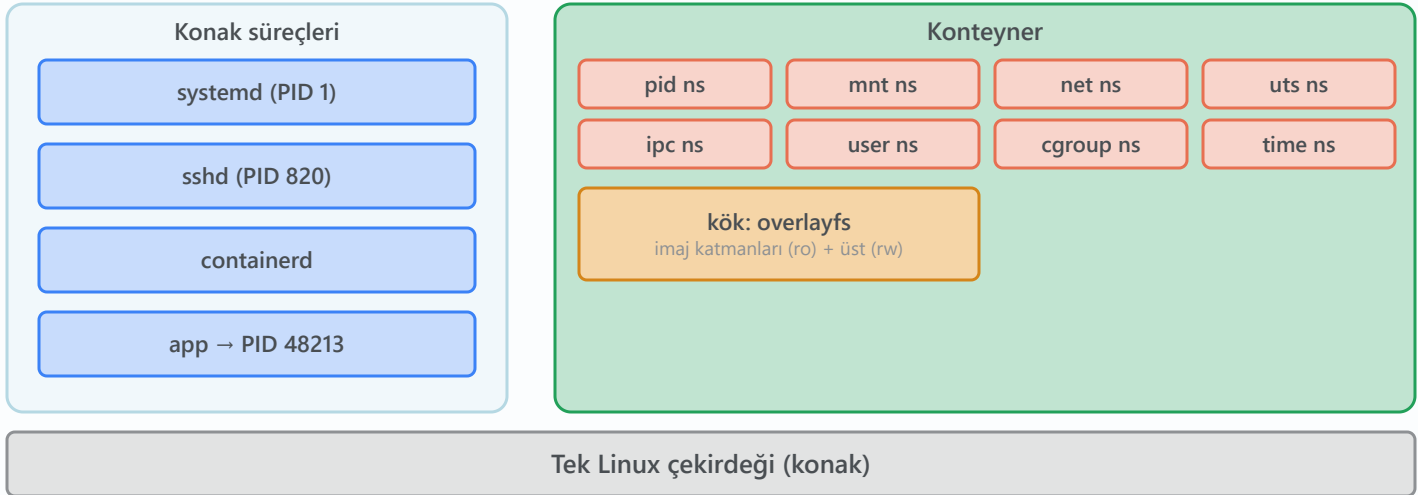
```
ali w: izin    veli w: ret
veli r: izin    can r: ret
root r: izin    0066 ali r: ret
```

Konteynerler: Ad Alanları + cgroups

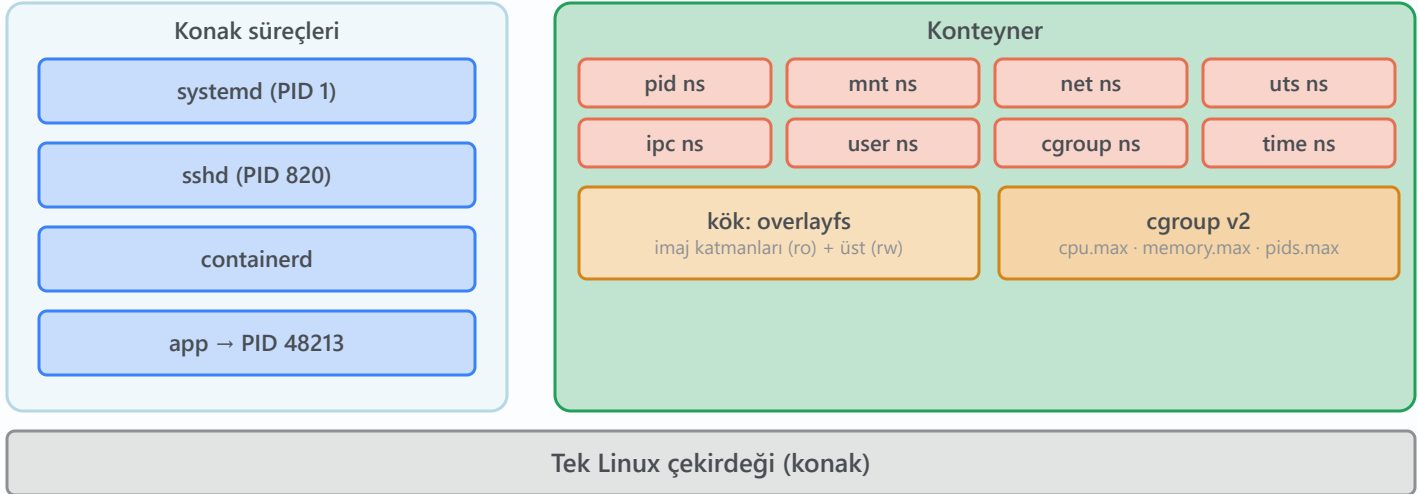
Çalışma zamanı (runc, crun) `clone()` / `unshare()` ile yeni **ad alanları** oluşturur: kendi PID numaraları, bağlama ağacı, ağ yığını, ana makine adı, IPC, kullanıcı eşlemesi (içerideki root dışarıda sıradan uid), cgroup ve saat görünümü.

Konteynerler: Ad Alanları + cgroups

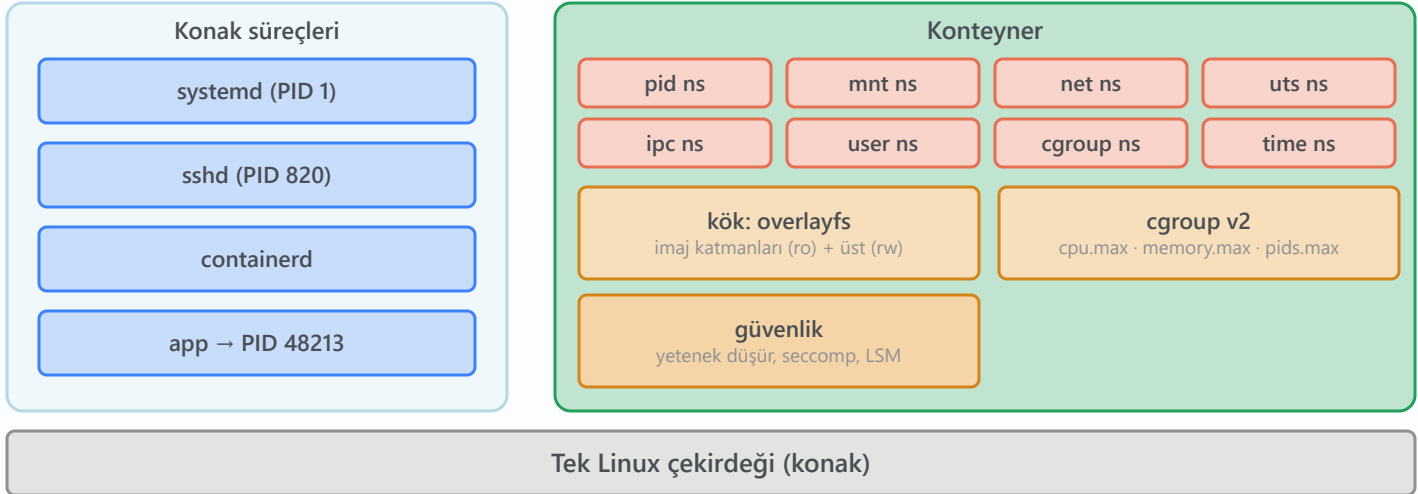
Bağlama ad alanında `pivot_root` ile imajın kök dosya sistemine geçilir. Kök genelde **overlayfs**'tir: salt okunur imaj katmanları + konteynere özel yazılabilir üst katman.

Konteynerler: Ad Alanları + cgroups

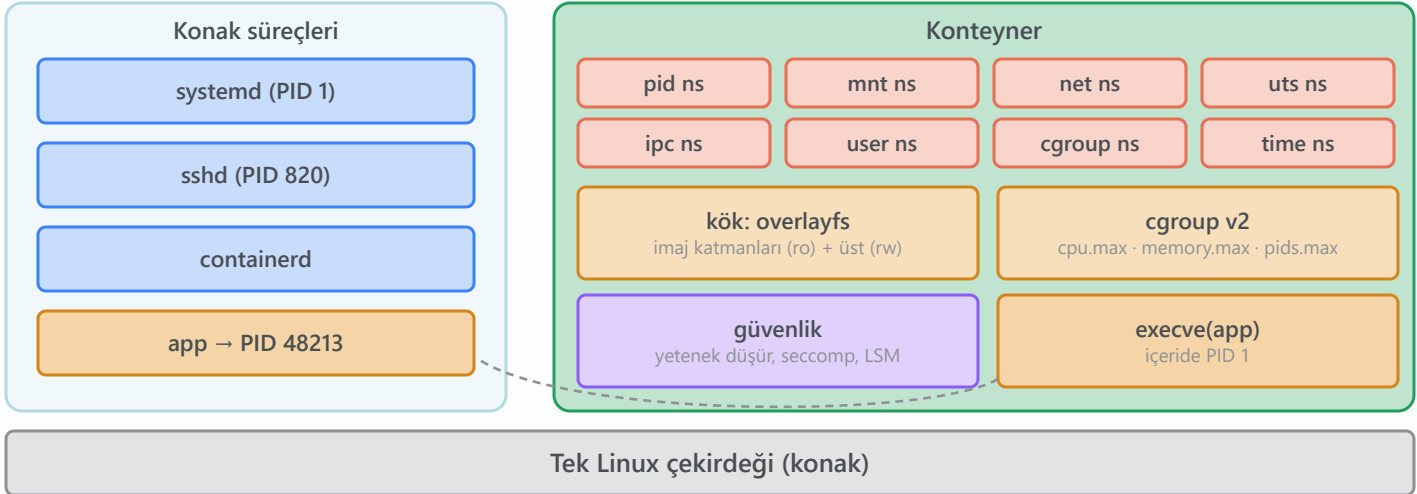
cgroup v2 kaynakları sınırlar: `cpu.max = "50000 100000"` (yarım CPU), `memory.max = 512M`, `pids.max = 100`. Ad alanı ne **görüleceğini**, cgroup ne kadar **kullanılacağını** belirler.

Konteynerler: Ad Alanları + cgroups

Saldırı yüzeyi daraltılır: gereksiz yetenekler düşürülür, `no_new_privs`, seccomp filtresi (onlarca riskli sistem çağrısı engellenir) ve AppArmor/SELinux profili uygulanır.

Konteynerler: Ad Alanları + cgroups

Son olarak `execve` : uygulama içeride PID 1, konakta PID 48213. Hepsi **aynı çekirdeği** paylaşır: VM'den çok hafiftir ama çekirdek açığı tüm konteynerleri etkiler (Bkz. Bölüm 13).

seccomp ve Linux Güvenlik Modülleri (LSM)

herhangi bir aşama "hayır" derse: EPERM / EACCES (seccomp: süreç öldürülebilir)

SELinux

Etiket tabanlı zorunlu erişim denetimi (MAC): her süreç ve dosyanın bir tipi var; politika hangi tipin hangisine ne yapabileceğini söyler. RHEL, Fedora, Android.

AppArmor

Yol tabanlı profiller: "bu program yalnız şu dosyalara erişebilir". Yazması kolay. Ubuntu, SUSE, Debian.

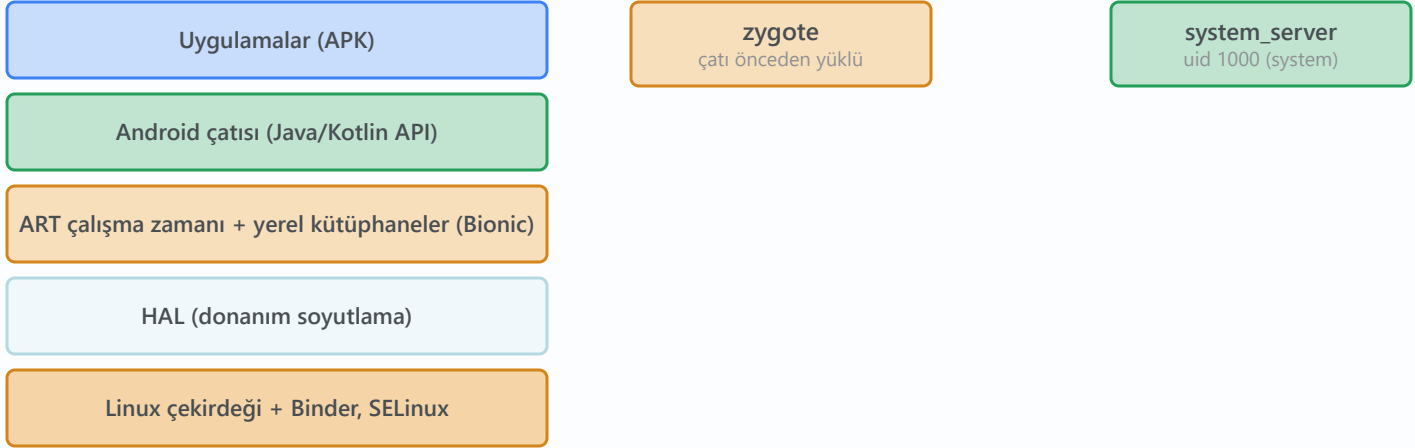
Landlock (5.13+)

Ayrıcalıksız süreç **kendini** kum havuzuna alır: "bundan sonra yalnız ./veri altına yazabilirim".

seccomp-BPF

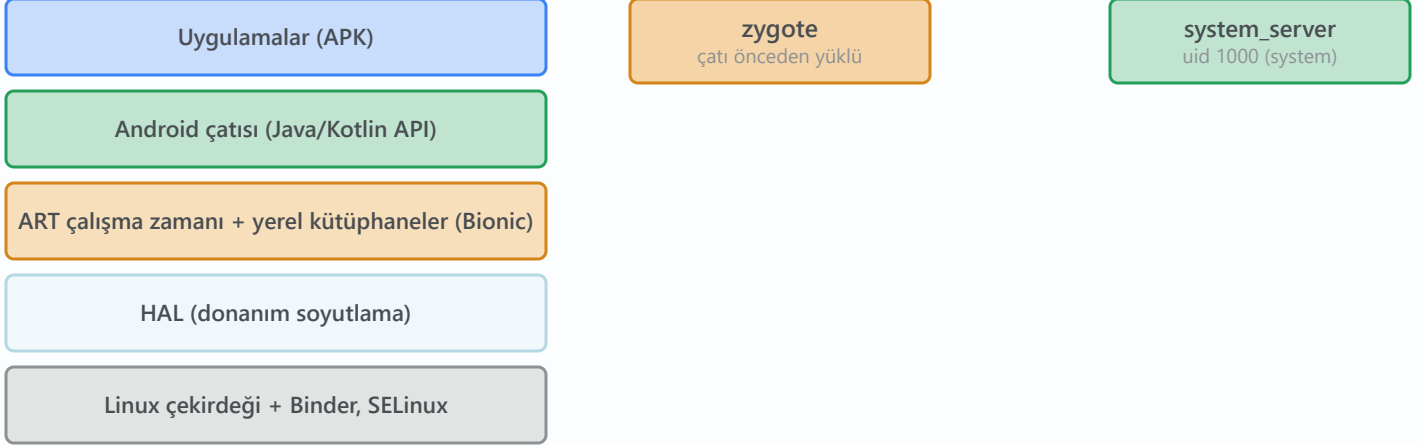
Sürecin yapabileceği sistem çağrılarını filtreler; Chrome, systemd hizmetleri, Docker, Android uygulamaları kullanır.

Android: Binder, Zygote ve Kum Havuzu

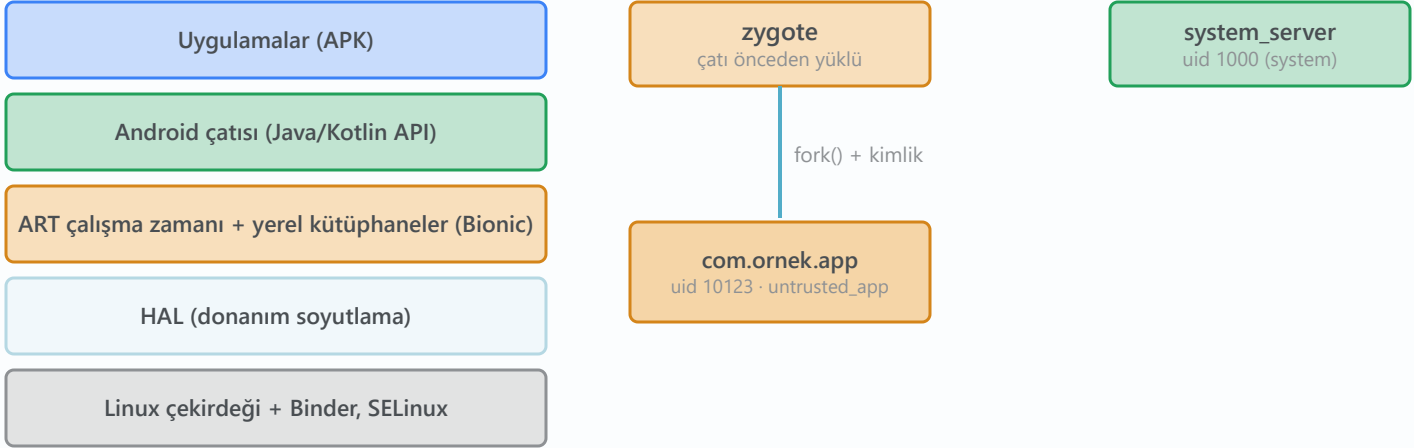
Android Linux çekirdeği üzerinde çalışır ama GNU kullanıcı alanı yoktur: C kütüphanesi **Bionic**, uygulamalar ART'ta çalışır. Çekirdeğe eklenenler: **Binder** IPC, enerji yönetimi (wakelock), zorunlu SELinux.

Android: Binder, Zygote ve Kum Havuzu

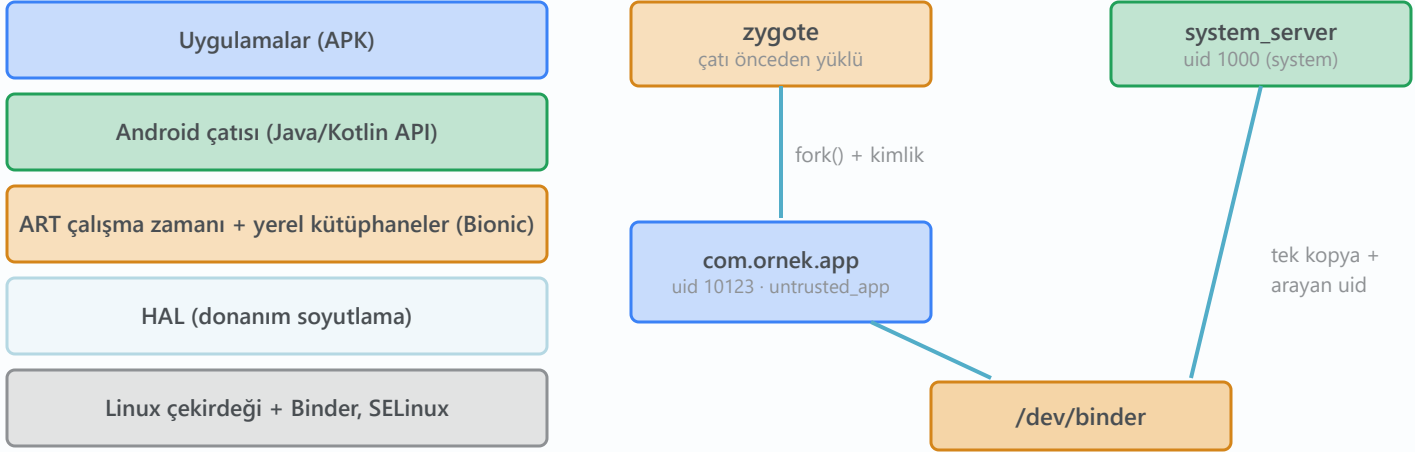
Önyüklemede init **zygote** sürecini başlatır; zygote çatı sınıflarını ve kaynakları bir kez yükleyip bekler.

Android: Binder, Zygote ve Kum Havuzu

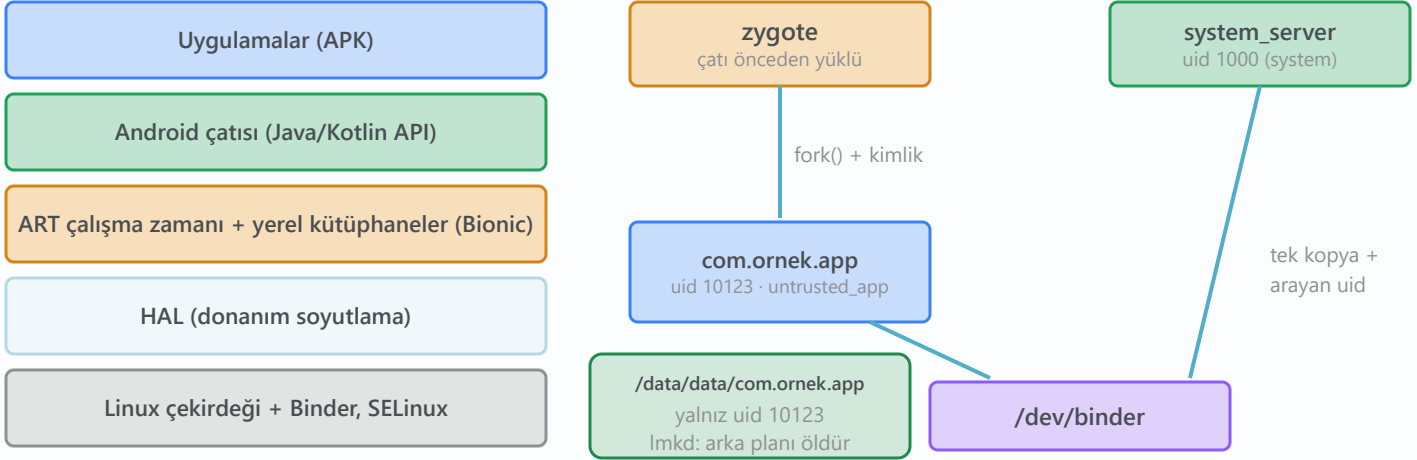
Uygulama açılırken zygote `fork()` eder: yüklü sayfalar **COW** ile paylaşılır, başlatma hızlanır. Çocuk uygulamanın **benzersiz uid**'ine, SELinux bağlamına ve seccomp filtresine geçer.

Android: Binder, Zygote ve Kum Havuzu

Uygulama bir hizmeti (konum, kamera) **Binder** ile çağırır; çekirdek veriyi alıcının eşlenmiş tamponuna **tek kopyayla** taşır ve arayanın uid'ini iletir; hizmet izni buna göre denetler.

Android: Binder, Zygote ve Kum Havuzu

Kum havuzu: her uygulama ayrı bir Linux kullanıcısıdır, verisi yalnız kendisine açıktır. Bellek azalınca kullanıcı alanındaki **lmkd**, PSI sinyalleriyle önemsiz arka plan uygulamalarını öldürür.

ÖZET

Özet: Dersin Kavramları Linux'ta

Bölüm	Kavram	Linux'taki karşılığı
2 · Yapılar	Sistem çağırısı, monolitik çekirdek	syscall, LKM, eBPF
3 · Süreçler	PCB, oluşturma, IPC	task_struct, fork/exec/wait, sinyal, boru
4 · İş parçacıkları	Çekirdek iş parçacığı modeli	clone(), NPTL 1:1
5 · Çizelgeleme	Adil paylaşım, gerçek zaman	EEVDF, FIFO/RR/DEADLINE, sched_ext
6 · Senkronizasyon	Kilit, koşul değişkeni	futex, spinlock, RCU
7 · Kilitlenme	Tespit ve önleme	lockdep, fcntl EDEADLK
8 · Bellek	Ayırma, parçalanma	buddy, SLUB, NUMA bölgeleri
9 · Sanal bellek	Sayfalama, değiştirme	4/5 düzey tablo, COW, MGLRU, zswap, OOM
10 · Dosya sistemleri	i-node, izin, günlük	VFS, ext4, XFS, Btrfs
11 · G/Ç	Sürücü, çizelgeleme	aygıt dosyaları, blk-mq, io_uring
12 · Çok işlemcili	Yük dengeleme, NUMA	CPU başına kuyruklar, çizelgeleme alanları
13 · Güvenlik	Erişim denetimi, yalıtım	rxw, yetenekler, namespaces, SELinux, seccomp
14 · Çoklu ortam	Zamanında işleme	PipeWire, ALSA, V4L2
15 · Tasarım	Mekanizma ve politika ayrımı	cgroup, sched_ext: politika kullanıcıda

ÖZET

Kontrol Soruları

1. `fork()` neden "bir kez çağrılıp iki kez döner"? Dönüş değerleri nedir, COW neyi kazandırır?
2. Kabuk `ls | wc -l` 'yi nasıl kurar? Ebeveyn boru uçlarını kapatmazsa ne olur?
3. Linux'ta süreç ile iş parçacığı arasındaki fark nedir? clone bayraklarıyla açıklayın.
4. EEVDF'de bir görev hangi koşulda seçilebilir? nice 5 görevin vruntime'ı neden daha hızlı ilerler?
5. `0x00007f3a1c2b5e88` adresinin 4 düzeyli tablodaki dört dizini ve ofseti nedir?
6. Buddy ayırıcıdan 5 sayfa istenirse hangi order verilir, iç parçalanma kaç sayfadır?
7. `umask 027` iken oluşturulan dosya ve dizinin izinleri nedir?
8. Katı bağ ile sembolik bağ arasındaki fark nedir? Hedef silinince ne olur?
9. ext4 sıralı günlüklemede çökmeden sonra tutarlılık nasıl sağlanır?
10. Konteyner = ad alanları + cgroups: her biri neyi sağlar? VM'den farkı nedir?

► Cevaplar

Kaynaklar

- A. S. Tanenbaum, H. Bos, *Modern Operating Systems*, 4. baskı (2014) / 5. baskı (2023), Pearson — Bölüm 10: Case Study 1: Unix, Linux and Android.
- A. Silberschatz, P. B. Galvin, G. Gagne, *Operating System Concepts*, 10. baskı, Wiley, 2018 — Bölüm 20: The Linux System.
- R. Love, *Linux Kernel Development*, 3. baskı, Addison-Wesley, 2010.
- M. Kerrisk, *The Linux Programming Interface*, No Starch Press, 2010; man7.org kılavuz sayfaları.
- The Linux Kernel Documentation, docs.kernel.org — scheduler (EEVDF, sched-ext), admin-guide/mm (MGLRU, zswap), block (blk-mq), filesystems (vfs, ext4), userspace-api (seccomp, landlock).
- Android Open Source Project, source.android.com — mimari, Binder, uygulama kum havuzu.
- D. M. Ritchie, K. Thompson, “The UNIX Time-Sharing System”, *Communications of the ACM*, 1974.

Son

Bölüm 16: Linux

Dersin son bölümü — İşletim Sistemleri dersi burada tamamlanıyor. · [Terim sözlüğü](#)